

TARTU ÜLIKOOL

SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND

ÕIGUSTEADUSKOND

Karistusõiguse osakond

Mari Vunk

**SÜSTEMAATILISTE VARGUSTE TOIMEPANIJATE ISIKSUS
JA MOTIVATSIOON**

Magistritöö

Juhendaja
Prof Jaan Ginter

Tartu 2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. VARGUSTE SÜSTEMAATILINE TOIMEPANEMINE.....	8
1.1. Karistusseadustiku § 199 lg 2 p 9 koosseis.....	8
1.2. Kehtivale õigusele eelnenud regulatsioon.....	9
1.3. Süstemaatiline vargus kohtupraktikas.....	10
2. SÜSTEMAATILISELT VARGUSI TOIME PANEVAID ISIKUID ISELOOMUSTAVAD ANDMED.....	13
2.1. Empiirilise uurimuse üldised andmed.....	13
2.2. Kurjategija sugu, vanus, kodakondsus, emakeel ja perekonnaseis.....	18
2.3. Kurjategija haridustase, majanduslik aktiivsus ja sissetulek.....	25
2.4. Kurjategija elukoht.....	31
2.5. Kurjategija varasem kriminaalkorras karistatus.....	33
2.6. Kurjategija varasem väärteokorras karistatus.....	36
2.7. Sõltuvusprobleemid ning nende mõju varguste toimepanemisele.....	38
3. SÜSTEMAATILISELT TOIME PANDUD VARGUS JA KURITEO TOIMEPANEMISE MOTIIV.....	43
3.1. Varguse toimepanemise koht.....	43
3.2. Varguse objekt ja varastatu väärtus.....	45
3.3. Andmed varguse objekti võimaliku turustamise kohta.....	49
3.4. Kuriteo toimepanemise motiiv.....	50
4. VARGUSTE SÜSTEMAATILISE TOIMEPANEMISE EEST MÕISTETUD KARISTUSED.....	53
4.1. Karistuse liik.....	53
4.2. Karistuse määr.....	62
4.3. Kaebeõiguse kasutamine.....	67

KOKKUVÕTE.....	71
PERSONALITY AND MOTIVATION OF PERSONS COMMITTING SYSTEMATIC THEFTS. SUMMARY.....	77
KASUTATUD KIRJANDUS.....	87
KASUTATUD ÕIGUSAKTID.....	91
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA.....	92
LISAD.....	93
Lisa 1. Empiirilise uurimuse valimisse kuulunud Harju Maakohtu kriminaalasjad.....	93
Lisa 2. Küsimustik Harju Maakohtu otsuste ning kriminaaltoimikute analüüsimiseks.....	96

Sissejuhatus

Varavastased kuriteod on läbi aastate moodustanud kõige suurema osa registreeritud kuritegudest. 2015. aastal registreeriti Eestis 32 575 kuritegu, millest 46% moodustasid varavastased kuriteod. Võrreldes 2014. aastaga kahanes registreeritud varavastaste kuritegude arv küll 26% võrra, kuid paraku ei olnud tegemist mitte süütegude toimepanemise vähenemisega, vaid muutuste põhjuseks statistilistes näitajates olid suures osas seadusemuudatused.¹ Nimelt tõsteti alates 1. jaanuarist 2015 miinimumpäevamäär 3,2 eurolt 10 eurole, mis tähendab, et väiksema kui 200-eurose kahjuga varavastased süüteod kvalifitseeritakse karistusseadustiku (edaspidi KarS) § 218 alusel väärteona.² Sellega seoses vähenes kuritegudena registreeritud varavastaste süütegude arv, kuid suurenes väärtegude arv.

Varavastaste kuritegude seas domineerivad vargused, mille osakaal varavastastest kuritegudest on viimase kümne aasta jooksul püsinud vahemikus 76–84% ning mis on kõige levinumad kuriteod Eestis, moodustades 2015. aastal 35% (11 354 varguse juhtumit) kõigist registreeritud kuritegudest. 2911 juhtumi puhul oli tegemist süstemaatilisel toime pandud vargustega, mis tähendab, et need moodustasid 25,6% kõigist vargustest ning märkimisväärse 8,9 % kõigist 2015. aastal registreeritud kuritegudest.³

Arvestades eelpool välja toodud statistilisi andmeid ning seda, et registreeritud kuritegevuse kõrval eksisteerib ka latentne kuritegevus, võib öelda, et varavastased kuriteod, sealhulgas vargused, koormavad endiselt oluliselt nii ühiskonda tervikuna kui õigussüsteemi. Kuna väga suure osa Eestis registreeritud vargustest moodustavad KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritavad süstemaatilised vargused ning nendest omakorda suure osa väheolulised õigusrikkumised ehk bagatellideliktid, on magistritöös vaatluse alla võetud isikud, kes panevad süstemaatilisel vargusi toime. Pisivarguste toimepanemise kriminaliseerimisest ning dekriminaliseerimisest tuleb juttu käesoleva töö esimeses peatükis, kuid on selge, et pisivarguste näol on jätkuvalt tegemist probleemiga, mida seadusemuudatused lahendada ei ole suutnud.

Väheolulistele õigusrikkumistele tuleb pöörata tõsist tähelepanu ning neile tuleb reageerida toimivate karistusõiguslike meetmetega. Ebapiisav tähelepanu vähese teosüüga õigusrikkumistele võib viia suuremate ja tulevikus palju raskemini kontrollitavate

¹ A. Ahven jt. Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn: Justiitsministeerium 2016, lk 4, 5. – Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2015>. 14.04.2017.

² Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 12.07.2014, 1.

³ A. Ahven jt (viide 1), lk 61, 62.

³ A. Ahven jt (viide 1), lk 61, 62.

tagajärgedeni. Süvenenud karistamatustundega pisivaras paneb tõenäolisemalt toime ka raskemaid süütegusid, sest ühiskond on tal lasknud viia õigusrikkumise taluvuse piiri kaugemale.⁴

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, kes on need isikud, kes süstemaatiliselt vargusi toime panevad. Empiirilise uurimuse abil on püütud välja selgitada KarS § 199 lg 2 p 9 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanijate isikut iseloomustavad tunnused ning põhjused, miks need isikud süstemaatiliselt vargusi toime panevad. Lisaks leiab käsitlemist see, kuidas kohus sellistele rikkumistele tavaliselt reageerib. Viimaste aastate kriminaalrajade põhjal peaks uurimuse tulemustest muuhulgas selguma see, kas KarS § 199 lg 2 p 9 alusel süüdi mõistetud isikute näol on tõepoolest tegemist vaid pisivarastega, kellest räägitakse süstemaatiliste vargustega seoses erialakirjanduses ning kelle tegevusest tulenevalt on korduvalt karistusseadustikku muudetud või on süüdimõistetute seas ka „tõsisema kuritegeliku karjääriga” isikuid.

Teema on kahtlemata aktuaalne, arvestades seda, kui suure osa vargustest ning kogu Eestis registreeritud kuritegevusest süstemaatilised vargused moodustavad. Autorile teadaolevalt ei ole Eestis peale süstemaatilise varguse kriminaliseerimist 19.06.2008 selleteemalisi põhjalikke empiirilisi uurimusi läbi viidud. Käesoleva magistritöö tulemused aitavad mõista, miks on süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute arv endiselt nii suur, millised on nende puhul kuritegelike käitumismustrite põhjused ning need sotsiaalsed probleemid, millega tuleks esmajoonel tegeleda, et selliste kuritegude arvu vähendada.

Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika analüüsi talitus analüüsis 2011. aastal kohtueelse kriminaalmenetluse hinda kauplusevarguse kuritegudes ning uuringust selgus, et ainuüksi kohtueelse menetlus läbiviimine maksab keskmiselt 191 eurot (ilma kinnipidamiskuludeta 160 eurot) ning 2010. aastal oli kauplusevarguse kuritegude kohtueelse menetluse kogumaksumus 740 000 eurot.⁵ Kuna kauplusevargused moodustavad suure osa süstemaatiliselt toime pandud vargustest, võib sellest järeldada, et kuigi üldjuhul on tegemist pisivargustega, on nende menetlemise hind kõrge, eriti süstemaatiliste varguste suurt hulka arvestades.

Töö aluseks oleva empiirilise uurimuse läbiviimiseks analüüsis autor 290 Harju Maakohtu Liivalaia kohtumaja kriminaalrajade, milles kokku 297 isikut mõisteti ajavahemikus 18.06.2016

⁴ K-M. Vaher. Masskuriteod: väike teosüü ja suur ohtlikkus. – Juridica 2008/VIII, lk 530.

⁵ P. Lindsalu. Kohtueelse kriminaalmenetluse hind joobes juhtimise ja kauplusevarguse kuritegudes. Tallinn: Justiitsministeerium 2011, lk 1. – Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kohtueelse-kriminaalmenetluse-hind-joobes-juhtimise-ja-kauplusevarguse-kuritegudes>. 14.04.2017.

kuni 10.11.2016 süüdi varguste süstemaatilise toimepanemise eest KarS § 199 lg 2 p 9 alusel. Valimi moodustamist on täpsemalt kirjeldatud töö teise peatüki esimeses alapeatükis. Analüüsitud on nii kohtuotsuseid kui ka kõiki muid kriminaaltoimikus sisalduvaid materjale. Kriminaaltoimikute analüüsimisel ning andmete kogumisel oli aluseks küsimustik, mis täideti iga kriminaalasja kohta eraldi ning kuhu märgiti kriminaalasja üldandmed, kuriteo toime pannud isikut iseloomustavad andmed ning andmed kuriteo toimepanemise ning kuriteo eest mõistetud karistuse kohta.

Töö on jaotatud neljaks peatükiks. Esimeses peatükis on kirjeldatud praegu kehtivat regulatsiooni ja KarS § 199 lg 2 p 9 kuriteokoosseisu. Samuti on toodud välja süstemaatilise varguse kriminaliseerimisele eelnenud regulatsioon ning muudatused karistusseadustikus, mis puudutasid pisivarguste toimepanemist. Vaadeldud on ka seadusemuudatuste ajendiks olevaid kriminaalpoliitilisi eesmärke. Viimases alapeatükis on tehtud kokkuvõtte olulisematest kohtulahenditest, mis puudutavad varguste süstemaatilist toimepanemist.

Teises peatükis on kirjeldatud empiirilise uurimuse aluseks oleva valimi moodustamist ning võetud kokku uurimuse üldised andmed. Seejärel on empiirilise uurimuse tulemuste põhjal tehtud kokkuvõtte süstemaatiliselt vargusi toime panevaid isikuid iseloomustavatest tunnustest. Selleks on analüüsitud andmeid isikute soo, vanuse, kodakondsuse, emakeele, perekonnaseisu, haridustaseme, majandusliku aktiivsuse, sissetulekute suuruse ning elukoha kohta. Lisaks on analüüsitud isikute varasemat karistatust ning hinnatud sõltuvusprobleemide esinemist süstemaatiliste varaste seas ning nende mõju kuritegude toimepanemisele.

Kolmas peatükk on pühendatud kuriteo toimepanemisele ehk varguste toimepanemist iseloomustavatele andmetele. Vaatluse alla on võetud varguse toimepanemise koht ja varguse objekt ning varastatu väärtus. Lisaks on analüüsitud andmeid varguse objekti võimaliku turustamise kohta ning tehtud kokkuvõtte sellest, kas ja kuidas on süstemaatiliselt vargusi toime panevad isikud ise kuritegude toimepanemise põhjuseid hinnanud.

Neljandas peatükis on käsitletud süstemaatilistele varastele mõistetud karistuse liiki ja määra ning samuti kaebeõiguse kasutamise sagedust ja selle motive KarS § 199 lg 2 p 9 alusel tehtud kohtuotsuste puhul.

Töö koostamisel on kasutatud kombineeritud uurimismeetodit. Kvantitatiivset meetodit ehk kohtupraktika empiirilist analüüsi on kombineeritud kvalitatiivsete meetoditega. Töö koostamisel on kasutatud erialast kirjandust, erinevate kohtuastmete kohtulahendeid ning

statistilisi andmeid. Kasutatud on ajaloolist, võrdlevat, süsteemset ja teleoloogilist uurimismeetodit.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad: varavastased kuriteod, kurjategijad, vargad, delinkventne käitumine, retsidiivsus.

1. Varguste süstemaatiline toimepanemine

Esimeses peatükis on kirjeldatud süstemaatiliselt toime pandud varguse ehk KarS § 199 lg 2 p 9 järgi kvalifitseeritava kuriteo koosseisulisi tunnuseid ja hetkel kehtivat regulatsiooni. Seejärel on kirjeldatud kehtivale õigusele eelnenud regulatsiooni ning viimases peatükis on antud ülevaade olulisematest varguste süstemaatilist toimepanemist käsitlevatest kohtulahenditest.

1.1. Karistusseadustiku § 199 lg 2 p 9 koosseis

KarS § 12 sätestab süüteo koosseisu mõiste ning määratleb koosseisude elementidena objektiivse ja subjektiivse koosseisu. Süüteo koosseis kirjeldab karistatavat tegu tunnuste kogumina, mis annavad teo objektiivse (välise) ja subjektiivse (sisemise) pildi⁶. KarS § 199 sätestab kuriteona varguse ehk võõra vallasasja äravõtmise selle ebaseadusliku omastamise eesmärgil. Objektiivselt kujutab vargus võõra vallasasja äravõtmist, subjektiivne koosseis eeldab tahtlust koosseisu asjaolude suhtes. Koosseis on täidetud, kui isik tegutseb vähemalt kaudse tahtlusega ning teab või vähemalt mõõnab, et tegemist on vallasasjaga, mis on tema jaoks võõras ja on kellegi valduses.⁷ KarS § 199 lg 2 sätestab varguse kvalifikatsioonid, punkt 9 sealhulgas vastutuse varguse eest, mis on toime pandud süstemaatiliselt.

Süstemaatiline vargus eeldab, et isik on toime pannud vähemalt kolm vargust, sealjuures ei ole tähtis, kas need teod tuleks üksikult subsumeerida § 199 (kuritegu) või § 218 (väärtegu) alla. Lisaks on vajalik, et isiku poolt toime pandud teod oleksid omavahel seotud, st et üksikud vargused moodustaksid teatud sisulise süsteemi. Seotud on teod omavahel eelkõige juhul, kui varastamine on kujunenud isikule elustiiliks – näiteks hangib isik endale varastades elatist, see on talle püsiva või alalise sissetuleku allikas, või sooritab ta süütegusid väljakujunenud harjumusest lähtuvalt. Süstemaatilisuse jaoks ei ole oluline, kas isik on varasemate varguste eest süüdi mõistetud (õiguslik retsidiiv) või on need tuvastatud alles ühes menetluses (faktiline retsidiiv). Süütegude vaheline ajavahemik ei ole süstemaatilisuse moodustamiseks oluline ning ajafaktorile ei saa omistada iseseisvat õiguslikku tähendust (see võib olla aasta, pool aastat või ka üks kuu või üks päev). Kui isik on varem karistatud korduva varguse eest § 199 lg 2 p 4 alusel, võib teda vastutusele võtta punkt 9 alusel nii uue kuriteo kui ka väärteo

⁶ J. Sootak. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010, lk 227.

⁷ J. Sootak, P. Pikamäe (koost). Karistusseadustik. Komm vlj. 4. vlj. Tallinn: Juura 2015, § 199/29.

eest. Sel juhul neeldub korduvus süstemaatilisuses ning isiku tegu subsumeeritakse ainult § 199 lg 2 p 9 järgi.⁸

Kui varguse kui kuriteo koosseis sisaldub KarS §-s 199, siis vastutuse väheolulise varavastase süüteo kui väärteo eest näeb ette KarS § 218. Nimetatud paragrahv kujutab endast varavastaste bagatelldeliktide probleemi materiaalõiguslikku lahendust⁹. Delikti iseloomu poolest on KarS § 218 tüüpiline blanketne (antud juhul küll viiteline) väärteokoosseis, sisaldades osutust KarS 13. peatüki koosseisudele¹⁰. Asi on väheväärtuslik ja varaline õigus on väheoluline, kui selle rahaline väärtus ei ületa kahtekümmend miinimumpäevamäära. Vastavalt KarS §-le 44 lg 2 on miinimumpäevamäära suurus 10 eurot. Seega on § 218 kohaldamine välistatud, kui asja või varalise õiguse rahaline väärtus on üle 200 euro¹¹. KarS § 218 lg 1 sätestab muuhulgas, et paragrahv ei tule kohaldamisele, kui isik paneb küll toime varavastase süüteo väheväärtusliku asja või varalise õiguse vastu, kuid tegemist on süstemaatilise vargusega.

1.2. Kehtivale õigusele eelnenud regulatsioon

Kuigi süstemaatiliste vargustena ei kvalifitseeru ainult pisivargused, on need KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritavate kuritegude seas selgelt enamuses ning karistusseadustiku regulatsiooni on korduvalt muudetud just nn bagatelldeliktide tõttu. Pisivargusi puudutava regulatsiooni kehtestamisel või muutmisel seisab ühel pool alati küsimus ülekriminaliseerimise ohust ning teisel pool vajadus piirata süütegusid toime panevate isikute karistamatuse tunnet. Tulenevalt vastavate kriminaalpoliitiliste otsuste tegemise keerukusest on karistusseadustiku kehtivuse ajal pisivarguste toimepanemist puudutavat regulatsiooni korduvalt muudetud.

Bagatellkuritegevuse kriminaalpoliitiline probleem seisneb vastuolus konkreetse üleastumise vähese tähtsuse ja sedalaadi delinkventsuse massilisuse vahel. Esimene asjaolu peaks andma ja annabki alust kas üldse loobuda riigi karistusvõimu rakendamisest või rakendada seda piiratult, nähtuste massilisus ei luba aga karistusõigusel probleemist mööda vaadata.¹² Ükskiku vähese teosüüga õigusrikkumise korral ei pruugi tekitatud kahju ja sellest tulenev oht tunduda esialgu märkimisväärne, kuid kui pannakse toime arvukalt väikese teosüüga pisikuritegusid, on kokkuvõttes tegemist juba suure kahju ning suure ohtlikkusega, millele

⁸ RKKKo 3-1-1-87-08, p 10.

⁹ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 218/1.

¹⁰ J. Sootak. Korduv pisivargus ja süstemaatiline vargus. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus asjas 3-1-1-36-07. – Juridica 2008/VII, lk 508.

¹¹ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 218/3.

¹² J. Sootak. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015, lk 129.

seadusandja ega ka kriminaalasutused ei saa jätta reageerimata¹³. Otsustuse, kas ja kuidas kriminaliseerida vargused, mille teosüü ei ole suur, kuid mis massiliselt toime panduna tekitavad ühiskonnale olulise kahju, keerukus ei ole imeks pandav.

Praegune regulatsioon, mille kohaselt võetakse kriminaalkorras vastutusele süstemaatiliselt kuritegusid toime panevad isikud, kehtib alates 19.06.2008. Enne 15.03.2007 kehtis karistusseadustiku redaktsioon, mille kohaselt korduv väheväärtusliku asja vargus oli kuritegu. Selline lähenemine tundus kriminaalpoliitikutele menetlusressursi raiskamisena ning seega töötati välja seadusemuudatus, mille kohaselt väheväärtusliku asja väärtusega alla 1000 krooni (63, 91 eurot) korduv vargus muutus karistatavaks väärteo korras. Paraku jäid muud rakursid peale menetlusökonoomia ning vangide arvu vähendamise analüüsist välja ning seadus jõustus 15. märtsil 2007. Mõne aja pärast hakkas suurematest kaubanduskettidest ja turvaettevõtetest tulema teateid, et uus põhimõte muutis vargad kalkuleerivaks ning poest varastati parasjagu nii palju tooteid, et see mahuks 1000 krooni sisse. Varaste eesmärgiks oli pääseda kergema karistusega.¹⁴ Seega kaasnes seadusemuudatusega korduvate pisivarguste hulga suurenemine ning nende toimepanijates kindlus, et pisivarguse toimepanemine ei too kaasa kriminaalkaristust. Järelikult ei täitnud selline regulatsioon oma preventiivset eesmärki.¹⁵

Sellega seoses taaskriminaliseeriti alates 19.06.2008 pisivarguste toimepanemine, karistusseadustikku viidi sisse süstemaatilise varguse mõiste ning KarS § 218 lõikesse 1 lisati süstemaatiline vargus välistava asjaoluna. Seega muudeti karistusseadustiku regulatsiooni kahel korral ning pisivargused olid dekriminaliseeritud vaid lühikese ajavahemiku jooksul (15.03.2007 kuni 19.06.2008).

1.3. Süstemaatiline vargus kohtupraktikas

Normi kohaldamise selge praktika olemasolu tagab õiguskindluse, sest isikul on võimalik ette näha teo etteheidetavust ja ka rakendatavaid sanktsioone. Ebaühtlane praktika seevastu võib tähendada sarnaste tegude puhul isikute põhjendamatu ebavõrdset kohtlemist.¹⁶ Kuigi nii kohtueelsed menetlejad kui kohus on süstemaatiliste varguste kvalifitseerimisel lähtunud peamiselt Riigikohtu otsusest 3-1-1-87-08, on KarS § 199 lg 2 p 9 kohaldamise praktika

¹³ K-M. Vaher (viide 4), lk 527.

¹⁴ M-L. Sööt. Uuringutest ja mõjude analüüsist kriminaalpoliitika näitel. – Juridica 2010/VIII, lk 622, 623.

¹⁵ Karistusseadustiku muutmise seaduse 225 SE eelnõu seletuskiri, lk 1. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4/Karistusseadustiku%20muutmise%20seadus>. 14.04.2017.

¹⁶ T. Reinthal. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? – Juridica 2010/X, lk 747.

olnud kohati siiski ebaühtlane ning varguste kvalifitseerimisel on liiga jäigalt lähtunud ajavahemikust, mille kestel varguse episoodid toime on pandud. Järgnevalt on toodud välja kaks Riigikohtu lahendit, mis sisustavad üldisemalt süstemaatilise mõistet ning seejärel Tartu Ringkonnakohtu määrus ning Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrus, mis käsitlevad justnimelt varguste süstemaatilist toimepanemist.

Süstemaatilise mõiste üldisemalt oli Eesti karistusõiguse teoorias ja praktikas välja kujunenud juba enne, kui 19.06.2008 seadusemuudatusega täiendati KarS § 199 lõiget 2 punktiga 9, mis näeb ette vastutuse süstemaatiliselt toimepandud varguse eest¹⁷. Riigikohus on öelnud, et kohtupraktika loeb süstemaatiliselt toimepanduks sellist kuritegu, mis koosneb vähemalt kolmest episoodist, kuna kaks episoodi annavad üksnes korduvuse¹⁸. Samuti on Riigikohus märkinud, et kuriteo süstemaatiline toimepanek on rangelt järjekindel ning pidevalt korduv tegevus¹⁹.

17.08.2012 kohtuasjas nr 1-11-11324 tehtud määrukses väljus Tartu Ringkonnakohus apellatsiooni piiridest, leides, et maakohus on kohaldanud valesti materiaaõigust, kvalifitseerides kauplusevarguse, kus varastatu väärtus oli alla 64 euro, süstemaatilise vargusena KarS § 199 lg 2 p 9 alusel. Muuhulgas märkis ringkonnakohus selles määrukses, et kuigi Riigikohus on otsuses nr 3-1-187-08 öelnud, et ajavahemik varguse episoodide vahel ei ole oluline, saab selle seisukohaga nõustuda vaid osaliselt. Praktikas on võetud vaikimisi omaks seisukoht, et kolm varguse episoodi peavad olema pandud toime aasta jooksul, kuid ringkonnakohtu hinnangul peab see aeg olema märkimisväärselt lühem ning süstemaatilisusest saab ajalise kriteeriumi tähenduses rääkida juhul, kui kolm väheväärtusliku vallasasja vargust on pandud toime 6 kuu kestel. Ringkonnakohtu hinnangul on mainitud ajaline kriteerium praktikas sisuliselt täielikult tõrjunud kõrvale Riigikohtu lahendis esitatud nõude, et varguse episoodid peavad moodustama teatud sisulise süsteemi varastamise kui nn elustiili tähenduses. Käsitades süstemaatilist vargust kui eluviisisüüd, järeldas ringkonnakohus, et varguste kestev ja pidev toimepanek peab reegeljuhtumil kujutama isikule seega teatud kindla kestuse ja ulatusega sissetulekuallikat või teisisõnu elustiililiselt väljakujunenud ja täideviija poolt omaks võetud alternatiivi kaupade eest tasumisele. Selle seisukoha esitamisel tugines ringkonnakohus seega ka õiguskirjanduses omaks võetud

¹⁷ M. Kairjak, J. Sootak. Varavastased süüteod. 3. tr. Tallinn: Juura 2012, lk 35.

¹⁸ RKKKo 3-1-3-9-00, p 5.3.

¹⁹ RKKKo 3-1-1-22-97.

arusaamale süstemaatilisusest kui täideviija poolt korduvalt toimepandavast süüteost, mis on täideviijale sisuliselt või vähemalt teatud ulatuses elatusallikaks.²⁰

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 20.06.2013 määrusega kohtuasjas 3-1-1-66-13 tühistati Tallinna Ringkonnakohtu otsus ja saadeti asi ringkonnakohtule uueks arutamiseks, kuna Riigikohtu hinnangul oli ringkonnakohus kohaldanud valesti materiaalõigust. Riigikohus kordas kriminaalkolleegiumi otsuses nr 3-1-1-87-08 esitatud seisukohti, sealhulgas seda, et süstemaatiline vargus kui elustiil hõlmab ka sellist olukorda, kus isik alatasa ja järjepidevalt varastab, soovimata end vargustest elatada, kuid teeb seda lihtsalt harjumusest, sest varastamine tundub olevat mugavam ja kasulikum kui ostu eest tasumine. Samuti kinnitas kriminaalkolleegium seisukohta, et varguste vaheline ajavahemik iseenesest ei ole süstemaatilisuse moodustamiseks oluline, kuigi kohtupraktikas on hakatud ajalisele kriteeriumile omistama täiesti iseseisvat tähendust. Konkreetsete varguse episoodide vaheline ajavahemik on küll faktoriks süstemaatilisuse tuvastamisel, kuid iseseisvat õiguslikku tähendust ei oma. Viimaks märkis kriminaalkolleegium seda, et süstemaatilise varguse koosseisu täitmise seisukohalt ei ole igal konkreetsel juhul varastatu väärtusel iseseisvat õiguslikku tähendust. Näiteks järjepidevalt kauplustest alla 64 euro²¹ maksvaid asju varastavale isikule tehtava süüettehteite suurus ei tulene üksnes varastatu väärtusest, vaid ka sellest, milline on tema kuritegeliku käitumise intensiivsus ja suhtumine võõrasse omandisse üldiselt.

²⁰ P. Randma. Väheväärtusliku vallasasja süstemaatiline vargus KarS § 199 lõike 2 punkti 9 tähenduses. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi määrus kriminaalasjas 1-11-11324 (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsuses asjas 3-1-1-87-07 väljendatud seisukohtade osaline vastustamine). – Juridica 2013/II, lk 141.

²¹ 2013. aastal oli miinimumpäevamäära suurus 3, 2 eurot. Karistusseadustik. RT I, 21.06.2014, 28.

2. Süstemaatiliselt vargusi toime panevaid isikuid iseloomustavad andmed

E. Raska on kriminaalse inimese käsitluses kirjutanud järgmiselt: „/.../ kriminoloogiale pakub kurjategija huvi isiksusena ehk nende kujunenud omaduste ja kvaliteetide vaatevinklist, mis kindlustavad tema suutlikkuse olla ühiskonna, sotsiaalse koosluse täisväärtuslik liige. Sedavõrd kui kuriteos avaldub ennekõike õiguslik- regulatiivne suhe inimese ja ühiskonna vahel, tõusevad kurjategija isiksuse käsitluses esiplaanile omadused, mis iseloomustavad teda kui regulatsiooni ja eneseregulatsiooni objekti ja subjekti.”²²

Käesoleva peatüki eesmärgiks on Harju Maakohtu Liivalaia kohtumaja kohtulahendite ning kriminaaltoimikute analüüsist saadud andmete põhjal selgitada välja, millised on tüüpilised süstemaatiliselt vargusi toime panevad isikud ning millised omadused neid iseloomustavad.

Esiteks on toodud välja käesoleva töö aluseks oleva empiirilise uurimuse üldised andmed. Seejärel on koostatud statistika, mis kajastab kurjategijate sugu, vanust kohtuotsuse tegemise hetkel, kodakondsust, emakeelt, perekonnaseisu, haridustaset, majanduslikku aktiivsust, sissetulekut ja elukohta. Empiirilise uurimuse tulemusel saadud statistikat on võrreldud 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse statistiliste andmetega. Samuti on välja toodud kurjategijate eelnev karistatus kriminaalkorras ning tehtud kokkuvõtte sellest, milliste seaduste ja sätete alusel on süstemaatiliselt vargaid väärteokorras peamiselt karistatud.

Uurimuse käigus selgus, et pisivarguste toimepanemine on suures osas seotud sõltuvusprobleemidega. Sellest lähtuvalt on lisaks eelnevale toodud välja andmed süstemaatiliste varaste sõltuvusprobleemide kohta ning tehtud kokkuvõtte selle kohta, kui palju on nende seas hinnanguliselt alkoholi kuritarvitajaid ning kui palju esineb narkosõltuvust.

2.1. Empiirilise uurimuse üldised andmed

Käesoleva magistr töö raames on analüüsitud 290 Harju Maakohtu Liivalaia kohtumaja kriminaalasja, milles isikuid süüdistati KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritava varguse toimepanemises. Tegemist on kriminaalasjadega, milles kohus tegi otsuse ajavahemikus 18.06.2015 kuni 10.11.2016. Valim on koostatud elektroonilise Riigi Teataja kohtulahendite otsingusüsteemi abil ning sellesse kuuluvad kõik nimetatud perioodil Harju Maakohtus KarS § 199 lg 2 p 9 alusel menetletud täisealiste isikute kriminaalasjad.

²² E. Raska. Kriminoloogia: sissejuhatus ainesse. Tallinn: Juura 2002, lk 93,94.

Seoses alaealiste erikohtlemise reeglitega kriminaalmenetluses jättis töö autor empiirilise uurimuse tulemuste parema võrreldavuse huvides valimist välja kriminaalasjad, milles süüdimõistetute oli kuriteo toimepanemise või kohtuotsuse tegemise ajal alaealine. Samuti jäeti valimist välja kriminaalasjad, milles vaatluse all oleva perioodi jooksul kordusid samad süüdistatavad, tagamaks seda, et ühe isiku andmed analüüsis ei korduks.

Analüüsitud on 297 isiku andmeid, kuna ühes kriminaalasjas oli 3 süüdimõistetut, viies kriminaalasjas 2 süüdimõistetut ning 284 kriminaalasjas 1 süüdimõistetut. Kuna süstemaatilised vargad panevad sageli kuritegusid toime järjepidevalt ning lühikeste ajavahemike jooksul, oli 146 isiku puhul ühendatud ühiseks menetluseks mitu varguse episoodi.

Sada viiskümmend üks isikut mõisteti süüdi 1 varguse episoodi toimepanemises, 58 isikut 2 episoodi toimepanemises, 31 isikut 3 episoodi toimepanemises, 16 isikut 4 episoodi toimepanemises, 11 isikut 5 episoodi toimepanemises, 8 isikut 6 episoodi toimepanemises, 6 isikut 7 episoodi toimepanemises, 2 isikut 8 episoodi toimepanemises, 3 isikut 10 episoodi toimepanemises, 3 isikut 11 episoodi toimepanemises, 2 isikut 12 episoodi toimepanemises, 3 isikut 13 episoodi toimepanemises, 1 isik 15 episoodi toimepanemises, 1 isik 16 episoodi toimepanemises ning 1 isik mõisteti süüdi 18 varguse episoodi toimepanemises.

Viiskümmend kaks isikut mõisteti samas kriminaalasjas lisaks varguste süstemaatilisele toimepanemisele süüdi ka muude KarS paragrahvide alusel. Seitse isikut mõisteti lisaks varguste toimepanemisele süüdi § 424 alusel (mootorsõiduki juhtimine joobeseisundis), 7 isikut § 184 alusel (narkootilise ja psühhotropse aine suures koguses ebaseaduslik käitlemine), 7 isikut §121 alusel (kehaline väärkohtlemine), 4 isikut § 200 alusel (röövimine), 3 isikut § 213 alusel (arvutikelmus), 2 isikut § 209 alusel (kelmus), 2 isikut § 118 alusel (raske tervisekahjustuse tekitamine), 1 isik § 423¹ alusel (sõiduki süstemaatiline juhtimine juhtimisõiguseeta isiku poolt), 1 isik § 201 alusel (omastamine), 1 isik § 215 alusel (asja omavoliline kasutamine) ja 1 isik § 266 alusel (omavoliline sissetung ja lahkumisnõude täitmata jätmine). Kuusteist isikut mõisteti lisaks vargusele süüdi mitme kuriteo toimepanemises, sealhulgas kolm isikut § 120 ja § 121 alusel, üks isik § 214 ja § 121 alusel, üks isik § 200, 209 ja 121 alusel, üks isik § 344 ja 349 alusel, üks isik § 201, § 215 ja § 209 alusel, üks isik § 213 ja § 215 alusel, üks isik § 209, § 344 ja § 345 alusel, üks isik § 213, § 201, § 121 ja § 200 alusel, üks isik 202, § 213 ja § 184 alusel, üks isik § 404 ja § 266 alusel, üks isik § 424, § 423¹ ja § 349 alusel, üks isik § 121 ja §157¹ alusel, üks isik § 266, § 120 ja § 202 alusel ning üks isik § 201, § 423¹ ja §157² alusel.

Kohus mõistis 140 isikut süüdi lõpuleviidud varguse eest KarS § 199 lg 2 p 9 alusel ning 157 isikut varguse katse eest KarS § 199 lg 2 p 9 ja § 25 lg 2 alusel.

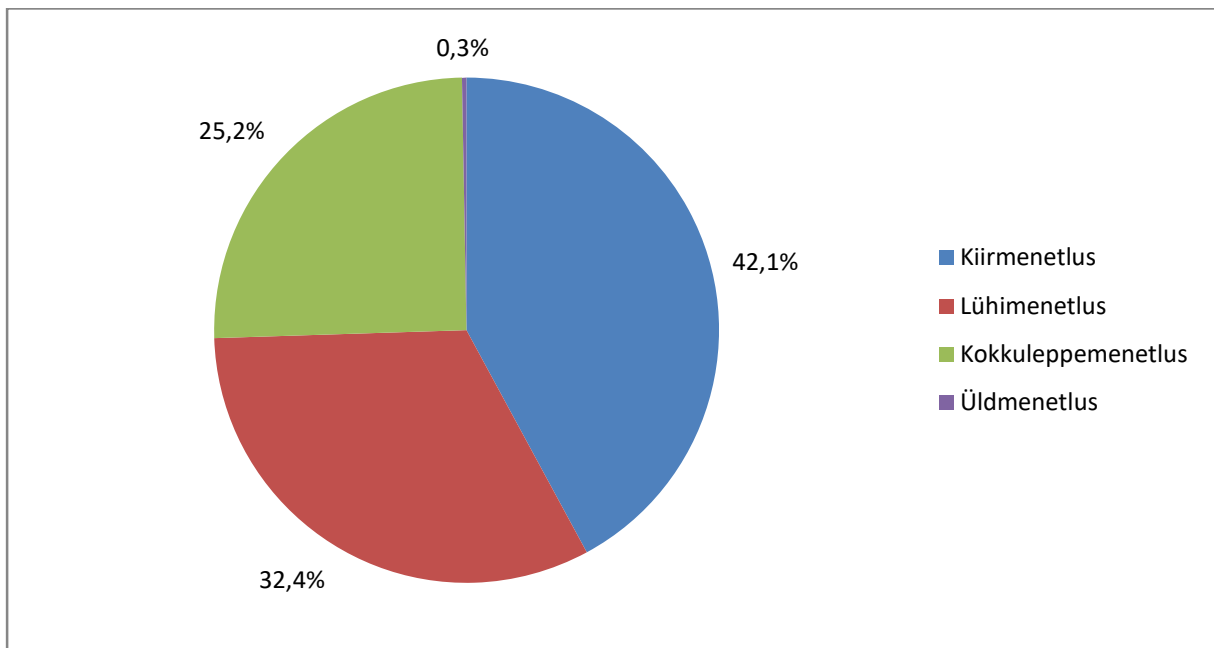
Andmete kogumise aluseks olnud küsimustik oli jagatud viieks osaks: kriminaalasja üldandmed, andmed kuriteo toime pannud isiku kohta, andmed kuriteo toimepanemise kohta, andmed kuriteo eest mõistetud karistuse kohta ning andmed varguse objekti võimaliku turustamise kohta. Kokku koguti iga kriminaalasja kohta andmeid kahekümne neljas punktis.

Järgnevalt on antud ülevaade sellest, milliseid menetluse liike valimisse kuuluvates kriminaalasjades kasutati. Moodsas kriminaalmenetluses saavutatakse kriminaalasja lahendamise kiirus peamiselt erinevate lihtmenetlustega ning oportuuniteediprintsiibist tuleneva menetluse lõpetamise võimalusega. Eesti kriminaalmenetlust iseloomustavad tänaseks ühelt poolt arvukad ja üsna kiiresti kulgevad lihtmenetlused ning teiselt poolt harvad, kuid see-eest aja- ja töömahukad üldmenetlused.²³ Termin „kriminaalmenetlus” ei tähista homogeenset nähtust, vaid vägagi diferentseeritud maailma ja üldmenetluste osakaal selles maailmas on tegelikult marginaalne²⁴.

Kõigist empiirilise uurimuse aluseks olevatest kriminaalasjadest menetleti üldmenetluses vaid üks. Selle kriminaalasja puhul valis prokurör üldmenetluse põhjusel, et süüdistatavad ei tunnistanud ennast kuritegude toimepanemises süüdi. 99,7% kriminaalasjadest menetleti erinevates lihtmenetluse vormides. Kõige rohkem kohaldati süstemaatiliste varguste menetlemisel kiirmenetlust kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS) § 256¹ alusel (42,1% ehk 122 kriminaalasja). Järgnes lühimenetlus KrMS § 233 alusel (32,4% ehk 94 kriminaalasja) ning lihtmenetlustest kõige vähem kasutati kokkuleppemenetlust KrMS § 239 alusel (25,2% ehk 73 kriminaalasja). Sealjuures 86,9% kiirmenetlustest (106 kriminaalasja) menetleti lühimenetluse sätteid kohaldades ning 13,1% kiirmenetlustest (16 kriminaalasja) kokkuleppemenetluse sätteid kohaldades.

²³ N. Aas. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile. – *Juridica* 2014/VII, lk 541, 542.

²⁴ E. Kergandberg. Üldmenetluste ja erimenetluste vaheline pinge tänases kriminaalmenetlusõiguses ja kohtupraktikas. – *Juridica* 2012/VIII, lk 580.

Joonis 1. Menetlusliik KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritavate kuritegude arutamisel Harju Maakohtu praktikas 2015.–2016. aastal.

Lihtsustatud menetluste sisseseadmine on õiguspoliitiline otsus, mille tingib ressursside piiratus ja vajadus toime tulla kriminaalasjade hulgaga²⁵. Eelpool väljatoodud tulemustest selgus, et kohtueelsed menetlejad, pidades silmas menetlusökonoomiat, kasutasid aktiivselt võimalust KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritavaid kriminaalasju lihtmenetlustes kohtusse saata. Põhja Ringkonnaprokuratuur otsustas kõige sagedamini kiirmenetluse kasuks ning kõige harvem kokkuleppemenetluse kasuks.

Võrdluseks on toodud välja 1. astme kohtute menetlusstatistika andmed 2015. ja 2016. aasta kohta. 2015. aastal oli maakohtutes lahendatud asjade arv 7359. Kokkuleppemenetluses lahendati 4962 kriminaalasja (67,4% kõigist lahendatud kriminaalasjadest), lühimenetluses 1733 kriminaalasja (23,6%), üldmenetluses 421 kriminaalasja (5,7%) ning käskmenetluses 243 kriminaalasja (3,3%)²⁶. Menetluse liigi proportsioonid jäid samaks ka 2016. aastal, kui 7463 kriminaalasjas kasutati kokkuleppemenetlust 5146 korral (69% kõigist lahendatud kriminaalasjadest), lühimenetlust 1757 korral (23,5%), üldmenetlust 387 korral (5,2%) ning käskmenetlust 173 korral (2,3%)²⁷. Selles statistikas ei ole eraldi välja toodud kiirmenetluses lahendatud kriminaalasju. Andmete võrreldavuse huvides on järgnevalt ka empiirilise uurimuse valimisse kuuluvad kiirmenetluses otsuse saanud asjad jagatud lühimenetluse ja

²⁵ U. Lõhmus. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 2014, lk 35.

²⁶ Eesti kohtud. Kohtute statistika. I ja II astme kohtute menetlusstatistika 2015.a. koondandmed, lk 3. – Arvutivõrgus: <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtud/kohtute-statistika>. 14.04.2017.

²⁷ Eesti kohtud. Kohtute statistika. I ja II astme kohtute menetlusstatistika 2016.a. koondandmed, lk 3. – Arvutivõrgus: <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtud/kohtute-statistika>. 14.04.2017.

kokkuleppemenetluse vahel, vastavalt sellele, kas kiirmenetlus toimus lühimenetluse või kokkuleppemenetluse sätete alusel. Sellise jaotuse alusel oli lühimenetluses menetletud kriminaalasjade arv 200 (69% kõigist valimisse kuuluvatest kriminaalasjadest) ning kokkuleppemenetluses menetletud kriminaalasjade arv 89 (30,7%).

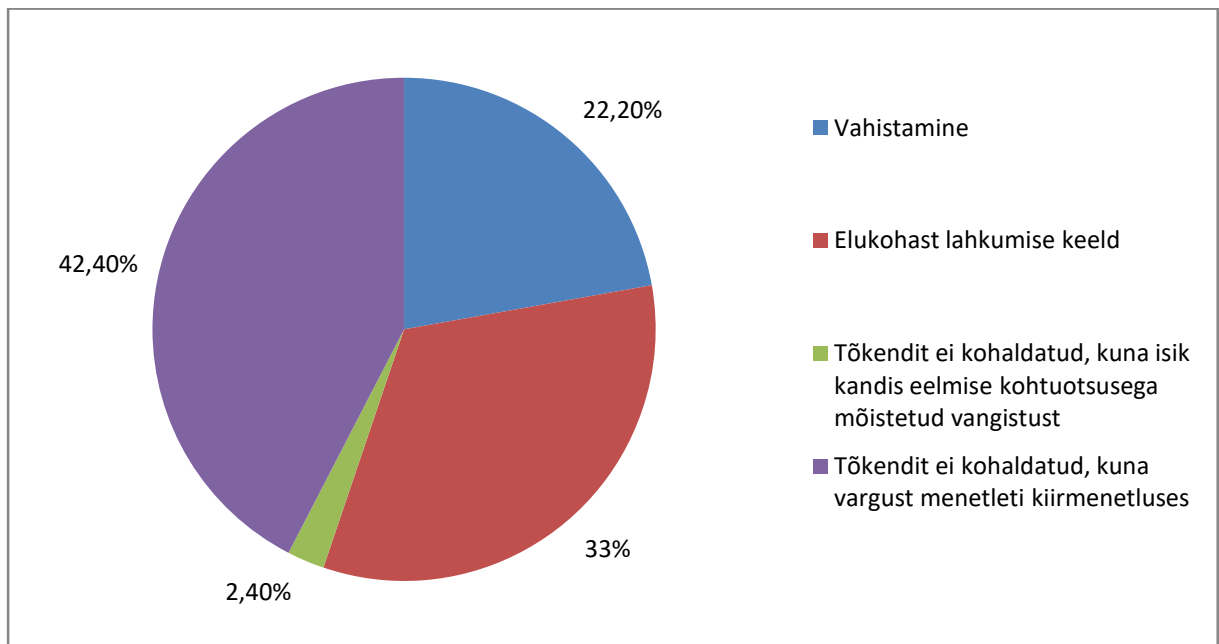
Kui vaadata andmeid 2015. aastal lõpliku menetlusotsuse saanud isikute kohta menetlusotsuste alusel, siis selgub ka nendest andmetest kokkuleppemenetluse märkimisväärne ülekaal. Kokkuleppemenetluses said 2015. aastal lõpliku menetlusotsuse 4046 isikut, kiirmenetluses 1811 isikut, üldmenetluses 1365 isikut, lühimenetluses 1123 isikut ning käskmenetluses 169 isikut. Menetlusotsuste osakaal on piirkonniti väga erinev ning Põhja Ringkonnaprokuratuuris kohaldatakse kokkuleppemenetlust oluliselt vähem kui Lõuna ja Lääne Ringkonnaprokuratuuris.²⁸

Seega erineb Harju Maakohtus otsuse saanud süstemaatiliste varguste kriminaalasjade jagunemine menetlusliigi alusel üldisest statistikast oluliselt. Kui üldiselt lahendatakse kõige rohkem kriminaalasu kokkuleppemenetluses, siis vaatluse all olevate süstemaatiliste varguste puhul kasutati seda menetlusliiki lihtmenetlustest kõige vähem. Lisaks sellele, et prokuratuur eelistas lühimenetlust kokkuleppemenetlusele, lahendati ka kiirmenetluses enamuse kriminaalasu lühimenetluse sätete alusel. See miks prokurörid eelistavad kokkuleppemenetlusele lühimenetlust, ei ole ilmselt põhjendatav muuga, kui Põhja Ringkonnaprokuratuuri prokuröride subjektiivsete eelistustega.

Järgnevalt on vaadeldud tõkendite kohaldamist valimisse kuuluvates kriminaalasjades. Seoses sellega, et suur osa valimisse kuuluvatest kriminaalasjadest lahendati kohtus kiirmenetluses, ei olnud 126 isiku puhul (42,4% kõigist isikutest) tõkendi kohaldamine üleüldse vajalik, sest nendel juhtudel viidi kahtlustatavana kinni peetud isikud 48 tunni jooksul kiirmenetluse istungile. KrMS § 256¹ sätestab, et 48 tunni jooksul alates isiku kahtlustatavana kinnipidamisest või kahtlustatavana ülekuulamisest esitab prokuratuur kohtule taotluse kiirmenetluse kohaldamiseks, kuid Harju Maakohtu tööpiirkonnas tõlgendatakse seda sätet nii, et 48 tunni jooksul peab toimuma ka kiirmenetluse istung. Kõigis kõne all olevates kriminaalasjades peeti isikud kahtlustatavana kinni ning kohus mõistis neile 48 tunni jooksul karistuse. Samuti ei kohaldatud 7 isikule (2,4% kõigist isikutest) tõkendit seetõttu, et varguse juhtumi menetlemise ajaks kandsid nad eelmise kohtuotsuse alusel vanglakaristust.

²⁸ L. Perling. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2015. aastal, lk 6. – Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20%C3%BClevaade%20p%C3%B5hiseaduskomisjonile%202015.pdf.

Ülejäänud isikute puhul kasutati kriminaalmenetluse tagamiseks kõige enam elukohast lahkumise keeldu, mida kohaldati 98 isiku suhtes (33% kõigist isikutest). Kohtueelses menetluses oli vahistatud 66 isikut (22,2% kõigist isikutest). Kuuekümne kolmel juhul oli kohus teinud otsuse isiku vahistamiseks ainult varguse episoodide alusel, kuid ühe isiku puhul toimus vahistamine seoses röövimise katsega samas kriminaalasjas, ühe isiku puhul seoses narkootikumidega seotud kuriteoga samas kriminaalasjas ning ühe isikul puhul oli vahistamise määruses ära märgitud ka varguse episood, kuid eelkõige taotles prokurör ka sel puhul vahistamist seoses narkootikumidega seotud kuriteoga samas kriminaalasjas. Kui vaadata vahistamiste statistikat, siis 16.05.2016 seisuga vahi all viibinutest olid 24% kahtlustatavad või süüdistatavad varguste toimepanemises (selles statistikas ei ole eraldi vaadeldud KarS § 199 lg 2 p 9 alusel süüdistatavaid isikuid)²⁹.

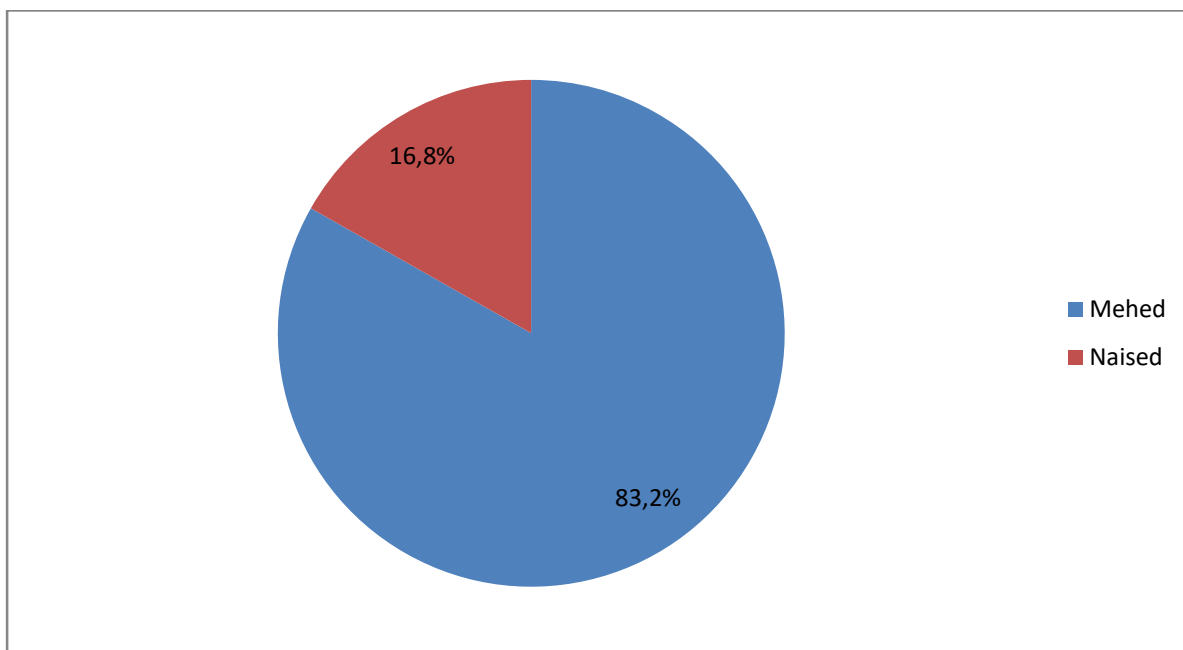

Joonis 2. Tökendi kohaldamine KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritavate kuritegude menetlemisel Harju Maakohtu 2015.–2016. aasta praktika alusel.

2.2. Kurjategija sugu, vanus, kodakondsus, emakeel ja perekonnaseis

Empiirilise uurimuse aluseks olevates kriminaalasjades süüdi mõistetud 297 isiku andmeid analüüsid selgus, et oluliselt sagedamini panevad süstemaatiliselt vargusi toime mehed. Kõigist isikutest 247 (83,2%) olid mehed ja 50 (16,8%) naised, seega on meeste ülekaal süstemaatiliste varaste seas märkimisväärne.

²⁹ U. Klopets. Vahistamise kestus 2015. aastal. Kriminaalpoliitika analüüs nr 4/2016. Justiitsministeerium 2016, lk 1. – Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/vahistamise-kestus-2015-aastal>. 14.04.2017.

Joonis 3. Harju Maakohtus 2015.–2016. aastal süüdi mõistetud süstemaatiliste varaste sooline jaotus.

2015. aastal olid 90% varguses kahtlustatavatest mehed ja 10% naised (2014. aastal vastavalt 85% ja 15%). Naiste osakaalu vähenemine kuriteos kahtlustatavate seas viitab Justiitsministeeriumi hinnangul asjaolule, et vargusega tekitatud kahju ületab naiste puhul harvemini kui meeste puhul 200 euro piiri ning niisugused teod kvalifitseeritakse nüüd sagedamini väärteona.³⁰ Seega on meeste ülekaal suur nii süstemaatiliste varaste puhul kui varguste toimepanijate hulgas üldiselt.

2011. aasta rahvaloenduse tulemuste järgi elas Eestis püsivalt 693 929 naist (53,6% kogu rahvastikust) ja 600 526 meest (46,3% kogu rahvastikust). See tähendab, et 100 mehe kohta elas Eestis 116 naist ning kogu rahvastikus on naiste ülekaal küllalt suur. Siiski tuleb silmas pidada, et see on suures osas seotud naiste pikema elueaga ning naiste ülekaal algab alles 40–44-aastaste rühmas. Harjumaa rahvastiku sooline jaotus erineb üle-Eestilisest vaid õige pisut ning Harjumaal on saja mehe kohta 118 naist. 54% Harjumaa rahvastikust moodustavad naised ning 45,9% mehed.³¹ Seega erineb süstemaatiliste varaste sooline jaotus Eesti elanikkonna üldisest soolisest jaotusest oluliselt ning naiste osakaal süstemaatiliste varaste seas on märkimisväärselt väike. Selline tulemus ei ole üllatav, arvestades seda, et meeste kriminaalne aktiivsus on läbi ajaloo naiste omast tunduvalt kõrgem olnud.

³⁰ A. Ahven jt (viide 1), lk 63. – Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2015>. 14.04.2017.

³¹ Statistikaamet. RL001: Rahvastik elukoha, soo ja vanuse järgi, 31. detsember 2011. Statistika andmebaas: Rahva ja eluruumide loendus 2011. – Arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/databasetree.asp>. 14.04.2017.

Naiste kuritegevuse vastu on uurijad huvi tundnud juba kriminoloogia sünnist peale. Naiste kuritegevus erineb meeste kuritegelikust käitumisest selle poolest, et naised sooritavad arvuliselt märkimisväärselt vähem kuritegusid, kuriteod on üldjuhul iseloomult vähem ohtlikud ning naised kordavad kuritegu pärast esimest süüdimõistmist tunduvalt harvemini.³²

Naiste vähest kriminaalsust on selgitatud läbi traditsiooniliste, bioloogiliste, psühholoogiliste ja sotsioloogiliste faktorite. Traditsioonilised selgitused vaatavad religiooni ja naturalistliku fenomeni poole. Bioloogilised ja psühholoogilised selgitused keskenduvad individuaalsetele omadustele ja arutlevad näiteks selle üle, kas naiste kuritegevus on patoloogiline või kas naistel on kriminaalsuseks väiksemad bioloogilised eeldused. Sotsioloogilised teooriad vaatlevad ühiskonna struktuuri ning seda, kuidas see mõjutab indiviide või gruppe. Sotsioloogiline lähenemine tõstatab muuhulgas küsimused sellest, kas tüdrukud on poistest erinevalt sotsialiseeritud, kas perekonnad muudavad tüdrukud passiivseks ning kas naiste emantsipatsioon on viinud selleni, et naised imiteerivad mehi isegi kriminaalses käitumises.³³

Kriminaalsust on pikka aega peetud meeste omaseks ning seetõttu on erinevates teooriates seletatud kogu kuritegelikkust läbi meeste käitumise. Praegu eksisteerivad kõrvuti traditsioonilised positivistlikud teooriad ning uuemad naiste kriminaalsust käsitlevad seisukohad ja selgitused, mis lähtuvad naiste suuremast vabadusest ja naiste õigustest ning feminismist üldisemalt. Üks põhjendus varasemale huvipuudusele naiste kuritegelikkuse kohta on see, et naised on peetud loomuomaselt seaduskuulekateks. On ka tõsi, et statistika kinnitab, et kuritegevus on suuresti meeste, täpsemalt noorte meeste aktiviteet.³⁴

Viimaste aastakümnete jooksul on sooline lõhe kuritegude toimepanemisel meeste ja naiste vahel vähenenud ja see on andnud alust põhjalikeks empiirilisteks ja teoreetilisteks uurimusteks. Sellise muutuse täpsed põhjused ei ole veel selged, kuid kõige levinuma selgituse kohaselt on see tingitud muutustest traditsioonilistes soorollides ja naiste emantsipatsioonist ning sellega seoses naiste poolt toime pandavate kuritegude arvu suurenemisest.³⁵

Vanuse ja kuritegevuse seos on samuti olnud pikka aega üks kriminoloogia uurimisobjektidest. Suur hulk kriminoloogilisi uuringuid on näidanud, et tavaliselt hakkab kriminaalne aktiivsus alates süüvõimelisuse ikka jõudmisest tõusma, saavutab haripunkti

³² M. Laine. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia 1997, lk 65.

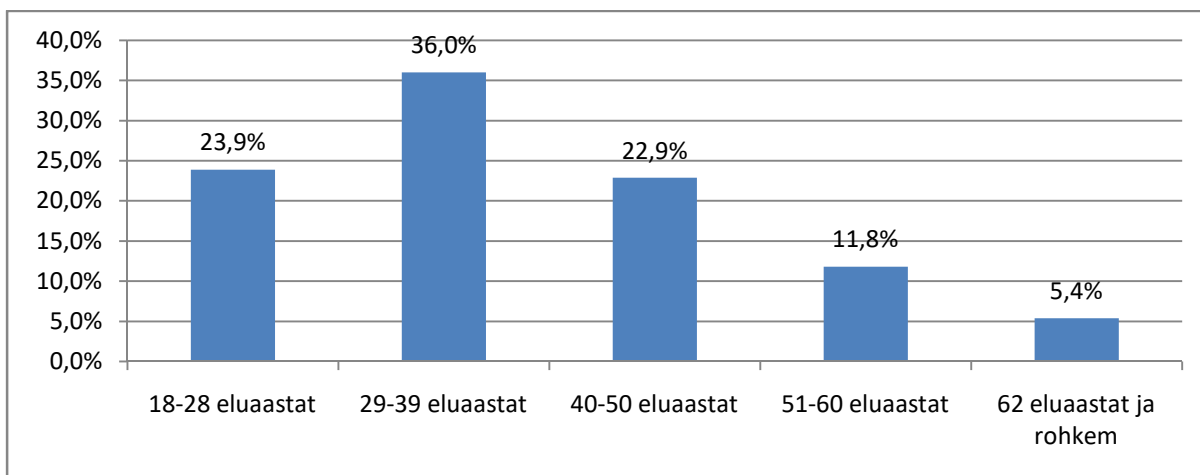
³³ I. Marsh (koost). Theories of Crime. London; New York: Routledge 2006, lk 134.

³⁴ K. S. Williams. Textbook on criminology. Oxford: Oxford University Press 2004, lk 447.

³⁵ F. Estrada, O. Bäckman, A. Nilsson. The darker side of equality? The declining gender gap in crime: historical trends and an enhanced analysis of staggered birth cohorts. – British Journal of Criminology, 2016/56, lk 1286.

hilises teismeeas ning hakkab seejärel jälle langema, esialgu kiiremini ning siis aeglasemalt (nn *age crime curve*).³⁶ Selline vanuse ja kriminaalse aktiivsuse vaherkord on olnud muutumatu eri piirkondades ja eri aegadel. Kriminoloogid ei ole suutnud rahuldavalt seletada, miks ilmneb püsivalt just selline seos vanuse ja kuritegevuse vahel.³⁷ Vanuse ja kuritegeliku käitumise vahelist suhet selgitavad teooriad on mitmekesised ja vastuolulised. Enamus neist viitavad suurele hulgale sotsioloogilistele, psühholoogilistele ning bioloogilistele muutustele, mis leiavad aset alaealisena ja täiskasvanuna ning avaldavad vanuse kõrval mõju kriminaalsele käitumisele.³⁸ Samas Travis Hirschi ja Michael Gottfredson väitsid näiteks, et „kuritegevuse vanuselise muutumist ei ole võimalik seletada ühegi muutuja ega muutujate kombinatsiooni abil, mis kriminoloogiale on praegusel ajal kättesaadavad”.³⁹

Süsteemiliselt vargusi toime panevate isikute vanuseline jaotus on esitatud tulpdiaagrammil. Kõige sagedamini panevad süsteemiliselt vargusi toime isikud vanuses 29–39 eluaastat (107 isikut ehk 36% kõigist isikutest), järgnevad isikud vanuses 18–28 eluaastat (71 isikut ehk 23,9% kõigist isikutest), isikud vanuses 40–50 eluaastat (68 isikut ehk 22,9% kõigist isikutest), isikud vanuses 51–61 eluaastat (35 isikut ehk 11,8% kõigist isikutest) ning kõige vähem oli 62–aastaseid ja vanemaid süsteemilisi vargaid (16 isikut ehk 5,4% kõigist isikutest). Kõige populaarsemas vanuserühmas ehk 29–39-aastaste isikute seas jaguneb isikute arv 11 aasta lõikes väga ühtlaselt. Analüüsitavares kriminaalasjades oli kõige vanem süüdimõistetud 73-aastane ning kõige noorem 18-aastane.

Joonis 4. Harju Maakohtus 2015.–2016. aastal süüdi mõistetud süsteemiliste varaste vanuseline jaotus.

³⁶ D.P. Farrington. Age and Crime. – Crime and Justice, 1986/Vol.7, lk 189.

³⁷ J. Saar. Kuritegevus muutuv maailmas. – Akadeemia 2011/9, lk 1722.

³⁸ G. Sweeten, A.R. Piquero, L. Steinberg. Age and the Explanation of Crime, Revisited. – Journal of Youth and Adolescence 2013/42, lk 921,922.

³⁹ J. Saar (viide 37), lk 1722, 1723.

Kogu Eesti elanikkonna täisealistest isikutest moodustasid rahvaloenduse tulemuste alusel arvuliselt kõige suurema vanuserühma 62-aastased ja vanemad, keda oli 26,2%, järgnesid 18–28-aastased (18,8%) ja 29–39-aastased (18,6%) ning võrdselt oli 40–50-aastaseid (18,2%) ja 51–61-aastaseid (18,2%). Sarnaselt kogu Eestiga moodustasid ka Harjumaal suurima vanuserühma 62-aastased ja vanemad ning täisealine elanikkond jagunes ülejäänud vanuserühmade vahel väga ühtlaselt. Harjumaa elanikkond on Eesti keskmisest (40,8 aastat) ligi pooleteise aasta võrra noorem- keskmine vanus on 39,4 eluaastat⁴⁰. Analüüsitavates kriminaalajades oli kõigi isikute keskmine vanus 38 eluaastat, seega väga lähedal Harjumaa keskmisele vanusele.

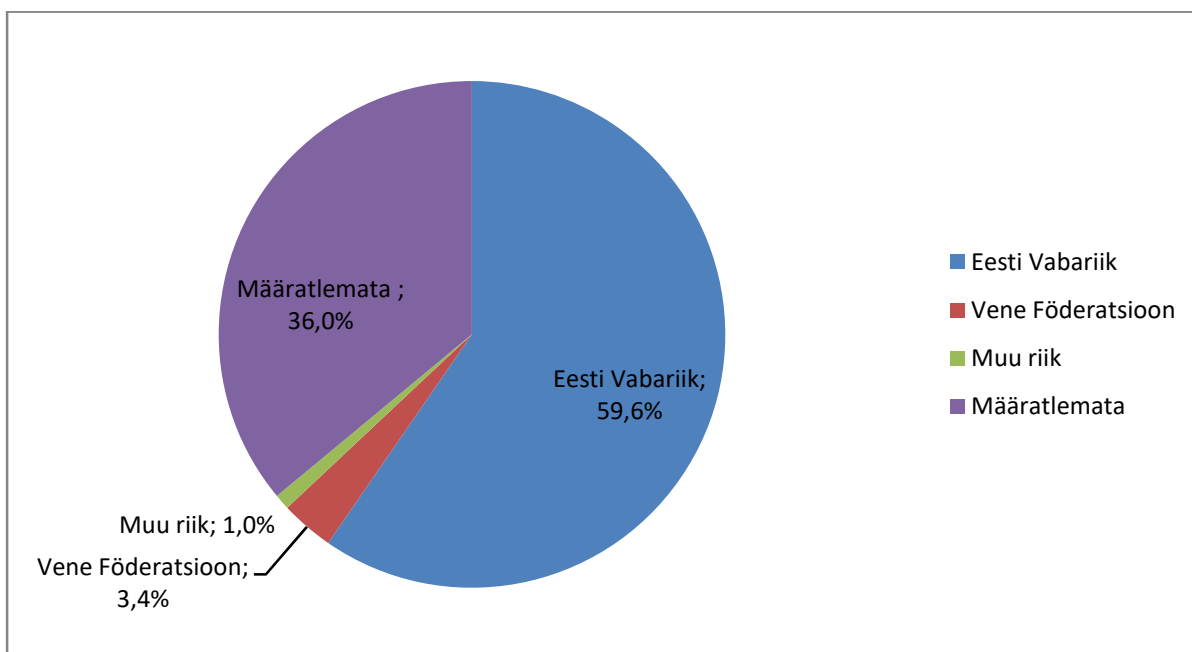
Kui võrrelda süstemaatiliste varaste ning Eesti elanikkonna üldist vanuselist jaotust, kerkib esile paar olulist erinevust. Kui Eesti elanikkonnast moodustavad protsentuaalselt kõige suurema osa 62-aastased ja vanemad, siis varguste toimepanemisel on see vanuserühm kõige vähem aktiivne. Kui 29–39-aastased moodustasid 36% valimisse kuuluvatest isikutest, siis 62-aastased ja vanemad kõigest 5,4%. Sellest saab järeldada, et süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute kriminaalne aktiivsus väheneb viimati nimetatud vanuserühma jõudes oluliselt. Kui Eesti elanikkonnas üldiselt jagunevad isikud ülejäänud vanuserühmadesse võrdselt, siis valimisse kuuluvate isikute puhul on erinevused vanuserühmade vahel märgatavad. Süstemaatilised vargad saavutavad kriminaalse aktiivsuse haripunkti 29–39-aastaselt ning sellele eelnevas ning järgnevas vanuserühmas on aktiivsus üle 10% väiksem. Veel suurem langus toimub vanuse lisandudes ning 51–61-aastaseid süstemaatilisi vargaid on juba oluliselt vähem. Samuti ei ole süstemaatiliste varaste vanuseline jaotus kooskõlas kriminoloogiliste teooriatega, mille kohaselt jääb kriminaalne aktiivsus peale teismeiga langema. Süstemaatiliste varaste puhul oli kriminaalne aktiivsus 29–39-aastaste hulgas oluliselt kõrgem kui 18–28-aastaste hulgas.

2011. aasta rahvaloenduse andmetel jagunes Eesti rahvastik kodakondsuse alusel järgmiselt: Eesti kodanikke oli 85,2%, muu riigi kodanikke 8,2% ning määratlemata kodakondsusega isikuid 6,6% püsielanikest. Harjumaal olid vastavad näitajad järgmised: Eesti kodanikke oli 81,8%, muu riigi kodanikke 9% ning määratlemata kodakondsusega isikuid 9,2% püsielanikest.⁴¹

⁴⁰ Statistikaamet. RL001: Rahvastik elukoha, soo ja vanuse järgi, 31.detsember 2011. Statistika andmebaas: Rahva ja eluruumide loendus 2011. – Arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/databasetree.asp>. 14.04.2017.

⁴¹ Statistikaamet. RL0422: Rahvastik kodakondsuse, soo, vanuserühma ja elukoha järgi, 31.detsember 2011. Statistika andmebaas: Rahva ja eluruumide loendus 2011. – Arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/databasetree.asp>. 14.04.2017.

Eeltoodud statistilisi näitajaid empiirilise uurimuse tulemustega võrreldes võib öelda, et erinevused on märkimisväärsed. Kui kogu Eestis ning Harjumaal moodustasid Eesti kodakondsusega isikud üle 80% püsielanikest, siis süstemaatiliste varaste hulgas oli Eesti Vabariigi kodakondsusega isikuid 177 ning nad moodustasid vaid 59,6% kõigist valimisse kuuluvatest isikutest. Kogu Eestis ja Harjumaal oli määratlemata kodakondsusega isikuid alla kümnendiku püsielanikest, kuid süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute seas oli neid oluliselt rohkem- 107 isikut, kes moodustasid 36% kõigist isikutest. Lisaks oli kümnel isikul Venemaa Föderatsiooni kodakondsus, ühel isikul Läti Vabariigi kodakondsus, ühel isikul Leedu Vabariigi kodakondsus ning ühel isikul Valgevene Vabariigi kodakondsus, seega moodustasid muu riigi kodanikud valimisse kuuluvatest isikutest 4,4%, mis on oluliselt vähem kui elanikkonnas rahvaloenduse kohaselt keskmiselt.

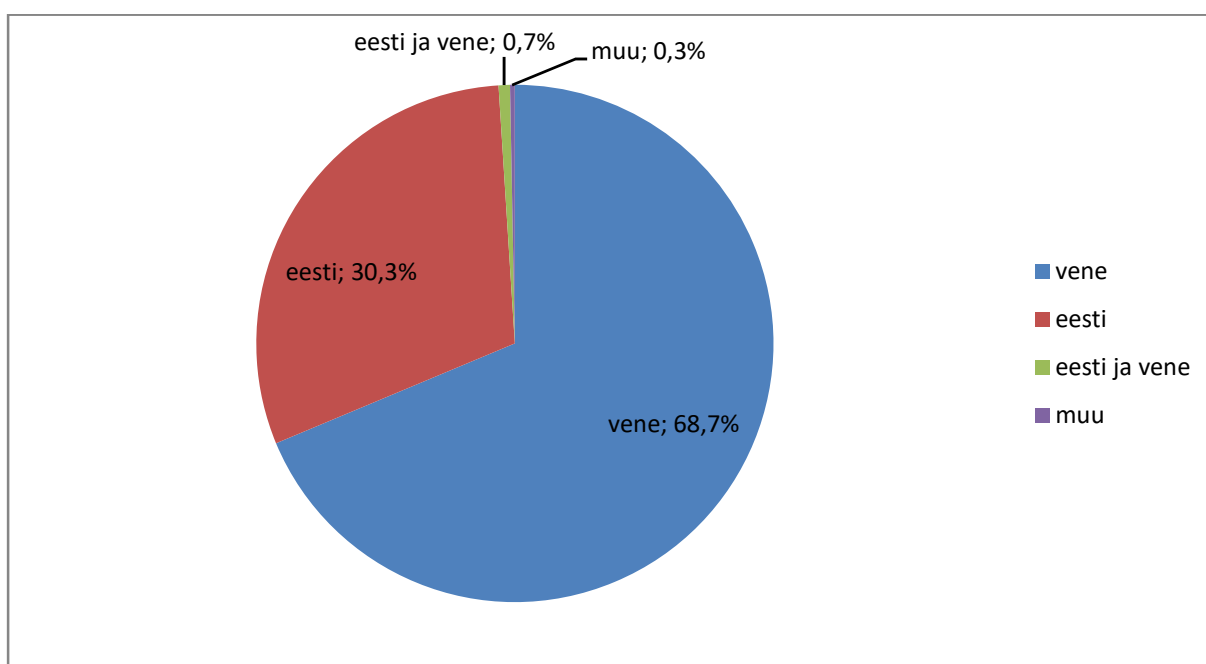
Joonis 5. Harju Maakohtus 2015.-2016. aastal süüdi mõistetud süstemaatiliste varaste jaotumine kodakondsuse alusel.

Analüüsid andmeid süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute emakeele kohta, selgus asjaolu, et rohkem kui kaks kolmandikku isikutest nimetas emakeeleks vene keele. Vene keelt emakeelena kõnelevaid isikuid oli 204 ehk 68,7% kõigist isikutest. Eesti keelt pidas emakeeleks 90 isikut ehk 30,3% kõigist isikutest. Kaks isikut ütlesid, et neil on kaks emakeelt: eesti keel ja vene keel ning ühe isiku emakeeleks oli leedu keel. Seega olid vene keelt kõnelevad isikud süstemaatiliste varaste seas selges ülekaalus.

Viimase rahvaloenduse andmetel pidas eesti keelt emakeeleks 68,5% püsielanikest ning vene keelt 29,6% püsielanikest. Harjumaal oli vene keelt emakeelena kõnelevate isikute osakaal

natuke suurem- 37,7% Harjumaa püsielanikest nimetasid emakeelena vene keele ning 59,8% eesti keele. Tallinna linnas on vene keelt emakeelena kõnelevaid isikuid 44% püsielanikest ning eesti keelt kõnelevaid isikuid 53% püsielanikest.⁴²

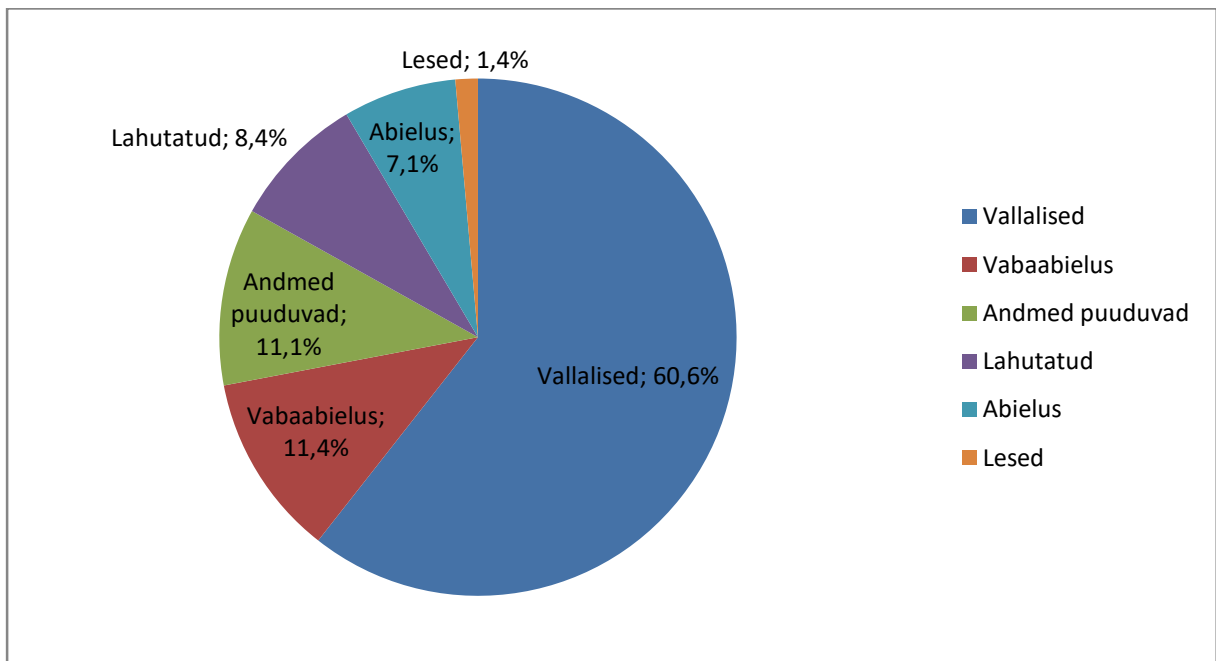
Võrreldes empiirilise uurimuse tulemusi 2011. aasta rahvaloenduse statistikaga, selgus et süstemaatiliste varaste seas on vene keelt emakeelena kõnelevaid isikuid protsentuaalselt oluliselt rohkem kui Harjumaa või Tallinna püsielanike seas üldiselt. Vene keelt kõnelejate osakaal oli valimis ligikaudu 1,5 korda kõrgem kui Tallinna elanikkonnas (68,7% vs 44%) ning ligikaudu 1,8 korda kõrgem kui Harjumaa elanikkonnas (68,7% vs 37,7%).

Joonis 6. Harju Maakohtus 2015.–2016. aastal süüdi mõistetud süstemaatiliste varaste jaotumine emakeele alusel.

Empiirilise uurimuse tulemusel selgus, et valdav enamus (70,4%) süstemaatiliselt vargusi toime panevatest isikutest olid üksikud. Valimisse kuuluvatest isikutest 60,6% olid enda sõnul vallalised, 8,4% isikutest lahutatud ning 1,4% isikutest lesed. Abielus oli 7% kõigist isikutest, vabaabielus 11,4% isikutest ning 11,1% isikute perekonnaseisu kohta kriminaaltoimikute materjalides andmed puudusid. Kui jätta arvutuskäigust välja isikud kelle kohta andmed puudusid, oli partnerita elavaid isikuid 79,2% ning partneriga elavaid isikuid 20,8% valimisse kuuluvatest isikutest.

⁴² Statistikaamet. RL0432: Rahvastik emakeele, soo ja elukoha järgi, 31. detsember 2011. Statistika andmebaas: Rahva ja eluruumide loendus 2011. – Arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/databasetree.asp>. 14.04.2017.

Joonis 7. Harju Maakohtus 2015.–2016. aastal süüdi mõistetud süstemaatiliste varaste jaotumine perekonnaseisu alusel.

Võrdluseks saab välja tuua 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse andmed, mille kohaselt jaguneb Eesti vähemalt 15-aastane elanikkond partneri olemasolu või puudumise alusel võrdselt pooleks- kooselus partneriga on 50,1% elanikkonnast ning partnerita on 49,9% elanikkonnast.⁴³ Seega võib öelda, et süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute seas on partnerita elavaid inimesi oluliselt rohkem kui elanikkonnas üldiselt (79,2% vs 49,9%).

2.3. Kurjategija haridustase, majanduslik aktiivsus ja sissetulek

Hariduse rolli kohta kuritegevuse ennetamisel on avaldatud erinevaid uuringuid ja seisukohti. On olemas rida teoreetilisi põhjuseid, miks haridusel võib olla mõju kuritegevusele. Selleteemalises kirjanduses pakutakse välja kolm peamist faktorit, läbi mille võiks haridus kuritegevuse taset mõjutada. Esiteks avaldab kuritegevusele mõju legaalsete sissetulekute olemasolu ja suurus, mis on omakorda korrelatsioonis haridustasemega. Teiseks võib haridusele kulutatud aeg olla noortele oluline seetõttu, et limiteerib vaba aega, mida nad saaksid kasutada kriminaalsetes tegevustes osalemiseks ning lisaks võib haridus suurendada kannatlikkust ja riskiteadlikkust⁴⁴.

⁴³ Statistikaamet. RLO401: vähemalt 15-aastased perekonnaseisu, soo vanuse ja elukoha järgi, 31. detsember 2011. Statistika andmebaas: Rahva ja eluruumide loendus 2011. – Arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/databasetree.asp>. 14.04.2017.

⁴⁴ S. Machin, O.Marie, S. Vujic. The Crime Reducing Effect of Education. – The Economoc Journal 2011/Vol. 121, lk 464, 465.

Tänapäevased uuringud näitavad, et madala intelligentsuse ja kuritegeliku käitumise vahel on selge ja stabiilne seos. Paljude autorite arvates viib madal intelligentsus delinkventsusele koolisüsteemi kaudu, kuna vähem võimekad noored ei ole koolis konkurentsivõimelised ja orienteeruvad koolivälistele sfääridele ja tegevustele. Koolivälised tegevused on aga sageli otseselt seotud kriminaalse käitumisega (nt antisotsiaalsed eakaaslased, narkootiliste ainete tarvitamine, töötus). Kui selline seletus on tõene, siis peaks kooliedukuse kasvul olema tugev mõju delinkventsuse ärahoidmisel ja vähendamisel.⁴⁵

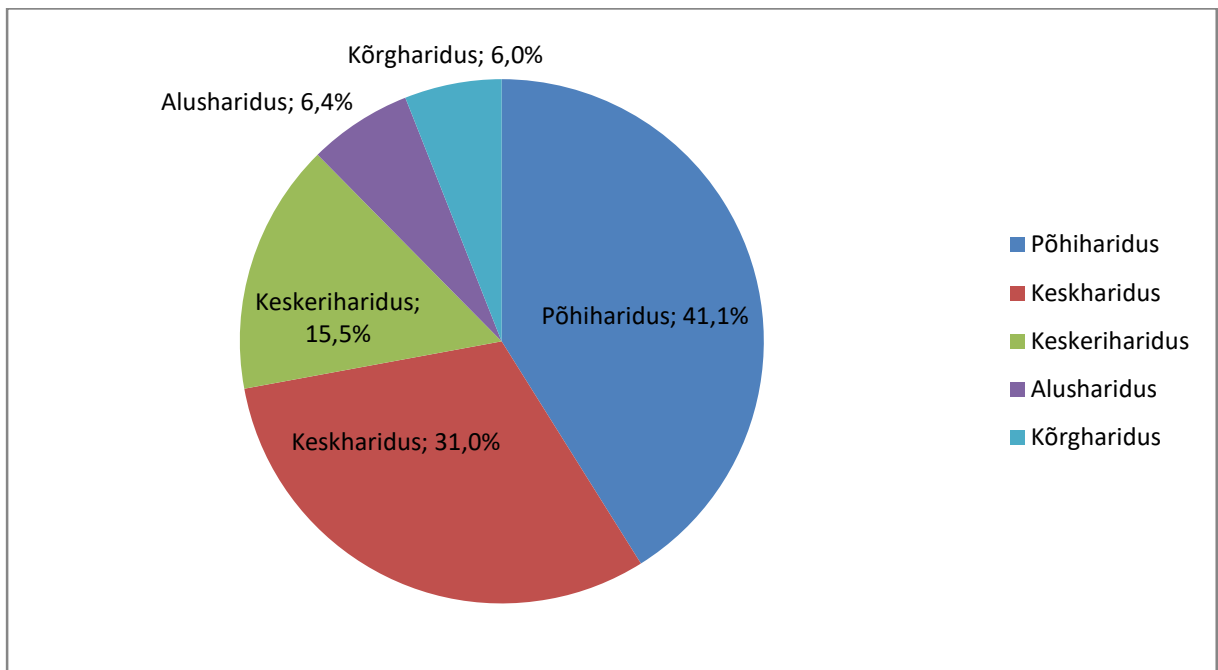
Uuringud on näidanud, et haridusse investeerimine aitab vähendada sotsiaalseid kulusid, mis on seotud kuritegevusega tegelemisega. Tõenäosus sooritada kuritegusid, muuhulgas vargusi, väheneb haridustaseme tõustes. Haritud inimesed suhtuvad kriminaalsesse käitumisse taunivamalt, nad puutuvad kuritegevusega vähem kokku ning omavad liberaalsemat maailmavaadet. Poevarguste suuremat osakaalu madalamalt haritud inimeste seas saab seletada sellega, et madalama haridustasemega inimesed mõtlevad vähem tegude tagajärgedele (karistuse mõistmine ja selle kandmine) ning on nendest tagajärgedest ka vähem teadlikud. Samuti pakutakse ühe selgitusena välja seda, et haridus õpetab oma emotsioone kontrollima.⁴⁶

Järgnevalt on Harju Maakohtu toimikute analüüsi tulemuste põhjal hinnatud seda, kuidas jagunevad süstemaatilised vargad haridustaseme alusel ning kas ja kui palju erinevad tulemused 2011. aasta rahvaloenduse andmetest.

Kõige rohkem oli valimisse kuuluvate süstemaatiliste varaste seas põhiharidusega isikuid (122 isikut ehk 41,1%). Järgnesid keskharidusega isikud (92 isikut ehk 31%), keskeriharidusega isikud (46 isikut ehk 15,5%) ning kõige vähem oli alusharidusega isikuid (19 isikut ehk 6,4%) ning kõrgharidusega isikuid (18 isikut ehk 6%).

⁴⁵ J. Saar. Kriminaalpsühholoogia. Tallinn: Juura 2007, lk 96.

⁴⁶ W. Groot, H.M. Brink. The effects of Education on Crime. - Applied Economics 2010/42, lk 288, 289.

Joonis 8. Harju Maakohtus 2015.-2016. aastal süüdi mõistetud süstemaatiliste varaste jaotumine haridustaseme alusel.

Eesti Vabariigi haridusseaduse § 2 lg 5 sätestab järgmised hariduse tasemed: alusharidus, põhiharidus, keskkharidus ning kõrgharidus. Sama seaduse § 16 lg 1 kohaselt jaguneb keskkharidus üldkeskkhariduseks ja kutsekeskkhariduseks ning § 17 lg 3 kohaselt loetakse haridust, mis põhineb üldkeskkharidusel, kuid mida riiklikult ei tunnustata kõrgharidusena, kesk- ja kõrghariduse vahepealseks hariduseks ja seda nimetatakse keskerihariduseks⁴⁷.

Kuus isikut olid haridustasemeks nimetanud 8 klassi ning nende puhul on statistika koostamisel lähtutud Vabariigi Valitsuse 06.06.2005 määrusest nr 120 „Eesti Vabariigi kvalifikatsioonide ja enne 20.augustit 1991.a antud endise NSV Liidu kvalifikatsioonide vastavus”.⁴⁸ Määruse kolmas paragrahv sätestab, et põhiharidusele vastavaks loetakse NSV Liidu haridussüsteemis omandatud kvalifikatsioon, mida tõendab kaheksaklassilise kooli lõputunnistus. Kuna 4 isikut lõpetasid 8. klassi peale Eesti Vabariigi taasiseseisvumist, on nende haridustase käesoleva töö statistilistes andmetes alushariduseks kvalifitseeritud ning 2 isiku haridustase, kes lõpetasid 8. klassi NSV Liidu haridussüsteemis, on põhihariduseks kvalifitseeritud.

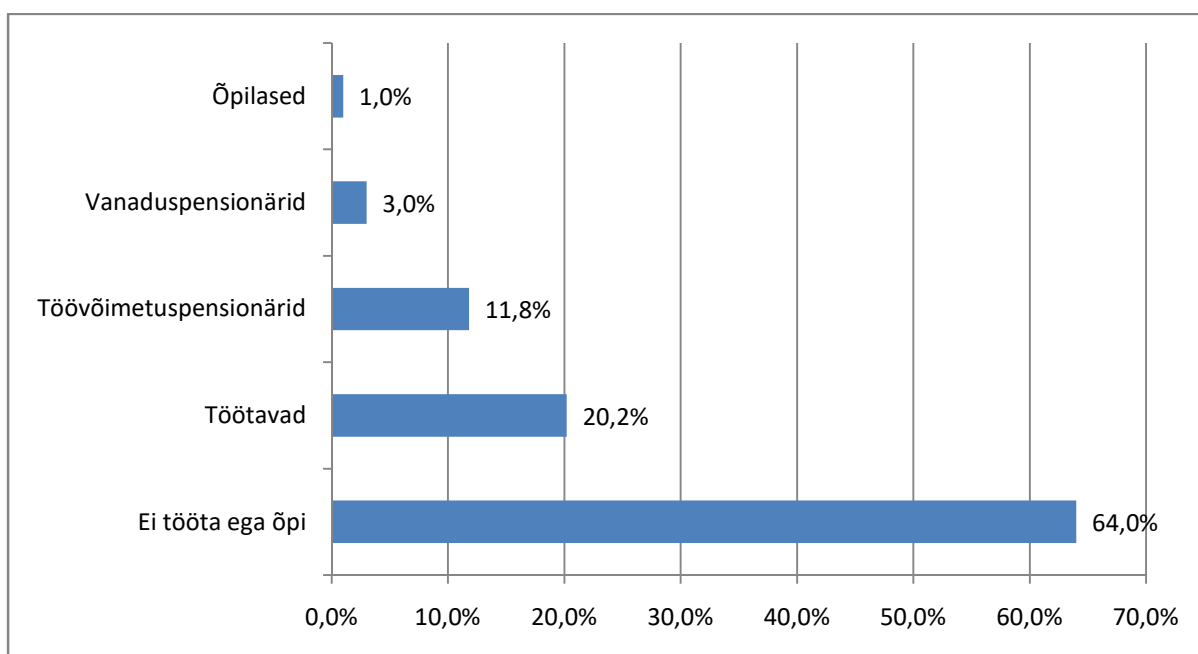
Viimase rahvaloenduse statistika kohaselt olid Harjumaa vähemalt 10-aastastest elanikest üldpõhiharidusega või vähem 21,4% elanikest, keskkharidusega (sh üldkeskkharidus, kutseharidus keskkhariduse baasil ning kutseharidus koos keskkharidusega ehk keskeriharidus)

⁴⁷ RT I, 23.03.2015, 254.

⁴⁸ RT I 2005, 32, 241.

39,6% elanikest, rakenduskõrghariduse või keskeriharidusega pärast keskharidust 13,7% elanikest ning akadeemilise kõrgharidusega 23,1% elanikest. Kui võrrelda seda statistikat empiirilise uurimuse tulemusel saadud statistikaga, võib öelda, et süstemaatiliste varaste seas on oluliselt rohkem alus- ja põhiharidusega isikuid kui kogu Harjumaa elanikkonnas (47,4% vs 21,4%). Kõrgharidusega isikuid on süstemaatiliste varaste seas aga kuus korda vähem kui Harjumaa üldpopulatsioonis (6% vs 36,8%, kusjuures viimase näitaja hulka on arvestatud kõrghariduse hulka ka rakenduskõrgharidus ja keskeriharidus pärast keskharidust). Keskharidusega isikute osakaal süstemaatiliste varaste ning Harjumaa elanike hulgas ei erine oluliselt (46,5% vs 39,6%, kusjuures nende näitajate hulka on arvestatud ka keskeriharidusega isikud).

Eelduslikult on varguste puhul kuritegude toimepanemine ja kurjategijate majanduslik olukord omavahel tihedalt seotud ning isikud, kellest paljudele on varguste toimepanemine elustiiliks ja elatusvahendite hankimise viisiks kujunenud, ei ole majanduslikult aktiivsed. Empiirilise uurimuse käigus kogutud andmed kinnitasid seda eeldust. Kõigist valimisse kuuluvatest isikutest 190 isikut ehk 64% andsid ütlusi, et nad ei tööta ega õpi. Isikuid kes enda sõnul töötavad, oli 60 ehk 20,2% kõigist isikutest, töövõimetuspensionäre oli 35 ehk 11,8% kõigist isikutest, vanaduspensionäre 9 ehk 3% kõigist isikutest ning õpilasi ainult 3 ehk 1% kõigist isikutest.

Joonis 9. Harju Maakohtus 2015.–2016. aastal süüdi mõistetud süstemaatiliste varaste jaotumine majandusliku aktiivsuse alusel.

Kuigi kohtuotsuste andmetel oli töötavate isikute osakaal 20,2% valimisse kuuluvatest isikutest, võib toimiku andmeid ja erinevaid menetluskogumise analüüside väita, et suurel osal juhtudest ei olnud andmed töötamise kohta usaldusväärsed. Seda eelkõige seetõttu, et enamasti oli töökoht kirjas kohtuotsuses, kuid üheski varem koostatud menetluskogumendis mitte. Kui isikuid oli kuriteo toimepanemise järgselt üle kuulatud, olid nad andnud ütlusi töökoha puudumise kohta. Samuti oli mitmel juhul töökoht väidetavalt leitud vahetult enne kohtuistungit või oli igas menetluskogumendis märgitud erinev töökoht. Oli juhtumid kus erinevates lühikese ajavahemiku jooksul koostatud menetluskogumendites oli kahtlustatav nimetanud erinevad töökohad. Mõne isiku puhul oli kohtuotsuses küll kirjas konkreetne töökoht, kuid toimiku materjalidest (eelkõige kahtlustatavana antud ütlustest) tulenes, et tegelikult tegi ta siin-seal juhtumid ning regulaarset sissetulekut ei omanud. Paljudel juhtudel väideti end töötavat mitteametlikult. Mitmes kriminaalasjas tulenes kohtuistungiprotoollist asjaolu, et ka prokurör oli väidetava töökoha olemasolu kahtluse alla seadnud.

Valede andmete esitamist majandusliku aktiivsuse ja töökoha olemasolu kohta võiks seletada sellega, et süüdistatavad püüdsid kohtule endast usaldusväärsemat muljet jätta. Kohus lähtub üldjuhul ainult isikute ütlustest töökoha olemasolu kohta ning muul viisil neid andmeid ei kontrollita. Mitte üheski kriminaalasjas ei olnud töökoha olemasolu kohta esitatud ühtegi dokumenti ning info põhines ainult süüdistatavate ütlustel. Seega võib kokkuvõttes öelda, et tõenäoliselt mingi osa kuuekümnest väidetavalt töökoha omavast isikust tõepoolest töötas ametlikult või mitteametlikult ning osa teenis sissetulekut juhtumidega, kuid kohtuotsustes sisalduvaid andmeid töökoha kohta ei saa pidada usaldusväärseteks.

Kahetümne seitsmel juhul oli menetluskogumendites lisaks töökohale märgitud ka amet. Ülekaalus olid lihttööd: 60 isiku seas oli 4 maalrit, kaupluse saalitöötaja, 3 ehitajat, 3 koristajat, 4 tootmistöölist (liinioperaator, liinitöölaine, laudade monteeriija, monteeriija-komplekteeriija), majahoidja, kojamees, nõudepesiija toitlustusasutuses, teenindaja toitlustusasutuses, valgustite paigaldaja, autopesiija, abiline apteegis ja lammutustööde teostaja. Üks isik oli IT-insener ja üks terapeut perekeskuses. Lisaks andsid kaks naisterahvast ütlusi selle kohta, et teenivad raha prostitutsiooniga.

Töövõimetuspensionärid olid erineva töövõime kaotuse ulatusega. Neljateistkümne isiku puhul ei olnud toimikus töövõime kaotuse protsenti märgitud, seevastu 21 isiku puhul oli see teada (4 isikut 40% töövõime kaotusega, 3 isikut 50% töövõime kaotusega, 2 isikut 60% töövõime kaotusega, 3 isikut 70% töövõime kaotusega, 5 isikut 80% töövõime kaotusega, 1 isik 90% töövõime kaotusega, 3 isikut 100% töövõime kaotusega). Kõige rohkem nimetasid

isikud töövõimetuse põhjusena HIV-viirust, lisaks nimetati tuberkuloosi, insulti, hepatiiti, diabeeti ning mitmel korral traumajärgset ajukahjustust.

Järgnevalt on süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute andmeid võrreldud üldise tööhõive määraga Eestis. 2016. aastal oli Eesti tööturul hinnanguliselt 691 400 majanduslikult aktiivset inimest, kellest 644 600 olid hõivatud ning 46 700 töötud. Seega oli tööhõive määr Eestis 2016. aastal 65,6%. Süstemaatiliste varaste hulgas oli töötavate isikute osakaal vaid 20,2%. Kui arvestada seda, et ka nimetatud 20,2% ehk kõigi 60 isiku puhul ei vasta andmed töötamise kohta tõele, võib öelda, et süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute hulgas on tööga hõivatud isikute osakaal võrreldes üldise tööhõive määraga oluliselt madalam.⁴⁹

Tööhõive määraga on otseselt seotud vargusi toime panevate isikute sissetulek. Kõikidesse kriminaaltoimikutesse olid kohtueelsete menetlejate poolt lisatud väljavõtted Maksu- ja Tolliametiga, mis kajastasid eelmise kalendriaasta tulumaksuga maksustavate väljamaksete summat pärast tulumaksu mahaarvamist ehk isikute aastanetosissetulekut.

Vabariigi Valitsuse 13.08.2002 määruse nr 264 § 2 sätestab, et aastanetosissetulek leitakse süüdistatava tuludeklaratsioonis esitatud andmete põhjal tema suhtes kriminaalmenetluse alustamise aastale eelnenud aasta kohta, kui need andmed on Maksu- ja Tolliametist kättesaadavad. Sama paragrahvi lõige 2 sätestab, et kui andmed eelmise kalendriaasta tulude kohta ei ole kättesaadavad, võetakse aastanetosissetuleku leidmisel aluseks andmed sellele aastale eelnenud aasta tuludeklaratsiooni kohta. Seejärel arvutakse §-s 7 sätestatud reeglite alusel välja kuriteos kahtlustatava või süüdistatava päevasissetulek, mis on üks neljasajandik aastanetosissetulekust.⁵⁰

Käesolevas töös võeti vaatluse alla isikute aastanetosissetulekud. Andmete analüüsi tulemusel selgus, et 134 isikul (45,1% kõigist isikutest) puudus Maksu- ja Tolliameti andmetel igasugune sissetulek. Mingitki sissetulekut kriminaalmenetluse alustamisele eelnenud aasta või sellele aastale eelnenud aasta jooksul olid saanud 163 isikut (54,9% kõigist isikutest). Nende isikute keskmine aastanetosissetulek oli 2254 eurot, kuid suure hulga isikute puhul oli tegemist väga väikeste ning pigem juhuslike summadega. 15 isiku puhul oli aastanetosissetulek väiksem kui 100 eurot, 25 isiku puhul 101–500 eurot, 29 isiku puhul 501–1000 eurot, 40 isiku puhul 1001–2000 eurot, 16 isiku puhul 2001–3000 eurot, 10 isiku puhul

⁴⁹ Statistikaamet. TT0200: Hõivatud tegevusala (EMTAK 2008) järgi. Statistika andmebaas. – Arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=TT0200&ti=H%D5IVATUD+TEGEVUSALA+%28EMTAK+2008%29+J%C4RGI&pat h=../Database/Sotsiaalelu/15Tooturg/02Heivatud/02Aastastatistika/&lang=2>. 14.04.2017.

⁵⁰ RT I, 21.05.2013, 8.

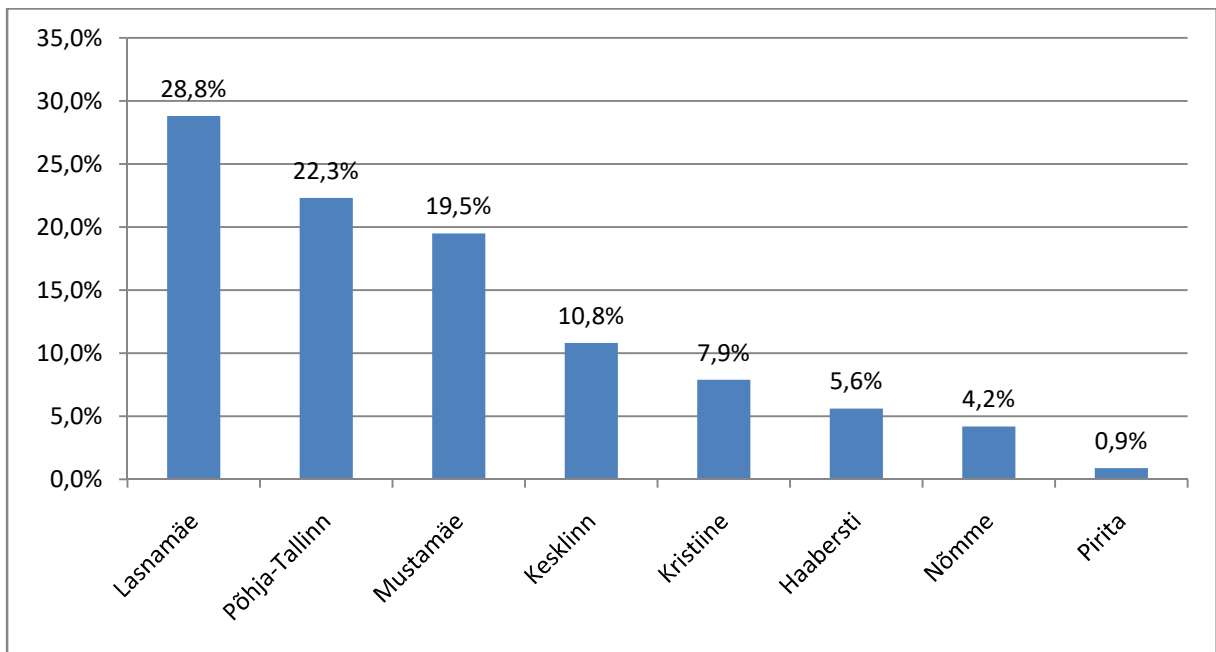
3001–4000 eurot, 5 isiku puhul 4001–5000 eurot, 19 isiku puhul rohkem kui 5000 eurot ning ainult 4 isiku puhul rohkem kui 10000 eurot.

2.4. Kurjategija elukoht

Empiirilise uurimuse tulemusena selgus, et 252 isikut ehk 84,8% kõigist valimisse kuuluvatest isikutest elasid Harjumaal. Nende hulgas 215 isikut (72,4% kõigist valimisse kuuluvatest isikutest) elasid Tallinnas ja 37 isikut (12,4%) mujal Harjumaal. Väljaspool Harjumaad elasid 16 isikut (5,4%) ning kindlat elukohta ei omanud 29 isikut (9,8%). KrMS § 24 sätestab, et kriminaalasja arutamine allub maakohtule, kelle tööpiirkonnas on kuritegu toime pandud. Seega oli analüüsitavates toimikutes ka neid isikuid, kelle süüasja arutas Harju Maakohus, sest nad olid varguse pannud toime Tallinnas või Harjumaal, kuid elasid tegelikult mujal. Väljaspool Harjumaad elas 16 isikut, neist 2 Ida-Viru maakonnas, 5 Lääne-Viru maakonnas, 2 Tartu maakonnas, 1 Viljandi maakonnas, 1 Lääne maakonnas, 1 Valga maakonnas, 1 Rapla maakonnas, 1 Järva maakonnas ja 1 Jõgeva maakonnas. Üks isik elab enda sõnul püsivalt Soomes.

Harjumaal elas 37 isikut, neist 15 Maardu linnas. Ülejäänud isikud elasid Harjumaa erinevates valdades ja linnades, sealhulgas Rae vallas, Raasiku vallas, Saku vallas, Keila vallas, Kuusalu vallas, Jõelähtme vallas, Saue vallas, Kose vallas, Harku vallas, Kiili vallas, Viimsi vallas ja Kernu vallas.

Siiski ei olnud väljaspool pealinna elavate isikute arv piisav selleks, et nende elukohta andmetest käesolevas töös kokkuvõtet teha. Seetõttu on järgnevalt vaatluse alla võetud süstemaatiliste varaste elukohtade jagunemine Tallinna linnaosade lõikes. Kõige suurem osa kurjategijatest nimetas enda elukohaks Lasnamäe (62 isikut ehk 28,8 %). Järgnesid Põhja-Tallinn 48 isikuga (22,3%), Mustamäe 42 isikuga (19,5%), Kesklinna 23 isikuga (10,8%), Kristiine 17 isikuga (7,9%), Haabersti 12 isikuga (5,6%) ning Nõmme 9 isikuga (4,2%). Pirita linnaosa nimetas enda elukohaks vaid 2 isikut (0,9%).

Joonis 10. Harju Maakohtus 2015.–2016. aastal süüdi mõistetud Tallinna linnas elavate süstemaatiliste varaste elukohtade jagunemine linnaosade lõikes.

Järgnevalt on võrreldud Tallinna linnas elavate süstemaatiliste varaste elukoha andmeid registreeritud kuritegevuse tasemega erinevates linnaosades. Justiitsministeeriumi andmetel registreeriti 2011.–2015. aastal Tallinnas ülekaalukalt kõige rohkem kuritegusid kesklinna linnaosas, järgnesid Lasnamäe, Põhja-Tallinn, Mustamäe, Kristiine, Haabersti ja Nõmme ning kõige vähem kuritegusid registreeriti Pirita linnaosas⁵¹. Nimetatud andmeid võrreldes selgus, et ainsaks erinevuseks süstemaatiliste varaste elukohtade ning registreeritud kuritegevuse taseme vahel erinevates linnaosades on see, et kõige rohkem kuritegusid registreeritakse kesklinna linnaosas, kuid süstemaatiliste varaste elukohtade sageduselt on kesklinn neljandal kohal. Muus osas järjestuvad linnaosad täpselt samamoodi.

Lausa 29 isikul (9,8% kõigist isikutest) puudus kriminaaltoimiku andmetel kindel elukoht. Neist 25 isikul olid tõsised sõltuvusprobleemid: 13 isikut olid alkoholi kuritarvitajad, 10 isikut narkomaanid ning 2 isikut tarvitasid nii alkoholi kui narkootikume. Ühe isiku puhul puudusid andmed elukoha kohta ilmselt seetõttu, et ta oli kahtlustatavana üle kuulatud kinnipidamisasutuses ning menetleja oli vastavasse lahtrisse märkinud kinnipidamisasutuse nime. Kõik kindlat elukohta mitte omavad isikud ei olnud asotsiaalsete eluviisidega. Mõned andsid ütlusi, et peatuvad sõprade või vanemate juures. Samas oli ka isikuid, kes elasidki tänaval. Näitena võib tuua 51-aastase meesterahva, kes elas enda sõnul Loomaia juures

⁵¹ A. Ahven jt (viide 1), lk 15.

telgis. Pea kõik ilma kindla elukohata isikud olid meesterahvad, 29 isikust vaid üks oli naisterahvas.

Elukoha andmete analüüsi käigus selgus, et lisaks eelpool nimetatud kindla elukohata isikutele oli veel hulk süstemaatilisi vargaid, kellel oli väidetavalt kindel elukoht, kuid kes elasid tegelikult sotsiaalmajutusüksustes ja öömajades. Täpsema ülevaate saamiseks kõrvutas autor süüdistatavate nimetatud elukohtade aadressid Tallinnas asuvate sotsiaalmajutusüksuste ja kodutute öömajade aadressidega. Lausa 10 Põhja-Tallinnas elavat isikut olid märkinud enda elukohaks Alasi tänaval asuva Tallinna Hoolekande Keskuse kodutute öömaja aadressi ning üks isik Merelahe teel asuva Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse kodutute öömaja aadressi. Mustamäe linnaosa elanikest olid 6 isikut teatanud enda elukohaks Akadeemia tee 34, kus asuvad Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse kodutute öömaja ja sotsiaalmajutusüksus eluasemeprobleemiga inimestele ning üks isik Kadaka tee aadressi, kus asub Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse resotsialiseerimisüksus. Kristiine elanikest olid 6 isikut märkinud enda elukohaks Tondi tänav aadressi, kus asub Sotsiaalhoole Ühingu maja, kus pakutakse elukohta vanglast vabanenud isikutele.

2.5. Kurjategija varasem kriminaalkorras karistatus

Kriminaalse karjääri paradigma figureerib kriminoloogias ja kriminaalpsühholoogias tunnustatud valdkonnana juba enam kui veerand sajandit. „Kriminaalne karjäär” on indiviidi liikumine läbi kriminaalse praktika ja kogemuse. See tähendab, et lisaks kuritegudele on kriminaalse karjääri lahutamatuks osadeks isikule elu jooksul mõistetud ja tema poolt kantud karistused. Siinjuures ei saa tavaliselt rääkida toimepandud kuritegude ja karistuste üksühesest vastavusest, kuna tegelikku karjääri kuuluvad kõrvuti ametlikult fikseeritud kuritegudega ka avastamata jäänud kuriteod //.....// Kui pöörata tähelepanu individuaalsele kriminaalsele käitumisele, saab avastada olulisi seaduspärasusi kriminaalse käitumise kujunemisel ja arenemisel ning luua uusi teadmisi kuritegevuse kontrolli poliitika ja meetodite väljaarendamiseks.⁵²

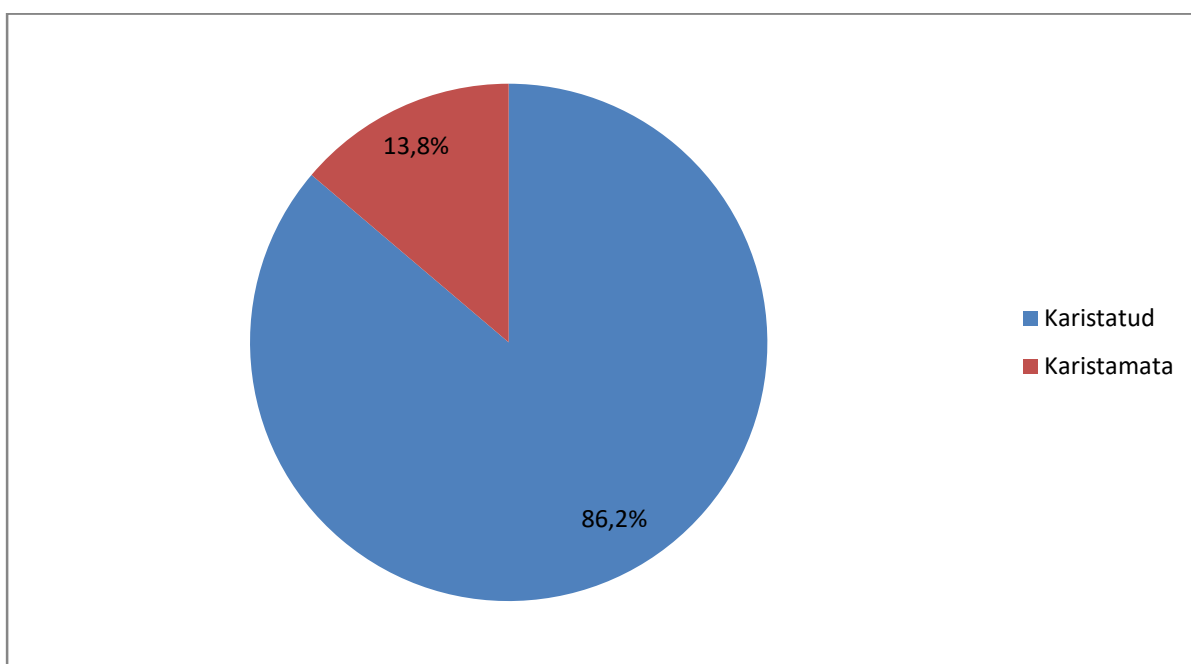
Igal kriminaalsel karjääril on algus, lõpp ning kestus. Ainult teatud osa populatsioonist paneb süütegusid toime ja omab kriminaalset karjääri. Karjääri jooksul sooritavad kurjategijad süütegusid teatud sagedusega ning nende puhul, kes panevad toime mitmeid süütegusid, on

⁵² Jüri Saar (viide 45), lk 168-169.

võimalik uurida kui kindlalt nad ühele kuriteoliigile spetsialiseeruvad ning kas nende poolt toime pandud teod muutuvad ajaga tõsisemaks.⁵³

Järgnevas peatükis on analüüsitud süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute varasemat kriminaalkorras karistatust. Varasema karistatuse hindamisel on võetud aluseks karistusregistri väljavõttes sisalduvad andmed. Mõningatel juhtudel tulenesid andmed viimaste karistuste kohta ka kohtuotsustest.

Kõigi valimisse kuuluvate isikute karistusandmeid analüüsid selgus, et arvestades ainult kehtivaid karistusi, oli varem kriminaalkorras karistatud isikuid 256 (86,2%) ja karistamata isikuid 41 (13,8%).

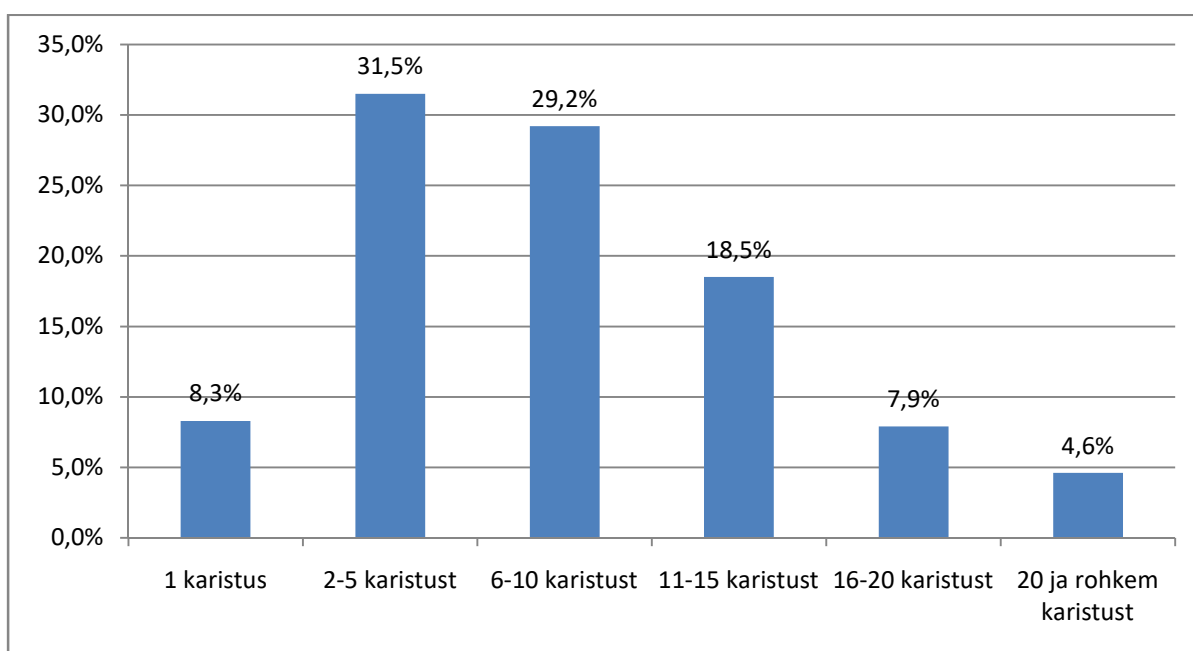

Joonis 11. Harju Maakohtus 2015.–2016. aastal süüdi mõistetud süstemaatiliste varaste jaotumine varasema kriminaalkorras karistatuse alusel, arvestades kehtivaid karistusi.

Järgnevalt on lisaks kehtivatele karistustele arvestatud ka arhiveeritud karistusi. Kuigi kohus registri arhiivi andmeid karistuse mõistmisel ei arvesta, iseloomustavad need isiku retsidiivsust ning seda, kas isiku poolt toime pandud kuritegude liik ja raskusaste on ajas muutunud. Kuna arhiveeritud karistusandmete toimikusse lisamine ei ole kohustuslik, olid 56 isiku puhul toimikus ainult kehtivad karistusandmed. Et isikute andmed oleksid võrreldavad, on järgnevalt vaadeldud 241 isikut, kelle karistusregistri väljavõte sisaldas ka arhiivi andmeid.

⁵³ M. Maguire (koost). The Oxford handbook of criminology. Oxford: Oxford University Press 2012, lk 361.

Nende isikute hulgas oli 25 (10,4%) kriminaalkorras karistamata isikut ning 216 (89,6%) karistatud isikut, kusjuures arvesse on võetud ka arhiveeritud karistused. Vaatluse all olevate varem kriminaalkorras karistatud isikute puhul on märkimisväärne varasemate karistuste arv ning nende toimepanemise sagedus. Varasemalt olid ühe korra kriminaalkorras karistatud 18 isikut ehk 8,3% kõigist varem kriminaalkorras karistatud isikutest, 68 isikul (31,5%) oli 2–5 kriminaalkaristust, 63 isikul (29,2%) 6–10 kriminaalkaristust, 40 isikul (18,5%) 11–15 kriminaalkaristust, 17 isikul (7,9%) 16–20 kriminaalkaristust ning 10 isikul (4,6%) rohkem kui 20 kriminaalkaristust.

Joonis 12. Harju Maakohtus 2015.–2016. aastal süüdi mõistetud süstemaatiliste varaste varasemate kriminaalkaristuste arv.

Ainult 12 isikut kõikidest eelnevalt kriminaalkorras karistatud isikutest ei olnud varem varguse toimepanemise eest karistatud. Pigem joonistus paljude isikute puhul välja tendents, et vargused olid varasemalt toime pandud kuritegude hulgas ülekaalus ning karistused muude kuritegude eest pigem juhuslikku laadi. Kolmekümne seitsme isiku karistusregistri väljavõttest nähtus, et neid oli varem ainult varguste toimepanemise eest karistatud.

Valimisse kuuluvate isikute kuritegeliku käitumise iseloomustamiseks on järgnevalt vaadatud seda, milliste kuritegude eest neid lisaks vargustele varasemalt karistatud on. Arvestatud on karistusi, mis on isikutele mõistetud 2002. aastal kehtima hakanud karistusseadustiku järgi. Andmete analüüsi käigus selgus, et süstemaatiliste varaste puhul on karistuste ajalugu küllaltki sarnane ning üldjuhul on need isikud pannud varasemalt toime teise astme kuritegusid. Kokku on neid lisaks vargustele karistatud ainult 42 erineva karistusseadustiku

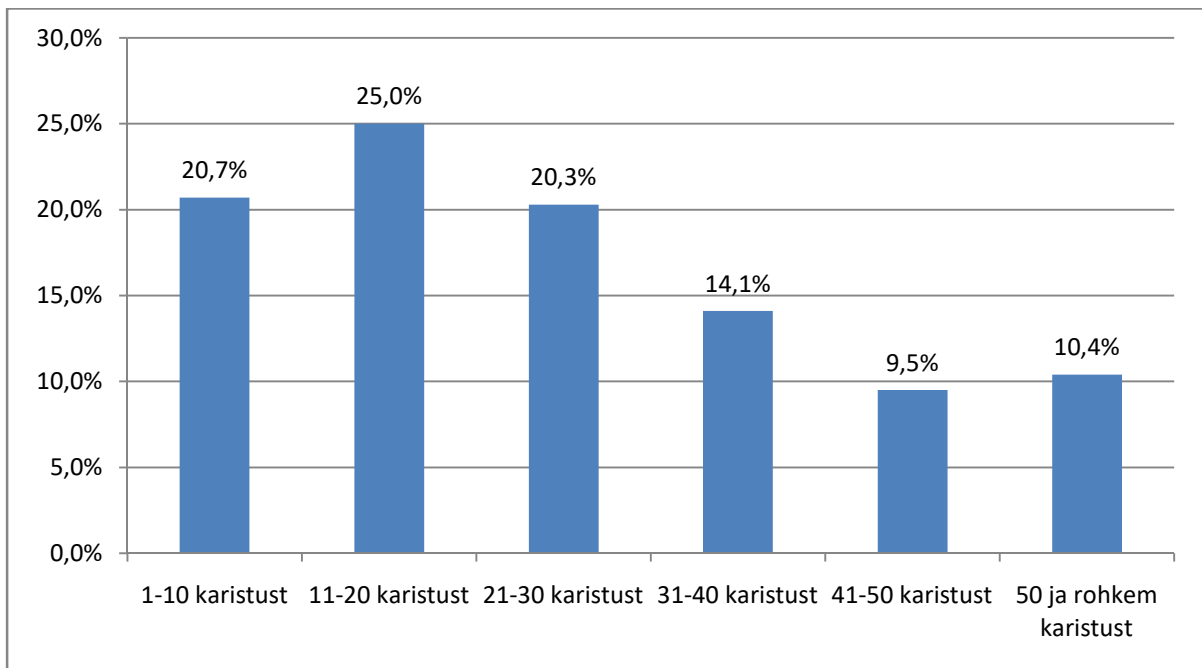
sätte alusel- § 113, § 118, § 119, § 120, § 121, § 149, § 183, § 184, § 188, § 200, § 201, § 202, § 203, § 204, § 205, § 209, § 212, § 213, § 214, § 215, § 257, § 263, § 266, § 274, § 275, § 280, § 307, § 321, § 329, § 330, § 331, § 333, § 334, § 345, § 346, § 349, § 391, § 418, § 422 ja § 424 alusel. Kõige rohkem isikuid on varem karistatud röövimise toimepanemise eest KarS § 200 alusel, järgnevad mootorsõiduki, maastikusõiduki ja trammi juhtimine joobeseisundis (KarS § 424), narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseaduslik käitlemine (KarS § 184) ning kehaline väärkohtlemine (KarS § 121). Sagedamini on veel toime pandud omavolilist sissetungi ja lahkumismõuete täitmata jätmist (KarS § 266), kelmust (KarS § 209), asja omavolilist kasutamist (KarS § 215) ja omastamist (KarS § 201). Kaks isikut olid pannud toime tapmise (KarS § 113) ning 3 isikut raske tervisekahjustuse tekitamise (KarS § 118).

Kokkuvõtteks võib süstemaatiliste varguste toimepanijate varasema kriminaalkorras karistatuse kohta öelda seda, et üldiselt on nad „spetsialiseerunud” varguste toimepanemisele ning tegemist ei ole laiahaardeliste kurjategijatega. Asjaolu, et muude kuritegude seas on esikohal röövimised, võib seletada sellega, et tegemist on varavastase kuriteoga, mis on samuti suunatud võõra vallasja äravõtmisele ehk kantud vargusega samast eesmärgist. KarS § 184 ja § 424 alusel kvalifitseeritavate kuritegude toimepanemist süstemaatiliste varaste poolt saab seostada sõltuvusprobleemidega, millest tuleb juttu töö järgmises peatükis ning kehaliste väärkohtlemiste toimepanemine on sageli samuti sõltuvusainete tarvitamisega seotud.

2.6. Kurjategija varasem väärteokorras karistus

Lisaks kriminaalkaristustele on järgnevalt võetud vaatluse alla väärteokaristused, sest KarS § 218 lg 1 alusel kvalifitseeritavad pisivargused annavad sageli oma osa KarS § 199 lg 2 p 9 koosseisu täitmiseks ning lisaks iseloomustavad väärteokaristused isikute üldist suhtumist õiguskorda.

Iseloomustamiseks seda, kui sageli süstemaatilised vargad pisirikumisi toime panevad, on tehtud kokkuvõtte sellest, mitmel korral neid väärteokorras karistatud on. Andmete võrreldavuse huvides on vaadeldud 241 isikut, kelle karistusregistri väljavõte sisaldas ka arhiivi andmeid. Kõiki isikuid oli väärteokorras karistatud ning ühe karistusega isikuid oli vaid kolm. Viiekümmel isikul (20,7%) oli 1–10 väärteokaristust, 60 isikul (25%) 11–20 väärteokaristust, 49 isikul (20,3%) 21–30 väärteokaristust, 34 isikul (14,1%) 31–40 väärteokaristust, 23 isikul (9,5%) 41–50 väärteokaristust ning 25 isikul (10,4%) oli üle 50 väärteokaristuse. Kõige suurema väärteokaristuste arvuga isik oli toime pannud lausa 164 pisirikumist.

Joonis 13. Harju Maakohtus 2015.–2016. aastal süüdi mõistetud süstemaatiliste varaste varasemate väärteokaristuste arv.

Peale selle, et kõik valimisse kuuluvad isikud olid väärteokorras karistatud, oli nende profiil väärteokaristuste osas väga sarnane. Kõige sagedamini oli neid karistatud varavastase süüteo eest väheväärtusliku asja ja varalise õiguse vastu KarS § 218 lg 1 alusel, narkootilise või psühhotroopse aine ebaseadusliku käitlemise eest väikeses koguses NPALS § 15¹ alusel, alkohoolse joogi tarbimise eest avalikus kohas või avalikku kohta joobnud olekus ilmumise eest AS § 70 alusel (alates 01.07.2014 kehtetu⁵⁴) ning alkohoolse joogi tarbimise eest alaealise poolt AS § 71 alusel. Kõige rohkem olid valimisse kuuluvad isikud pannud toime KarS § 218 lg 1 alusel kvalifitseeritavaid väärtegusid. Eeldatavasti moodustavad põhiosa süstemaatiliste varaste poolt KarS § 218 alusel kvalifitseeritavatest väärtegudest vargused (täpset statistikat ei ole võimalik leida). Järgnesid NPALS § 15¹ alusel kvalifitseeritavad väärteod ning AS § 70 ja 71 alusel kvalifitseeritavad väärteod.

Seega võib väärteootsuste hulka arvestades öelda, et süstemaatiliste varaste puhul on suures osas tegemist isikutega, kelle jaoks süütegude toimepanemine on muutunud normiks. Lisaks tuleb arvestada seda, et karistusregistri väljavõte ei anna ülevaadet kõigist toime pandud väärtegudest, kuivõrd suur osa neist jäävad avastamata.

⁵⁴ Korrakaitse seaduse muutmise ja rakendamise seadus. – RT I, 13.03.2014, 4.

2.7. Sõltuvusprobleemid ning nende mõju varguste toimepanemisele

Erinevatest uuringutest on teada, et kuritegude toimepanemine on tihedalt seotud sõltuvusainete tarvitamisega. Narkomaane seostatakse eelkõige varavastaste kuritegude toimepanemisega, kuna nad vajavad rahalisi vahendeid narkootikumide hankimiseks. Kõige tavapärasemaks seoseks narkokuritegude ja teiste kuritegude toimepanemise vahel ongi varguse toimepanemine narkootikumi hankimiseks vahendite saamiseks⁵⁵. Alkoholi liigtarvitamist seevastu seostatakse eelkõige isikuvastaste süütegudega ning liiklussüütegudega, kuid käesoleva töö raames läbi viidud empiirilise uurimuse tulemused näitavad alkoholi suurt mõju ka süstemaatiliste varguste toimepanemisele.

Järgnevalt on toodud välja mõningad andmed, mis iseloomustavad narkootikumide ning alkoholi tarbimist Eestis üldiselt ning seejärel on tehtud kokkuvõtte empiirilise uurimuse tulemustest, mis puudutavad sõltuvusainete tarvitamist valimisse kuuluvate süstemaatiliste varaste poolt.

Politsei- ja Piirivalveameti poolt 2013. aastal tellitud „Riskikäitumise teadlikkuse uuringust”, milles osales 3850 täiskasvanut, selgus, et umbes viiendik Eesti 18–74-aastastest elanikest on enda sõnul elu jooksul tarvitanud narkootilisi aineid, kusjuures 8% neist on tarvitanud korduvalt. Meeste hulgas oli elu jooksul narkootikumide tarvitamine kolm korda sagedasem kui naiste hulgas (29% vs 10%).⁵⁶

Politsei- ja Piirivalveameti analüüsibüroo koostas 2013. aastal ülevaate, milles võeti vaatluse alla isikud, kes aastatel 2009–2012 olid toime pannud vähemalt kaks narkoväärtegu NPALS § 15¹ alusel ning sellega politseile vahele jäänud. Analüüsist selgus, et narkokorduvtarbijate näol on enamjaolt tegemist paadunud kurjategijatega, kes on oma tegevusega ühiskonna turvalisusele ohtlikud. Kõige enam olid vaatluse all olevad isikud pannud toime varavastaseid kuritegusid, mis moodustasid 77% kõikidest nende poolt sooritatud kuritegudest. Nende hulka kuuluvad vargused moodustasid 68% kõigist sooritatud kuritegudest.

⁵⁵ J. Ginter, P. Randma, J. Sootak. Narkosüüteod Eestis. Tallinn: Juura 2007, lk 13.

⁵⁶ K. Abel-Ollo jt. 2014. aasta riiklik raport (2013. aasta andmed) EMCDDA-le REITOX-I riiklikult narkoteabekeskuselt. Tervise arengu Instituut/ REITOXi Eesti Narkoteabe Keskus 2014, lk 9. – Arvutivõrgus: https://intra.tai.ee/images/prints/documents/145685139580_Raport_narkoolukorrast_Eestis_2014.pdf. 14.04.2017.

Selline kõrge varavastaste kuritegude ja eelkõige varguste arv viitab sellele, et varastamine on paljude narkokorduvtarbijate peamine võimalus uute narkodooside saamiseks.⁵⁷

Eestis on ligikaudu üks kolmandik vangidest narkosõltlased ning nende osakaal vangide hulgas on viimastel aastatel tõusnud: kui 2012. ja 2013. aastal moodustasid narkosõltlased 29% kõikidest vangidest, siis 2014. aastal oli vastav näitaja 36% ning 2015. aastal 35%.⁵⁸

Alkoholitarbimisega seondult võib välja tuua Eesti Konjunktuuriinstituudi andmed, mille kohaselt Eesti täiskasvanud elanikud (vastavalt rahvusvahelisele metoodikale vanuses 15+) tarbisid 2015. aastal inimese kohta 10,3 liitrit absoluutset alkoholi. Võrreldes eelnevate aastatega on alkoholitarbimine Eesti ühiskonnas langustrendis, kuna vähenenud on tarbimissagedus ning korraka tarbitavad kogused ja enam eelistatakse lahjema jooke, kuid siiski kuulub Eesti enim alkoholi tarbivate riikide hulka ning alkoholist tingitud kahjud on seetõttu ulatuslikud ning probleem endiselt aktuaalne.⁵⁹

Vabariigi Valitsus kiitis 2014. aastal heaks alkoholipoliitika rohelise raamatu, kus nähakse ette erinevad meetmed alkoholitarvitamise vähendamiseks. Sellest dokumendist tuleneb muuhulgas, et alkoholi tarbib 87% täiskasvanutest. Sagedamini tarvitatakse lahjaid kui kangeid alkohoolseid jooke, kõige sagedamini juuakse õlut ja veini. Õlut joob 15% alkoholi tarbijatest paar korda nädalas ning 5% iga päev, 52% veini tarbijatest joovad veini paar korda kuus ning 4% alkoholi tarbijatest joob viina paar korda nädalas või iga päev.⁶⁰

Käesoleva töö eelmises alapeatükis kajastamist leidnud empiirilise uurimuse andmetest selgus, et süstemaatilised vargad panevad sageli paralleelselt vargustega toime suurel hulgal alkoholi ning narkootikumidega seotud süütegusid (karistusregistrites domineerivad NPALS ja AS alusel karistatavad väärteod). Järgnevalt on tehtud kokkuvõtte sellest, kuidas süstemaatilised vargad sõltuvusainete tarvitamise alusel jagunevad.

Hindamaks seda, kas isikul on sõltuvusprobleemid, vaatas autor kogu kriminaaltoimiku materjale kogumis. Infot alkoholi või narkootikumide kuritarvitamise kohta leidis väga

⁵⁷ R. Paabo, K. Aru. PPA Analüüsibüroo ülevaade registreeritud narkoväärtegedest ning korduvtarvitajate seotus teiste süütegude sooritamise. PPA 2013, lk 17. – Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/dotAsset/286448.pdf>. 14.04.2017.

⁵⁸ G.Tamm jt. Narkosõltlastest õigusrikkujate sõltuvusravi ja rehabilitatsioon Eestis. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus. Justiitsministeerium, lk 39. – Arvutivõrgus: https://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/narkosoltlastest_oigusrikkujad_l6pparuanne.pdf. 14.04.2017.

⁵⁹ E. Orro jt. Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis. Aastaraamat 2016. Tallinn 2016: Eesti Konjunktuuriinstituut, lk 4. – Arvutivõrgus: https://intra.tai.ee//images/prints/documents/148577570125_Alkoholi_aastaraamat_2016.pdf. 16.04.2017.

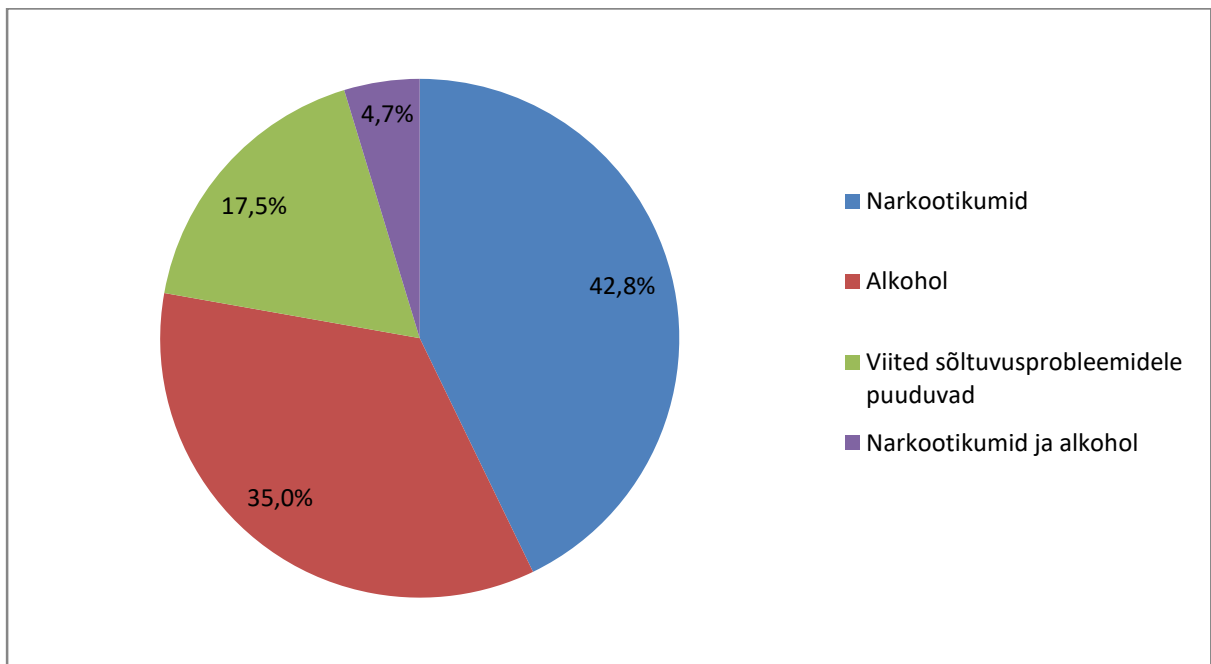
⁶⁰ Sotsiaalministeerium. Alkoholipoliitika roheline raamat. 2014, lk 9. – Arvutivõrgus: http://www.tai.ee/images/PDF/Alkoholipoliitika_roheline_raamat.pdf. 14.04.2017.

erinevates menetlusdokumentides ning muudes kriminaaltoimiku materjalides. Hinnates iga kriminaalasja puhul kogu toimiku materjali, oli võimalik kujundada seisukoht selle kohta, kas tegemist oli isikuga kelle puhul viited sõltuvusprobleemidele puudusid või oli tegemist isikuga, kes kuritarvitas alkoholi, narkootikume või neid mõlemaid. Siinkohal tuleb märkida, et töö autori poolt esitatud tulemused on hinnangulised, kuivõrd puuduvad andmed sõltuvuse võimaliku meditsiinilise diagnoosi kohta.

Järelduste tegemisel võimalike sõltuvusprobleemide kohta oli võimalik lähtuda isiku enda kahtlustatavana antud ütlustest, kohtuistungil antud ütlustest, mis olid fikseeritud kohtuistungiprotoollis, tunnistajate ütlustest, politsei poolt koostatud joobe tuvastamise protokollidest, mõnel puhul kiirabikaartidest, haigusloo väljavõtetest ja kahel juhul ambulatoorse kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi aktidest. Samuti hindas autor karistusregistri väljavõtteid, millest nähtus, kas isikut on väärteokorras karistatud AS või NPALS alusel ning kas ta on varem toime pannud KarS § 424 või § 184 alusel kvalifitseeritavaid kuritegusid. Lisaks sisaldasid infot võimalike sõltuvusprobleemide kohta kohtuotsused vaatluse all olevas kriminaalasjas ning eelmistes kriminaalasjades, erinevad määrused, määruskaebused, kriminaalhooldajate ettekanded, vangla iseloomustused ja materjalid isikute ennetähtaegse vabastamise küsimuse otsustamiseks ning vahistamismäärused.

Juhul kui samas kriminaalasjas menetleti lisaks vargusele mõnda muud kuriteoepisoodi, oli võimalik ka nendest materjalidest sõltuvusprobleemide kohta infot saada. Seda eriti siis, kui tegemist oli narkokuriteoga või joobes juhtimisega. Näitena võib tuua kriminaalasja, kus samas menetluses oli episood § 120 lg 1 (ähvardamine) alusel, kus isik, olles narkojoobes, ähvardas ema, pannes talle noa kõrile. Mitmes kriminaalasjas olid samas menetluses kuriteoepisoodid KarS § 424 alusel narkojoobes juhtimise eest. Samuti olid isikud mitmel juhul kohtuotsuse tegemise ajaks suundunud rehabilitatsioonikeskusesse sõltuvusravile ning selle kohta oli toimikusse lisatud vastav tõend.

Andmeid analüüsid selgus, et süstemaatiliste varaste seas on sõltuvusainete tarvitajaid väga palju. Isikuid kelle kriminaalasja materjalides puudusid viited sõltuvusprobleemidele, oli vaid 52 ehk 17,5% kõigist valimisse kuuluvatest isikutest. 127 isikul (42,8%) oli probleem narkootikumidega, 104 isikut (35%) kuritarvitasid alkoholi ning 14 isikut (4,7%) nii narkootikume kui alkoholi.

Joonis 14. Harju Maakohtus 2015.–2016. aastal süüdi mõistetud süstemaatiliste varaste jaotumine sõltuvusprobleemide alusel.

Alkoholiprobleemiga isikute puhul oli alkohol sageli ka varguse objektiks ning nad andsid ütlusi selle kohta, et varastasid alkoholi enda tarbeks. Samuti nähtus toimikus leiduvatest väärteootsustest, et ka väärteoasjades oli tegemist alkoholivargustega. Lisaks andsid alkohoolikud sageli ütlusi selle kohta, et ei mäleta joobe tõttu kuriteo toimepanemist. Kriminaalasjade andmeid analüüsid võis teha järelduse, et valimisse kuuluvate isikute puhul olid sõltuvusprobleemid erineva raskusastmega. Kõige äärmuslikum näide oli kindla elukohata isik, kes andis ütlusi, et ta on pidevalt joobes ning tarvitab kosmeetilist ja tehnilist piiritust. Suurem osa alkohoolikutest tunnistas menetlejale sõltuvusprobleemi olemasolu.

Ka üsna suur osa narkomaanidest tunnistas sõltuvusprobleemide olemasolu. Üks isik tarvitas enda sõnul kanepit, kuid ülejäänud juhtudel tarvitati väidetavalt amfetamiini ning fentanüüli. Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi andmetel on 85% narkootikumide üledoosist tingitud surmadest seotud fentanüüli ja 3-metüülfentanüüli tarvitamisega⁶¹. Mitu isikut andsid ütlusi, et hakkasid narkootikume tarvitama juba 13-aastaselt, mitmed isikud on enda sõnul sõltlased olnud üle kümne aasta. Tervise Arengu Instituudi riskikäitumise uuringu andmetel oli 2012. aastal süstivate narkomaanide keskmine vanus 30 aastat ning keskmine süstimise staaž 11

⁶¹ Siseministeerium. Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika valge raamat. Tallinn 2014, lk 6. – Arvutivõrgus: [http://www.emcdda.europa.eu/system/files/Estonian%20Government%20\(2014\)%20White%20Paper%20on%20Drug-Use%20Reduction.pdf](http://www.emcdda.europa.eu/system/files/Estonian%20Government%20(2014)%20White%20Paper%20on%20Drug-Use%20Reduction.pdf). 14.04.2017.

aastat⁶². Korduvalt mainiti ka seda, et saadakse metadoonravi, samas mitu isikut tunnistasid, et tarvitavad paralleelselt metadooniga ka fentanüüli ning metadoonravi ei täida nende puhul oma eesmärki.

⁶² Siseministerium. Turvalisuspoliitika 2014, lk 31. - Arvutivõrgus: <https://www.siseministerium.ee/et/siseturvalisuse-valdkond/turvalisuspoliitika-pohisuunad>. 14.04.2017.

3. Süstemaatiliselt toime pandud vargus ja kuriteo toimepanemise motiiv

Järgnevas peatükis on iseloomustatud süstemaatiliste varaste poolt toime pandud tegu. Esiteks on antud ülevaade varguse episoodide iseloomustavatest andmetest. Vaatluse alla on võetud varguse toimepanemise koht, varguse objekt ja varastatu väärtus. Seejärel on analüüsitud andmeid varguse objekti võimaliku turustamise kohta ja tehtud kokkuvõtte sellest, kui paljudel juhtudel varastati enda tarbeks ning kui paljudel juhtudel edasimüügiks. Lähtudes isikute ütlustest, on toodud välja levinumad varastatud kauba realiseerimise kohad ja viisid. Lisaks on tehtud kokkuvõtte sellest, kas üldse ja kuidas on süstemaatilised vargad ise kahtlustatava ülekuulamise protokollide ja kohtuistungite protokollide andmetel hinnanud kuriteo toimepanemise põhjuseid.

3.1. Varguse toimepanemise koht

Justiitsministeeriumi andmetel olid 2015. aastal kõige sagedasemad kuriteona kvalifitseeritavate varguste toimepanemise kohad kauplus, tänav, sõiduk, korter ja eluruumiga seotud hooned (eramu, garaaž, kelder, kõrvalhoone). Alates 2009. aastast on igal aastal kõige rohkem vargusi pandud toime kaubandusettevõtetest.⁶³

2015. aastal registreeriti 3192 kaubandusettevõttest toime pandud vargust, mis moodustas 29% kõigist Eestis kuriteona registreeritud vargustest ning 52% kauplusevargustest pandi toime Tallinnas. Kauplusest varastanud isikutest moodustasid suurema osa süstemaatiliselt vargusi toime panevad isikud. 2014. aastal panid süstemaatilised vargad toime kaks kolmandikku ning 2015. aastal juba kolm neljandikku kauplusevargustest.⁶⁴

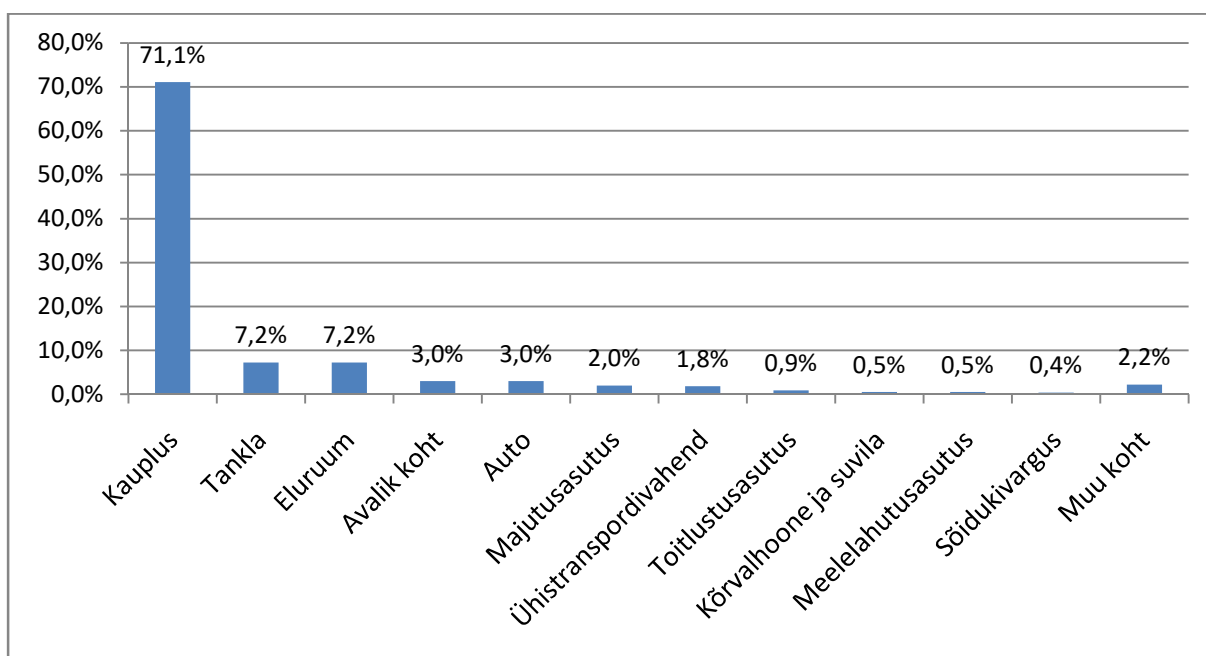
Järgnevalt on välja toodud andmed selle kohta, millised olid empiirilise uurimuse tulemuste kohaselt süstemaatiliste varguste toimepanemise kohad. Nagu üldist statistikat hinnates eeldada võis, moodustasid enamiku süstemaatilise varguse episoodidest kauplustest toime pandud vargused. Lausa 71,1% (540 episoodi) 760-st vaatluse all olevast varguse episoodist pandi toime kauplustest. Edasi nähtus käesoleva uurimuse tulemustes väike erinevus võrreldes üldise varguste statistikaga. Justiitsministeeriumi 2015. aasta statistikas olid järgmisel kohal peale kaubandusettevõteteid vargused eluruumist, seejärel vargused sõidukist ning neljandal kohal olid sõidukivargused⁶⁵. Süstemaatiliste varguste puhul olid eluruumidest toime pandud varguste kõrval teisel kohal tanklast toime pandud kütusevargused, mis

⁶³ A. Ahven jt (viide 1), lk 63.

⁶⁴ A. Ahven jt (viide 1), lk 64.

⁶⁵ A. Ahven jt (viide 1), lk 63.

moodustasid mõlemad 7,2% (55 episoodi) kõigist varguse episoodidest. Kusjuures suurema osa (43 episoodi) eluruumidest toime pandud vargustest moodustasid tuttava eraisiku kodust toime pandud vargused ning väiksema osa (12 episoodi) võõra eraisiku kodust toime pandud vargused. Järgnesid vargused avalikust kohast (23 episoodi ehk 3%), autodest (23 episoodi ehk 3%), majutusasutusest (15 episoodi ehk 2%), ühistranspordivahendist (14 episoodi ehk 1,8%), toitlustusasutusest (7 episoodi ehk 0,9%), kõrvalhoonetest ja suvilast (4 episoodi ehk 0,5%) ning vargused meelelahutusasutusest (4 episoodi ehk 0,5%). Kõige väiksema grupi moodustasid sõidukivargused (3 episoodi ehk 0,4%). Eelpool nimetatata kohtades pandi toime 17 varguse episoodi ehk 2,2% kõigist varguse episoodidest. Nendeks kohtadeks olid muuhulgas hotelli territooriumil asuv aiaga piiratud jäätmeruum, autopesula, rehabilitatsioonikeskuse kelder, bussijaama tualettruum, muuseum ja kohtumaja garderoob.

Joonis 15. Varguse toimepanemise koht KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritud kuritegudes Harju Maakohtu praktikas 2015.–2016. aastal.

Tuttava eraisiku kodust toime pandud vargused olid peamiselt toime pandud vanemate või sõprade kodust. Võõra eraisiku kodust pandi toime vaid 12 süstemaatilise varguse episoodi ning siinkohal peab märkima, et nende hulka on arvestatud ka 7 varguse episoodi, mis olid pandud toime eramajades teenust osutavate koristajate poolt. Lisaks pandi üks varguse episood toime ehitusjärgus olevast eramajast ning 4 episoodi korteritest. Avalikust kohast toime pandud varguste hulka on loetud tänaval toime pandud taskuvargused ja avalikku kohta jäetud jalgrataste vargused. Majutusasutustest toime pandud varguste puhul varastati peamiselt hostelite ja hotellide numbritubadest majutusasutuses peatuvate isikute asju.

Ühistranspordis toime pandud vargustest moodustasid suurema osa bussis ja trammis toime pandud telefonide ja rahakottide vargused. Toitlustusasutustes toime pandud vargustest 4 leidsid aset kohvikus, üks restorani terrassil, üks kiirtoidurestoranis ning üks kiirtoidurestorani tööruumis. Kõrvalhoonetest toime pandud varguste hulka on loetud vargused suvilast, kortermaja keldriboksist ning saunast. Meelelahutusasutuses toime pandud varguste hulka on loetud 1 kasiinos ja 3 baaris toime pandud varguse episoodi.

3.2. Varguse objekt ja varastatu väärtus

Järgnevalt on antud ülevaade objektidest, mida süstemaatiliselt vargusi toime panevad isikud empiirilise uurimuse tulemuste kohaselt kõige enam varastasid. Kuna näiteks kauplusevarguste ja eluruumist toime pandud varguste iseloom on erinev, on tulemused välja toodud varguse toimepanemise koha alusel. Lisaks on tulemusi võrreldud justiitsministeeriumi kriminaalstatistikaga levinumate varguse objektide kohta. Neid episoode, kus varastati erinevaid asju, on statistika koostamisel arvestatud mitu korda.

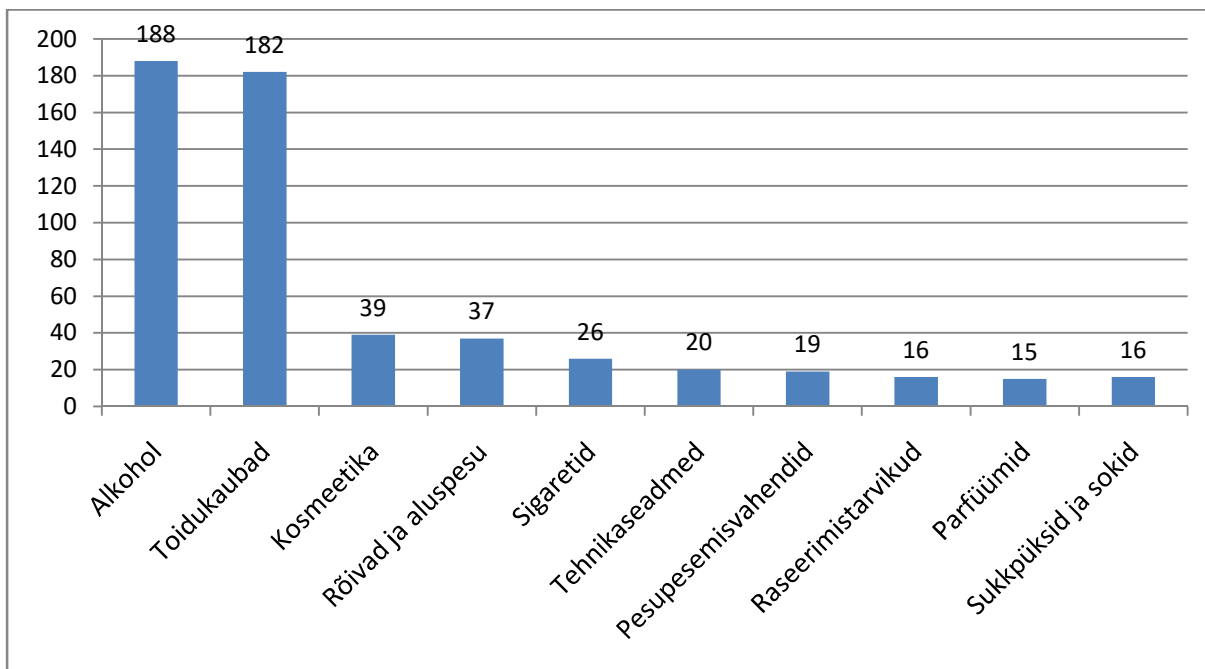
Kõige suurema osa käesoleva töö raames analüüsitavatest kuriteoepisoodidest moodustasid kauplusevargused. Selgus, et kauplustest varastatakse kõige enam erinevaid toiduaineid ning alkoholi. Alkoholi varastati 188 korral ning toidukaupa 182 korral (poevarguse episoode oli kokku 535). Kõige sagedamini, 102 episoodis, varastati või püüti varastada ühte pudelit alkoholset jooki. Seega võib arvata, et nendel juhtudel ei plaaninud varguse toime pannud isik varastatud kaupa hiljem realiseerida ning alkoholi varastati rohkem kui pooltel juhtudel enda tarbeks. Seitsmekümne neljas kauplusevarguse episoodis varastati või püüti varastada 2 kuni 5 pudelit alkoholset jooki, 11 episoodis 6 kuni 10 pudelit alkoholset jooki ning ühel juhul püüti korraga varastada lausa 38 pudelit alkoholi.

Neljakümne seitsme toiduainete varguse episoodi puhul võib öelda, et isik võis varastada enda tarbeks, sest ühtegi toiduainet ei varastatud suures koguses. Ülejäänud episoodides oli selgelt näha, et vargus pandi toime edasimüügi kavatsusega, sest peamiselt keskenduti ühele kaubale ning seda varastati või püüti varastada tavakasutamiseks sobivast kogusest suuremas koguses. Kõige enam varastati suures koguses šokolaadi, kohvi ning erinevaid kalatooteid (kalamarja, marineeritud angerjat, marineeritud silmusid). Harvem varastati suures koguses vorsti, juustu, mandleid ja pähkleid ning närimiskummi ja erinevaid pastille.

Järgnevalt on välja toodud poevarguste objektid, mis olid alkoholi ja toiduainete järel populaarsuselt järgmised ning mida varastati üldjuhul korraga suuremas koguses. Kosmeetikat (juuksehooldustooted, pesuvahendid ja dekoratiivkosmeetika) varastati või püüti

varastada 39 episoodis ning rõivad ja aluspesu, enamasti tuntud brändidelt, varastati või püüti varastada 37 episoodis. Sigarette varastati või püüti varastada 26 varguse episoodis, tehnikaseadmeid 20 varguse episoodis, pesupesemisvahendeid 19 varguse episoodis, raseerimisvahendeid 16 varguse episoodis, parfüüme 15 varguse episoodis ning sukkpükse ja sokke 16 varguse episoodis.

Kriminaaltoimikute andmeid analüüsides võis jõuda järeldusele, et süstemaatilistele varastele on teada, milliste kaupade realiseerimisvõimalus on suurem ning nad valivad varguse objekti sageli sellest infost lähtudes. Lisaks sellele, et samad isikud varastasid sageli erinevates varguse episoodides sama kaupa, võis mõningatel juhtudel toimiku materjalidele lisatud vääртеоotsustest näha, et isik oli ka vääртеоasjades varastamiseks sama kaubaartikli valinud. Sellest võib järeldada, et suur osa poevarastest on „spetsialiseerunud” kindlale varguse objektile ning tõenäoliselt on see seotud sellega, et edasimüügi eesmärgil vargusi toime panevad isikud on leidnud enda jaoks kauba, mida on hõlbus realiseerida. Sellele viitab ka asjaolu, et varguse objektide amplituud on üsna kitsas, hõlmates suures osas vaid käesolevas peatükis nimetatud kaupaid. See seletab ka üksikute kaupade, näiteks kalamarja, raseerimistarvikute või pesupesemiseks kasutatavate geelkapslite suurt populaarsust varguse objektide hulgas.

Joonis 16. Populaarsemad varguse objektid kauplustest toime pandud vargustes Harju Maakohtu praktikas 2015.–2016. aastal.

Kui võrrelda ülaltoodud tulemusi justiitsministeeriumi andmetega 2015. aastal toimepandud kauplusevarguste kohta, mis hõlmavad ka KarS § 199 lg 1 ja § 199 lg 2 p 4 alusel kvalifitseeritavaid vargusi, siis võib öelda, et tulemused on sarnased. Justiitsministeeriumi statistika andmetel varastati kauplustest kõige sagedamini alkoholi ja toidukaupu (šokolaad ja muud maiustused, kohv, liha ja vorstid, juust), aga sageli ka sigarette, riideid ja kosmeetikat.⁶⁶

Eluruumidest, sealhulgas nii võõra eraisiku kodust kui tuttava eraisiku kodust, varastasid süstemaatiliselt vargusi toime panevad isikud peamiselt tehnikaseadmeid (mobiiltelefone, sülearvuteid, tahvelarvuteid, televiisoreid ja fotoaparaate), ehteid, sularaha, pangakaarte ning dokumente. Need tulemused on sarnased justiitsministeeriumi statistikaga, mille kohaselt varastati 2015. aastal eluruumidest peamiselt sularaha, pangakaarte, tehnikaseadmeid, tööriistu ja ehteid⁶⁷. Avalikust kohast varastati peamiselt jalgrattaid ja mobiiltelefone. Autodest varastati erinevaid tehnikaseadmeid (automaki paneel, GPS-seade, mobiiltelefon), aga ka auto tagavararattaid. Majutusasutustest toime pandud vargustes olid peamisteks varguse objektideks erinevad tehnikaseadmed (sülearvutid, mobiiltelefonid, fotoaparaadid, kõrvaklapid), sularaha, ehted, pangakaardid ja dokumendid. Bussides ja trammides varastati mobiiltelefone ja rahakotte koos sularaha, kaartide ja dokumentidega. Toitlustusasutustest ning meelelahutusasutustest varastati samuti isiklikke asju - mobiiltelefone, kotte ja rahakotte koos sularaha, pangakaartide ja dokumentidega.

Järgnevalt on käsitletud varastatu väärtust vaatluse all olevates kriminaalasjades. KarS § 218 sätestab, et vargus on väärtegu, kui varastatu väärtus ei ületa 20 päevamäära ehk 200 eurot. Seega menetletakse alla 200-eurosed vargused üldjuhul väärteona, välja arvatud juhul kui tegemist on KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritava süstemaatiliselt toime pandud vargusega. See tähendab, et süstemaatiliselt toime pandud varguste puhul võib varastatu väärtus olla erinevates kriminaalasjades väga erinev.

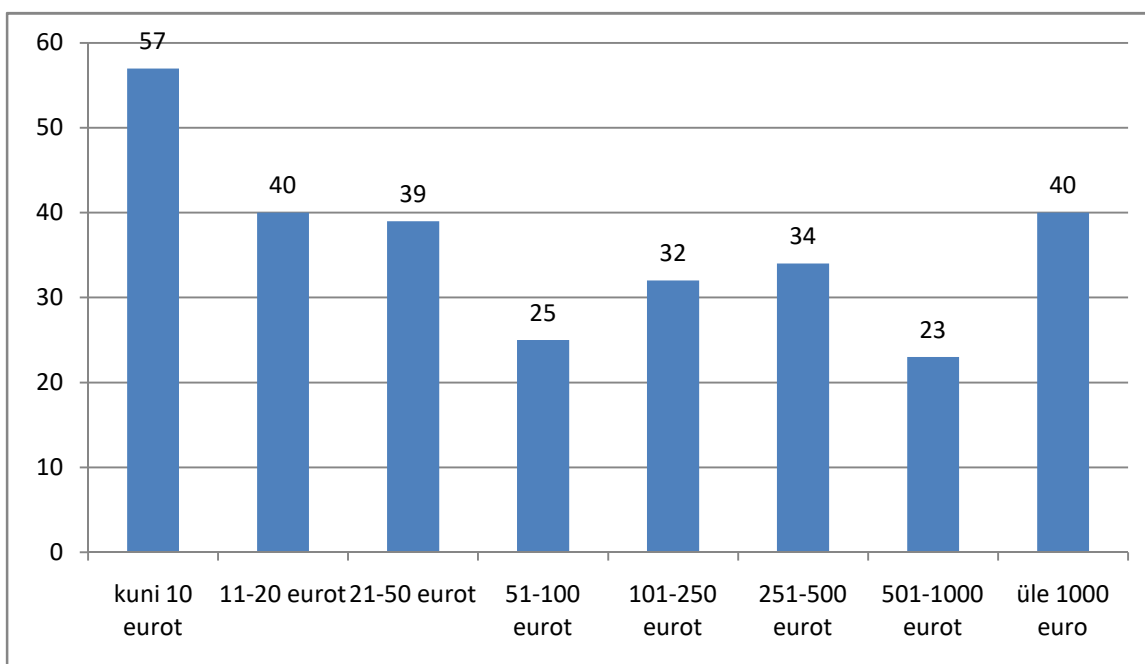
Empiirilise uurimuse andmete põhjal on tehtud kokkuvõtte justnimelt varguse objektide väärtusest, mitte kuriteoga tekitatud kahju suurusest, kuivõrd suur osa vaatluse all olevatest vargustest jäid katse staadiumisse ning sellisel juhul otsest kahju ei tekkinud. Andmed varastatu väärtuse kohta on välja toodud kriminaalasjade kaupa. Kokkuvõtte tegemisel on lähtutud sellest, kui suur oli varastatud asjade väärtus kõigis ühe kriminaalasja raames ühiseks menetluseks ühendatud varguse episoodides kokku.

⁶⁶ A. Ahven (viide 1), lk 64.

⁶⁷ A. Ahven (viide 1), lk 65.

Tulemused kinnitasid asjaolu, et väga suure hulga kohtusse jõudnud süstemaatiliste varguste puhul ei ole kuriteoga tekitatud kahju proportsioonis kuriteo menetlemisele kuluva ressursiga. Nimelt lausa 57 kriminaalasjas 290-st vaatluse all olevast kriminaalasjast oli varastatu väärtus kuni 10 eurot. Suurem osa (92,98%) neist kriminaalasadest olid ühe-episoodilised, kuid ühes asjas oli ühiseks menetluseks ühendatud 2 episoodi ning kolmes asjas 3 episoodi. Kohus menetles muuhulgas kriminaalaja, kus varastatu väärtus oli kõigest 0,85 eurot. Neljakümnes kriminaalasjas oli varastatu väärtus kõigis episoodides kokku 11–20 eurot, 39 kriminaalasjas oli see 21–50 eurot, 25 kriminaalasjas 51–100 eurot, 32 kriminaalasjas 101–250 eurot, 34 kriminaalasjas 251–500 eurot, 23 kriminaalasjas 501–1000 eurot ning 40 kriminaalasjas oli varastatu väärtus kõigis episoodides kokku üle 1000 euro. Kõige suurem ehk 10 370,72 eurot oli varastatu väärtus ühes 6-episoodilises kriminaalasjas.

Keskmine varastatu väärtus ühes süstemaatilise varguse episoodis oli 192,1 eurot. Selle tulemuse saamiseks jagati kõigi empiirilises uurimuses analüüsitud varguse episoodide varastatu väärtuste summa kõigi varguse episoodide arvuga (760 episoodiga). Varastatu väärtuste mediaan oli 59,62 eurot.

Joonis 17. Varastatu väärtus ühes kriminaalasjas KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritud kuritegudes Harju Maakohtu praktikas 2015.–2016. aastal.

3.3. Andmed varguse objekti võimaliku turustamise kohta

Järgnevas peatükis on andmeid varastatud kauba võimaliku turustamise kohta hinnatud isikute kaupa. Kuna suur osa vargustest jäid katse staadiumisse ning võimalik varastatud kauba edasimüümise plaan ei saanud realiseeruda, on kokkuvõtte tegemisel sel puhul lähtunud eelkõige isiku enda ütlustest selle kohta, kas ta pani varguse toime edasimüügi eesmärgil või tahtis varastatud enda tarbeks kasutada. Lõpuleviidud varguste puhul on infot kogutud ka muudest kriminaalasja materjalidest (näiteks osadel juhtudel oli pandimajad varastatud asjad politseile tagastanud).

Järgnevalt on tehtud kokkuvõtte sellest, kui suur hulk isikuid kasutas või plaanis kasutada varguse objekti enda tarbeks, kui suur hulk isikuid pani varguse toime edasimüügiplaaniga ning kui mitmel juhul vastavad andmed kriminaalasja materjalides puudusid. Isikuid, kelle puhul vastavad andmed puudusid, oli 64 ehk 21,5% 297 isikust. Isikuid, kelle ütlustest või muudest kriminaaltoimiku materjalidest selgus, et nad varastasid või püüdsid varastada edasimüügiks, oli 118 ehk 39,7%. Isikuid, kes varastasid või püüdsid varastada enda tarbeks, oli 115 ehk 38,7%. Seega jagunesid isikud edasimüügiplaanide alusel peaaegu võrdselt.

Kogutud andmete põhjal joonistus välja tendents, et alkohoolikud varastasid pigem enda tarbeks ning narkomaanid edasimüümise eesmärgil. Isikute puhul, kes varastasid ilma edasimüümise eesmärgita, olid peamised varguse objektid alkohol, toit, sigaretid ja olmekaubad ehk siis suures osas oli tegemist kauplusevargustega. Lisaks varastati mõnel juhul enda tarbeks ka kütust. Kuna vastupidiselt alkohoolikutele ei saa narkomaanid sõltuvusainet kauplusest varastada, panid nemad vargusi toime edasimüügiplaaniga. Mitmetes kriminaalasjades andsid isikud ise ütlusi, et panevad vargusi toime seetõttu, et vajavad raha narkootikumide ostmiseks.

Võttes arvesse kõiki kriminaaltoimiku materjale lõpuleviidud kuritegudes ning isikute ütlusi katse staadiumisse jäänud kuritegudes võib öelda, et peamised varastatud kauba realiseerimise kohad on pandimajad ning turud. Turgudest mainiti enim Balti Jaama turgu, Keskturgu ja Mustakivi turgu. Paljudel juhtudel andsid kahtlustatavad ütlusi, et müüsid varastatud esemed tänaval või turul „võõrastele inimestele” või „juhuslikele möödujatele”. Samuti andsid nad ütlusi, et tänavatel ja turgudel on lihtne ostjaid leida. Korduvalt mainiti konkreetset internetiportaali, ehteid müüdi muuhulgas valuutavahetuspunkti, metallesemeid vanametalli kokkuostupunkti ja tehnikat mobiiltelefone müüvatesse kauplustesse. Mitmest kriminaalasjast käis läbi konkreetne mobiiltelefonide paranduse ja müügiga tegelev kauplus, kuhu on võimalik varastatud kaupa müüa. Seega on kahjuks kujunenud välja varaste seas populaarsed

kokkuostupunktid, kus on alati võimalik kerge vaevaga varastatud kaupa realiseerida. Üks kahtlustatav andis ütlusi, et sai pandimajast konkreetseid juhised, milliseid jalgrattaid neil vaja oleks ning tegutses vargusi toime pannes pandimaja soovidest lähtuvalt. Teises kriminaalasjas tuli pandimaja töötaja kohale müügisoovi esitanud isiku korterisse ning viis varastatud asjad ise ära. Ükski isik ei maininud, et tal oleks tekkinud raskusi varastatud kauba realiseerimisel. Pigem võib öelda, et edasimüügi eesmärgil vargusi toime panevatel süstemaatilistel varastel on välja kujunenud konkreetseid piirkonnad ning kohad, kuhu kaup müüa.

3.4. Kuriteo toimepanemise motiiv

Varguste toimepanemise motiive on võimalik tuletada eelnevates peatükkides välja toodud andmetest ning süstemaatiliste varaste tegevust võib seostada eelkõige töökoha ja legaalsete sissetulekute puudumisega ning sõltuvusprobleemidega. Käesolevas peatükis on aga hinnatud seda, kas ja kuidas on süstemaatiliselt vargusi toime panevad isikud ise kuritegude toimepanemise põhjuseid hinnanud. Tulemusi on hinnatud isikute, mitte episoodide kaupa, kuivõrd süstemaatiliste varaste puhul on ühe isiku poolt toime pandud kuriteoepisoodid väga sarnase iseloomuga ning suure tõenäosusega samast motiivist ajendatud.

Kokkuvõtte tegemisel võeti aluseks 297 isiku poolt kahtlustatava ülekuulamistel või kohtuistungil antud ütlused. Märkimisväärselt suur osa isikutest, nimelt 73 isikut (24,6% kõigist isikutest), ei andnud varguse toimepanemise motiivi kohta üldse ütlusi. Siinkohal võib peamiseks põhjuseks pidada seda, et paljudel juhtudel ei ole menetleja ega kohus varguste toimepanemise põhjuse väljaselgitamist oluliseks pidanud. Nendel juhtudel ei ole ülekuulamisel antud ütlustes ega kohtuistungis protokollis viiteid selle kohta, et isikutelt oleks nende teguviisi põhjuste kohta küsitud.

Neid isikuid, kellelt menetleja või kohus olid teo toimepanemise põhjuste kohta küsinud, kuid kes ei osanud konkreetset vastust anda, oli 24 (8,1% kõigist isikutest). Need isikud andsid ütlusi, et nad ei oska põhjendada, miks otsustasid varguse toime panna. Osa neist märkis, et neil oli kaupluses raha kaasas ning tegelikult ei olnud neil mingit põhjust kaupa varastada. Pooled nentisid, et olid vargust toime pannes alkoholijoobes ning ei oska sellega seoses oma teguviisi põhjendada. Seda gruppi iseloomustab üldiselt asjaolu, et nad ei osanud enda käitumist analüüsida ega kuriteo toimepanemise põhjuseid hinnata. Seitseteist isikut (5,7% kõigist isikutest) ei andnud ütlusi varguse toimepanemise asjaolude ega motiivi kohta seetõttu, et ei mäletanud kuriteo toimepanemist. Samas nad mõnsid, et võisid teo toime panna. Neist 16 isikut nimetasid mitte mäletamise põhjuseks alkoholijoobe ning üks isik narkojoobe.

Kõige suurema grupi moodustasid isikud, kes nimetasid varguste toimepanemise põhjuseks materiaalseid raskusi. Isikuid kes andsid ütlusi, et panevad kuritegusid toime põhjusel, et sissetulek puudub üleüldse või on liiga väike, majanduslik olukord on raske ning elamiseks ei jätku raha, oli 97 (32,7% kõigist isikutest). Konkreetsematest põhjustest nimetati sagedamini järgnevaid: hiljuti vanglast vabanenuna on võimatu tööd leida ning võlgasid tasuda, hiljuti töötuks jäänuna ollakse väga raskes olukorras, pensionist ei jätku äraelamiseks, suur osa teenitud rahast läheb kohtutäiturile võlgade tasumiseks, haige lähedase hooldamise kõrvalt ei ole võimalik tööl käia. Viisteist toitu või sigarette varastanud isikut põhjendasid oma teguviisi sellega, et köht oli tühi või nad tahtsid väga suitsetada, kuid raha kauba ostmiseks ei olnud.

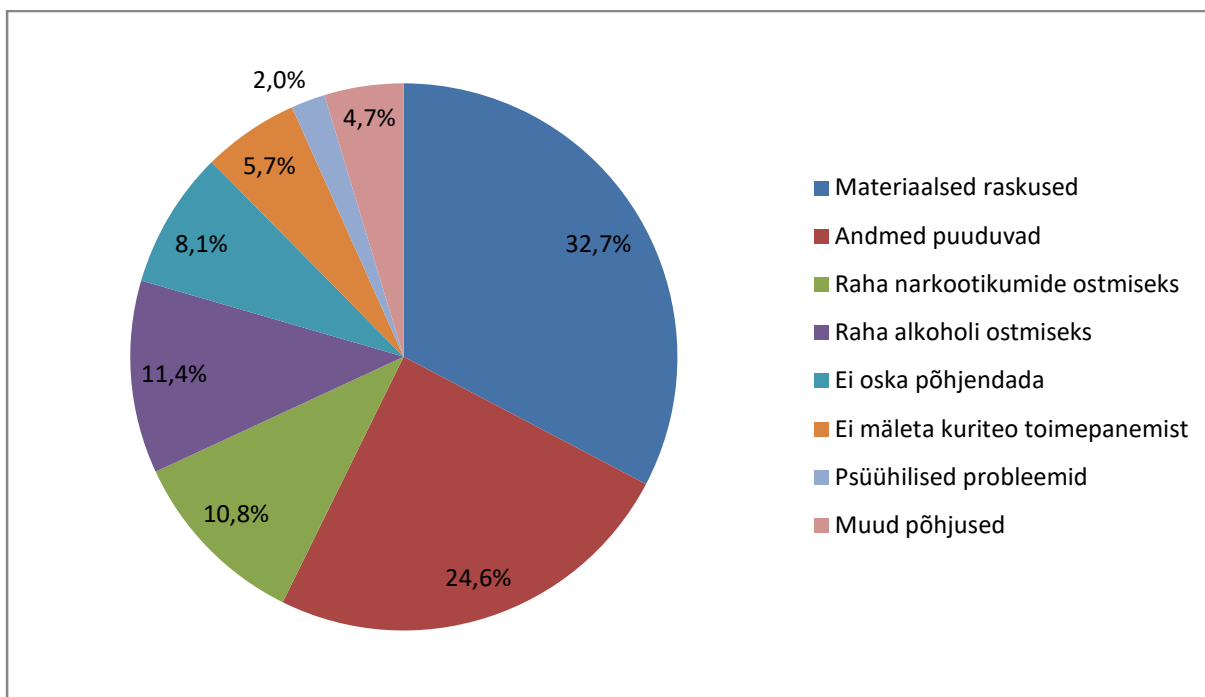
Probleemi iseloomustamiseks on järgnevalt välja toodud mõned konkreetsed näited isikute poolt kahtlustatavana antud ütlustest. 41-aastane meesterahvas, kes varastas kauplusest mobiiltelefoni ja 2 pudelit viskit, andis ütlusi selle kohta, et peale vanglast vabanemist on keeruline hakkama saada, sest sissetulekut ei ole, kontod on arestitud, normaalsed tutvused puuduvad ning keegi ei aita. Seega on äärmiselt keeruline seaduskuulekat elu alustada ning lihtsam on kergema vastupanu teed minna ning uuesti varastada. Ülekuulamistel ja kohtuistungil antud ütlustest selgus, et palju on lootusetust ja käegalöömist. Üks 29-aastane aastane meesterahvas, kes varastas enda tarbeks pudeli rummi ja 2 pakki sigarette, andis ütlusi, et varastab seetõttu, et töökoht ja sissetulek puuduvad. Ta märkis lisaks, et ei olegi töö tegemisest huvitatud, sest viibib sageli vanglas ning seal ei ole vaja enda ülalpidamise pärast muretseda. Üks 20-aastane meesterahvas, kes varastas korduvalt kauplustest edasimüümise eesmärgil spordiriideid, andis ütlusi, et on endine lastekodulaps ning iseseisvat elu alustades tekkisid kohe võlad, millest on väga keeruline vabaneda. Kuna ta elas peale iseseisvasse ellu astumist tänaval, pidi ta elukoha üürimiseks laenu võtma ning nüüd nõuavad laenuandjad võlga tagasi ning sunnivad vargustele.

Kuigi narkosõltlasi oli 297 valimisse kuuluva isiku seas tegelikult oluliselt rohkem, moodustasid järgmise grupi 32 isikut (10,8% kõigist isikutest), kes tunnistasid kahtlustatava ülekuulamisel või kohtuistungil, et panevad vargusi toime selleks, et hankida raha narkootikumide ostmiseks.

Kolmkümmend neli isikut (11,4% kõigist isikutest), kes varastasid alkoholi, andsid ütlusi selle kohta, et varguste toimepanemise põhjuseks on alkoholism. Enim nimetatud põhjus oli see, et soov alkoholi tarvitada oli suur, kuid raha selle ostmiseks ei jätkunud. Mainiti vajadust pead parandada, sõpradega alkoholi tarvitades seda juurde hankida, vajadust alkoholiga füüsilist valu leevendada, pingeid isiklikus elus ning tutvusringkonna halba mõju.

Kuus isikut (2% kõigist isikutest) nimetasid varguste toimepanemise põhjustena psüühilisi probleeme. 52-aastane naisterahvas, kelle haigusloost tulenesid psühhiaatrilised probleemid ja depressioon, põhjendas ise varguse toimepanemist kleptomaaniaga. 58-aastane naisterahvas andis ütlusi, et on psüühiliselt ja majanduslikult keerulises olukorras, kuna hoolitseb autistist lapse eest, laste isa on raskelt haige ning temal endal on pingest tingitud reaktiivne psühhoos. 58-aastane meesterahvas andis ütlusi, et sattus kunagi avariasse, seetõttu „on peaga midagi” ning ta unustas kauba eest maksta. Ülejäänud isikud, 42-aastane meesterahvas, 62-aastane meesterahvas ning 57-aastane naisterahvas nimetasid kuritegude toimepanemise põhjuseks rasket emotsionaalset seisundit ja probleeme närvisüsteemiga.

Neliteist isikut (4,7%) tõid välja muid erinevaid põhjendusi varguste toimepanemiseks. Muuhulgas nimetati valesid väärtushinnanguid, tüli naisega, vanu harjumusi, rumalust ja rasket haigust. Üks isik põhjendas enda teguviisi sellega, et vabanes just vanglast ning läks poodi telefoni ostma, aga kuna on kriminaalne isik, otsustas selle varastada. Teine isik andis ütlusi, et elab põhimõtte „mis ripakil, see ära” järgi.

Joonis 18. Varguste süstemaatilise toimepanemise põhjused isikute enda hinnangul KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritud kuritegudes Harju Maakohtu praktikas 2015.–2016. aastal.

4. Varguste süstemaatilise toimepanemise eest mõistetud karistused

Järgnevalt on analüüsitud Harju Maakohtu Liivalaia kohtumaja süstemaatilisi vargusi puudutavat karistuspraktikat. Esiteks on analüüsitud süstemaatilistele varastele mõistetud karistuse liiki ning tehtud kokkuvõtte erinevate karistuse liikide kohaldamise sagedusest. Samuti on tehtud kokkuvõtte KarS §-s 75 lg 2 sätestatud kohustuste kohaldamisest süstemaatilistele varastele. Seejärel on analüüsitud karistuse määrasid, kajastades kõigis valimisse kuuluvates kriminaalasjades kohaldatud karistusi ning eraldi ühe-episoodilistes kauplusevargustes kohaldatud karistuse määrasid. Lisaks on antud ülevaade kaebeõiguse kasutamisest ning maakohtu otsuse vaidlustamise peamistest motiividest.

4.1. Karistuse liik

Karistusõigus kasutab sanktsiooni kõige raskemate rikkumiste korral ehk ainult siis, kui see on sotsiaalsete väärtuste ja õiguskorra kaitsmiseks hädavajalik. Sanktsiooni kasutamine sekkumise vahendina tähendab seda, et karistusõigus ei reguleeri otseselt inimeste käitumist, vaid mõjutab neid karistusega. Samas tähendab sanktsiooni kohaldamine, et karistusõigusel on ülesanne mitte ainult mõjutada inimeste käitumist, vaid taastada rikitud õiguskord ja õiglus.⁶⁸

Karistuse kohaldamise aluseks on seaduses kirjeldatud süütegu. Karistuse kohaldamise alused on paigutatud kindlasse hierarhilisse süsteemi, mille tipus asub süü kui isiku karistamise õigusriiklik lähtepunkt. KarS § 56 lg 1 esimene lause kehtestab süüpehime kui karistuse kohaldamise aluse – *nulla poena sine culpa*. See tähendab siinkohal, et karistuse liigi ja suuruse valikul lähtutakse süüst – selle suurusest.⁶⁹

Karistusseadustiku §-d 44 ja 45 sätestavad kuriteo eest kohaldatavate põhikaristustena rahalise karistuse ja vangistuse. Vangistus on kõige raskem ning ka kõige kahjulikum füüsilisele isikule kohaldatav põhikaristuse liik. Vangistuse kahjulikkus avaldub süüdlase desotsialiseerumises süüdlasele oluliste sotsiaalsete kontaktide katkemise kaudu, kohanemises passiivse vanglaelu stiiliga, erialaste oskuste vähenemises ning süüdlase stigmatiseerumises ehk häbimärgistumises. Seetõttu võib vangistuse mõistmine kõne alla tulla üksnes siis, kui kõik teised karistusliigid on end ammendanud või kui seda tungivalt nõuavad õiguskorra kaitsmise huvid. Sellest tulenevalt on seadusandja §-s 56 lg 2 sätestanud pehime, mille

⁶⁸ J. Sootak (viide 6), lk 40.

⁶⁹ T. Anepaio jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn: Juura 2004, lk 188.

kohaselt võib vangistust mõista vaid juhul, kui karistuse eesmärke ei ole võimalik saavutada kergema karistusega.⁷⁰

KarS § 199 lg 2 p 9 näeb karistusena ette rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse. Nagu vaatluse all olevate kuritegude toimepanemise järjepidevat iseloomu ning süüdlaste isikut arvestades eeldada võis, karistas Harju Maakohus suuremat osa süstemaatilisi vargaid vangistusega. Empiirilise uurimuse valimisse kuuluvatest isikutest 292-le (98,3% kõigist isikutest) mõisteti karistuseks vangistus ning ainult 5 isikule (1,7% kõigist isikutest) rahaline karistus.

Rahalise karistuse eesmärkide saavutamiseks tuleb selle mõistmisel arvestada, et kindlustamiseks rahalise karistuse täitmisele pööramist peab kohus enne selle mõistmist selgitama, kas süüdlasel on selle tasumine võimalik. Kui süüdlasel puuduvad võimalused rahalise karistuse tasumiseks, tuleks selle mõistmisest hoiduda, kaaludes karistusseadustikus ettenähtud vabadusekaotuse alternatiivide kohaldamise võimalikkust.⁷¹ Riigikohus on siiski märkinud, et sõltumatu sissetuleku puudumine täisealisel süüdlasel ei ole tema rahalise karistusega karistamise seadusjärgne takistus⁷².

Harju Maakohus mõistis rahalise karistuse vaid viies valimisse kuuluvas kriminaalasjas. Nii väike rahaliste karistuste arv on muuhulgas põhjendatav sellega, et süstemaatiline varguste toimepanemine on üldjuhul seotud materiaalsete raskuste ja rahaliste vahendite puudumisega ning rahalise karistuse mõistmine ei ole sellisel juhul otstarbekas. Sellega seoses on järgnevalt koostatud lühike ülevaade neist viiest kriminaalasjast, milles kohus siiski rahalise karistuse kasuks otsustas.

KarS § 44 lg 2 sätestab, et rahalise karistuse päevamäära suuruse arvutab kohus süüdlase keskmise päevasissetuleku alusel ning arvestatud päevamäära suurus ei või olla väiksem kui miinimumpäevamäär. Antud juhul kohaldas kohus rahalise karistuse mõistmisel kõigi isikute suhtes miinimumpäevamäära, kuna nende keskmised päevasissetulekud olid väiksemad kui miinimumpäevamäär.

Esimeses kriminaalasjas pani 28-aastane naisterahvas toime kaks kauplusevargust, millest üks jäi katse staadiumisse. Varastatu väärtus oli kahes episoodis kokku 45,84 eurot. Tegemist oli isikuga, keda oli varem kahel korral varguste toimepanemise eest kriminaalkorras karistatud ning kellel oli 12 kehtivat väärteokaristust. Kohus mõistis talle rahalise karistuse 150

⁷⁰ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 45/3.1.

⁷¹ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 44/4.1.

⁷² RKKKo 3-1-1-66-02.

päevamäär ulatuses (kuriteo toimepanemise ajal kehtinud miinimumpäevamäär oli 3,20 eurot) ehk 480 eurot, mida lühimenetluse sätete alusel ühe kolmandiku võrra vähendades jäi karistuseks 320 eurot. Kohus põhjendas rahalise karistuse mõistmist sellega, et kuriteoga tekitatud kahju oli väike, karistust kergendavate asjaoludena võis hinnata kahetsust ning vargusega tekitatud kahju vabatahtlikku hüvitamist. Samuti tõi kohus välja, et eelmiste kuritegude toimepanemisest oli möödunud juba ligi 2 aastat ning süüdistatav oli asunud tööle ning oli seega võimeline rahalist karistust tasuma.⁷³

Teises kriminaalasjas varastas 41-aastane meesterahvas kauplusest pudeli konjakit väärtusega 45,40 eurot. Tegemist oli isikuga, kellel oli kaks kehtivat kriminaalkaristust (sh varguste toimepanemise eest) ning 6 kehtivat väärteokaristust varguste ning narkoväärtegude toimepanemise eest. Samuti andis isik ütlusi, et varastas alkoholi enda tarbeks, mis viitab selgelt rahaliste vahendite puudumisele. Kohus mõistis talle rahalise karistuse 210 päevamäär ulatuses ehk 2100 eurot, mida vähendati lühimenetluse sätete alusel ühe kolmandiku võrra ning lõplikuks karistuseks jäi rahaline karistus 1400 eurot. Kuna süüdimõistetut ei kasutanud apellatsioonioigust ning kohus koostas vaid otsuse resolutiivosa, ei nähtu otsusest kohtuniku põhjendusi karistusliigi valikul. Kriminaalasja materjalide põhjal võib vaid oletada, et rahalise karistuse mõistmise põhjuseks oli asjaolu, et isik oli kohtuistungil toimumise ajaks väidetavalt koos perega Soome elama asunud ning seal ka töö leidnud. Kui kohus oleks isikut vangistusega karistanud ning käitumiskontrolli nõuetele allutanud, oleks Soomes elamine väga keeruliseks, kui mitte võimatuks osutunud.⁷⁴

Ka ülejäänud kolmes kriminaalasjas, kus isikut karistati rahalise karistusega, koostas kohus vaid otsuse resolutiivosa. Esimeses kriminaalasjas varastas 6 purki kalamarja (maksumusega 43,50 eurot) isik, keda oli varem korduvalt kriminaalkorras ja väärteokorras varguste toimepanemise eest karistatud ning kellel puudus Maksu- ja Tolliameti andmetel igasugune sissetulek.⁷⁵ Kohus karistas teda rahalise karistusega 300 päevamäär ulatuses ehk 960 eurot (kuriteo toimepanemise ajal kehtinud miinimumpäevamäär oli 3,2 eurot) ning vähendas seda lühimenetluse sätete alusel, mõistes lõplikuks karistuseks rahalise karistuse 640 eurot. Teises kriminaalasjas varastas ehituspoest 11 puuri (maksumusega 148,55 eurot) isik, kellel puudusid varasemad kriminaalkaristused, kuid samuti igasugused rahalised vahendid, kuna ta oli pikalt töötu olnud. Kohus mõistis talle rahalise karistuse 45 päevamäär ulatuses ehk 450 eurot ning vähendas seda lühimenetluse sätete alusel, mõistes lõplikuks karistuseks rahalise

⁷³ HMKo 23.09.2015, 1-15-6439.

⁷⁴ HMKo 07.11.2016, 1-16-7293.

⁷⁵ HMKo 03.09.2015, 1-15-6727.

karistuse 300 eurot. Ühtlasi jättis kohus karistuse KarS § 73 lg 1,3 alusel tingimisi täitmisele pööramata, määrates katseajaks 1 aasta.⁷⁶ Kolmandas kriminaalasjas varastas pudeli viina (maksumusega 16,99 eurot) isik, keda oli varem ühe korra kriminaalkorras karistatud, kuid mitte varguste toimepanemise eest. Samas olid tal vääртеokaristused varguste toimepanemise eest, tal puudusid igasugused sissetulekud ning ta andis ütlusi, et pani varguse toime seetõttu, et viina ostmiseks ei jätkunud raha.⁷⁷ Temale mõistis kohus rahalise karistuse 60 päevamäära ulatuses ehk 600 eurot ning vähendades seda lühimenetluse sätete alusel, mõistis rahalise karistuse 400 eurot. On väheusutav, et isik, kellel pole raha pudeli viina ostmiseks, suudaks tasuda nii suure rahalise karistuse.

Seega võib öelda, et kohus mõistab süstemaatilistele varastele rahalist karistust põhjendatult harva. Isegi eelpool toodud näidete puhul on kaheldav, et rahaline karistus oma eesmärgi täidaks ning isikud selle tasuda suudaksid, kuna kohus mõistis rahalise karistuse korduvalt olukorras, kus kuriteo toimepanemise põhjuseks oli rahaliste vahendite puudumine. Pigem võiks rahaline karistus süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute puhul kõne alla tulla vaid erandjuhtudel.

Vangistusest tulenevate negatiivsete mõjude vähendamiseks näeb KarS ette ulatusliku vangistuse alternatiivide süsteemi, mis väljendub ühelt poolt vangistuse asendamises üldkasuliku töö, sõltuvusravi ja elektroonilise valvega (§-d 69–69²) ning teisest küljest vangistusest tingimisi vabastamises (§-d 73–75)⁷⁸.

Karistusest tingimisi vabastamise aluseks on kuriteo eest mõistetud põhikaristuse reaalse kohaldamise ebaotstarbekus, arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid ja süüdlase isikut. Kuriteo toimepanemise asjaolude arvestamise raames tuleb esmajoones arvestada toimepandud kuriteo raskust. Süüdlase isikut puudutatavalt on KarS § 73 kohaldamine võimalik esmajoones isikute suhtes, kes on tahtliku vangistusega karistatava kuriteo pannud toime esmakordselt ja kellest võib arvata, et nad rohkem kuritegusid toime ei pane. Siiski pole ka korduvalt vangistusega karistatud isiku karistusest tingimisi vabastamine välistatud, kui seda tingivad kuriteo asjaolud.⁷⁹ Ka §-s 74 sätestatud karistusest tingimisi vabastamine on käsitatav vangistuse alternatiivina, mille eesmärk on vangistuse osatähtsuse vähendamine riigi karistuspoliitikas vangistuse kahjulike mõjude tõttu⁸⁰. KarS §-s 74 sätestatud karistusest vabastamise vormi peamised erinevused §-s 73 sätestatuga võrreldes avalduvad süüdlase

⁷⁶ HMKo 15.09.2015, 1-15-6098.

⁷⁷ HMKo 28.06.2016, 1-16-5692.

⁷⁸ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 45/3.2.

⁷⁹ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 73/3.1., 3.2., 3.3.1.

⁸⁰ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 74/1.

isikut puudutavates tunnustes. Kui karistusest tingimisi vabastamine §-s 73 on esmajoones suunatud esmakordselt kuriteo toimepannud isikutele, siis § 73 puhul pole see oluline. Karistusest tingimisi vabastamine süüdlase allutamise ja käitumiskontrollile on vangistuse alternatiiv, mille kohaldamine ei ole välistatud ka korduvalt karistatud isikute suhtes. Kuna kriminaalhoolduse sisuks on sotsiaaltöö, tuleb karistusest tingimisi vabastamise mõju süüdlase edasisele käitumisele hinnates kohtul kaaluda, kas isikut kuriteo toimepanemisele viinud tegurid on sotsiaaltöoga kõrvaldatavad ning kas kriminaalhooldaja järelevalve katseajal toetab katseaja edukat läbimist.⁸¹

Tingimisi vangistusega seondub ka nn šokivangistuse küsimus. Nimelt võib kohus vastavalt §-dele 73 lg 2 ja 74 lg 2 määrata, et enamik vangistusest mõistetakse küll tingimisi, kuid osa sellest pööratakse kohe täitmisele, et kohtualust ehmatada, šokeerida. Ärakandmisele kuuluvat karistusosa ei ole küll seaduses määratud, kuid ilmselgelt on seadusandja pidanud silmas lühiajalist ehk šokikaristust.⁸²

Üldkasulikke töid peetakse tänapäeval üheks moodsamaks ja efektiivsemaks karistuseks⁸³. Üldkasuliku töö kasutuselevõtmine karistusena on ajalooliselt tihedalt seotud uute vabadusekaotuse alternatiivide otsinguga, mis aitaksid vähendada kahjuliku vabadusekaotuse osatähtsust riigi karistuspoliitikas⁸⁴. KarS § 69 sätestab üldkasuliku töö asenduskaristusena, mis on vangistuse alternatiiv. Üldkasuliku tööga saab asendada üksnes lühiajalisi vangistusi eesmärgiga vähendada reaalse vangistuse (kahjulik ja kallis karistusliik) osa meie karistuspoliitikas.⁸⁵ Kaaludes asenduskaristusena üldkasuliku töö kohaldamist, peab kohus lisaks obligatoorsetele formaalsetele eeldustele selgitama välja, kas isik on asenduskaristuseks sobiv, kuna isikuga seotud asjaolud võivad raskendada asenduskaristusena üldkasuliku töö reaalsel täideviimisel⁸⁶. Vangistus on üldkasuliku tööga asendatav vaid nende süüdlaste puhul, kes on võimelised töökohustuse täitmiseks. Sellest tulenevalt ei sobi üldkasulik töö karistusena süüdlastele, kellel on sõltuvusprobleeme alkoholi, narkootikumide või psühhoaktiivsete ainetega, mistõttu tuleb süüdlase sõltuvuse tuvastamisel nimetatud ainetest üldkasuliku töö kohaldamisest loobuda. Üldkasuliku töö kohaldamine ei ole täideviimiskaristuste tõttu otstarbekas ka süüdlaste puhul, kellel puudub kindel elukoht.⁸⁷

⁸¹ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 74/5.3.

⁸² J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007, lk 167.

⁸³ J. Sootak, P. Pikamäe. Kriminaaltäitevõigus. Tallinn: Ilo 2001, lk 143.

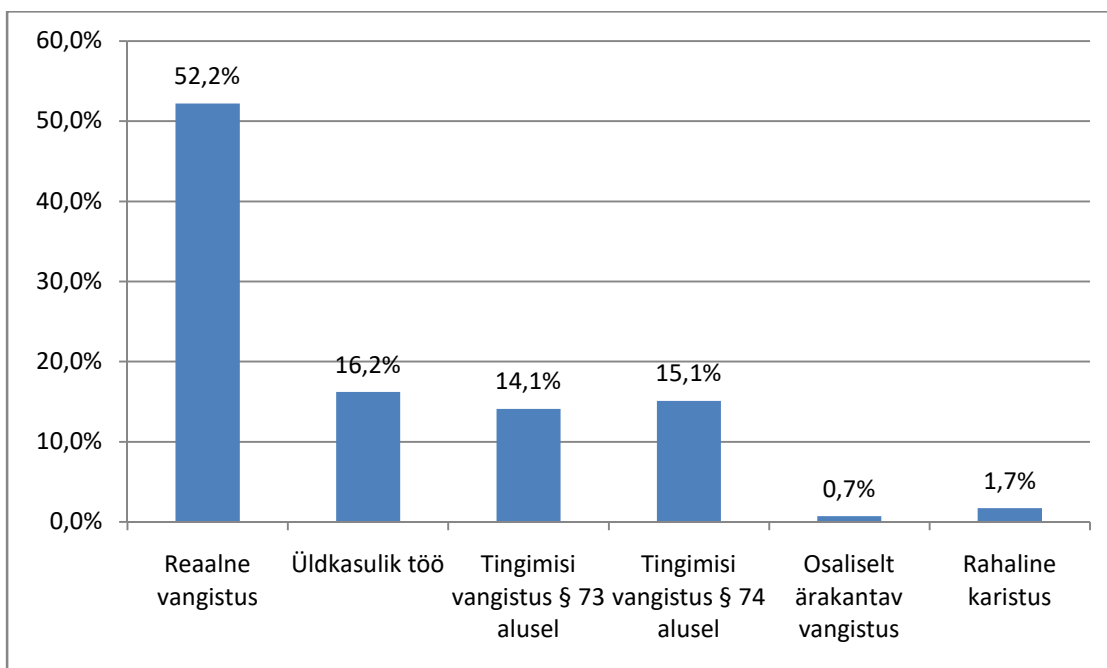
⁸⁴ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 83), lk 145

⁸⁵ J. Ginter, M. Kruusamäe, J. Sootak. Eesti karistuspoliitika: vabadusekaotuslikud karistused: üleminek totalitaarriiklikust karistusõigusest õigusriiklikku karistusõigusesse. Tallinn: Juura 2004, lk 51.

⁸⁶ RKKKo 3-1-1-87-08, p 13.

⁸⁷ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 69/2.3.3.

Analüüsitud kriminaalasjades karistati isikuid kõige sagedamini reaalse vangistusega (155 isikut ehk 52,2% kõigist isikutest), järgnes vangistuse asendamine üldkasuliku tööga (48 isikut ehk 16,2% kõigist isikutest), vangistuse tingimisi kohaldamata jätmine süüdlase allutamisele käitumiskontrollile KarS § 74 alusel (45 isikut ehk 15,1% kõigist isikutest), vangistuse tingimisi kohaldamata jätmine KarS § 73 alusel (42 isikut ehk 14,1% kõigist isikutest) ning vangistuse osaline ärakandmine (2 isikut ehk 0,7% kõigist isikutest).

Joonis 19. KarS §-s 199 lg 2 p 9 sätestatud kuriteo eest kohaldatud karistuse liigid Harju Maakohtu praktikas 2015.-2016. aastal.

Reaalse vangistuse suur osakaal süstemaatilistele varastele mõistetud karistuste hulgas on põhjendatav sellega, et sageli on tegemist isikutega, kellele vangustele toimepanemine on kujunenud elustiiliks ja ainsaks rahaliste vahendite hankimise viisiks. Seega on nende isikute ühiskonnast isoleerimine ainus võimalus, takistamaks neid uusi kuritegusid toime panemast. Samuti, arvestades sõltuvusravi piiratud kättesaadavust, on vangistus sageli ainus võimalus, hoidmaks sõltlasi uimastitest eemal. Kuigi karistuse mõistmise aluseks on eelkõige süü ning see oli vaatluse all olevates kuritegudes sageli väike, olid kõik teised karistusliigid ennast ammendanud. Kuna vangusi panid sageli toime kriminaalhooldusele allutatud isikud, ei olnud kohtul muud võimalust, kui pöörata vangistus täitmisele. Kusjuures üldiselt kasutas kohus kõiki alternatiive enne reaalse vangistuse mõistmist, asendades ka KarS § 74 alusel määratud katseajal toime pandud kuriteo eest mõistetud vangistuse üldkasuliku tööga.

Harju Maakohus mõistis vangistuse, millest osa kuulus kohesele ärakandmisele ning osa jäi tingimisi kohaldamata, ainult kahel juhul. Ühel juhul süüdistati isikut lisaks varguste süstemaatilisele toimepanemisele KarS § 424 alusel ning teisel juhul KarS § 184 lg 1 alusel. Kuna kohus on nendes asjades koostanud vaid otsuse resolutiivosa, ei ole võimalik jälgida kohtu põhjenduskäiku karistusliigi valikul. Samuti ei ole kahe otsuse pinnalt võimalik üldistavaid järeldusi teha.

Analüüsid 48 kriminaalasja materjale, milles Harju Maakohus asendas vangistuse üldkasuliku tööga, selgus, et mõningates aspektides praktika ja teooria ei ühti. Nimelt kasutas kohus vangistuse üldkasuliku tööga asendamise võimalust kahel juhul isiku puhul, kellel puudus kindel elukoht. On selge, et kindla elukohata isiku puhul on kriminaalhoolduse läbiviimine võimatu ning selline otsus tekitab asjatut lisatööd nii kriminaalhooldusametnikele kui kohtule. Samuti ei pidanud kohus üldkasuliku töö kohaldamist ebaotstarbekaks sõltuvusprobleemidega isikute puhul. Lausa 75% üldkasulikule tööle määratud isikutest olid sõltlased, kusjuures alkoholi- ja narkoprobleemiga isikuid oli võrdselt. Justiitsministeeriumi 2009. aastal koostatud analüüsist üldkasuliku töö kohaldamise kohta selgus, et ka töandjate hinnangul ei sobi üldkasulik töö alkoholi- või narkosõltlastele ning korduvalt varguste eest karistatud isikutele⁸⁸. Seega võib öelda, et kohus kasutas karistuse mõistmisel kõiki võimalikke reaalse vangistuse alternatiive, andes sealjuures „viimase võimaluse” ka nendele süüdistatavatele, kes tegelikkuses suure tõenäosusega ei olnud võimelised üldkasulikku tööd tegema ning kriminaalhoolduse nõudeid järgima.

Karistusseadustiku § 75 lg 2 sätestab erinevad kohustused, mida kohus, arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid ning süüdlase isikut, võib isikule käitumiskontrolli ajaks lisaks sama paragrahvi esimeses lõikes loetletud üldistele kontrollnõuetele määrata. Järgnevalt on analüüsitud seda, kas ja milliseid lisakohustusi Harju Maakohus süstemaatilistele varastele määras.

Erinevalt kontrollnõuetest võib kohustusi määratleda kui kohtulahendist tulenevaid nõudeid, mille eesmärk on saavutada süüdlase edasine õiguskuelekas käitumine eelkõige temaga läbiviidava sotsiaaltöö kaudu⁸⁹. Paragrahvis 75 lg 2 loetletud kohustused saab jagada positiivseteks ja negatiivseteks. Positiivseteks loetakse neid kohustusi, millega sunnitakse

⁸⁸ A. Ahven. Üldkasuliku töö kohaldamine ning mõju retsidiivsusele. Tallinn 2009. Justiitsministeerium, lk 26. – Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ukt_kohaldamine_ning_moju_retsidiivsusele._justiitsministeerium._2009.pdf. 14.04.2017.

⁸⁹ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 75/2.3.1.

süüdlast tema resotsialiseerimise eesmärgil teatud aktiivseteks tegudeks. Positiivsed kohustused on järgmised: heastada kuriteoga tekitatud kahju kohtu määratud tähtajaks (lg 2 p 1), otsida endale töökoht, omandada üldharidus või eriala kohtu määratud tähtajaks (lg 2 p 4), alluda enda eelneval nõusolekul ettenähtud ravile (lg 2 p 5), täita ülalpidamiskohustust (lg 2 p 6), osaleda sotsiaalprogrammis (lg 2 p 8) ning alluda enda eelneval nõusolekul elektroonilisele valvele (lg 2 p 9). Positiivsed kohustused võimaldavad süüdlast suunata teda õigusvastasele käitumisele tõuganud kriminogeensete riskide vähendamisega ⁹⁰. Negatiivseteks loetakse selliseid kohustusi, millega püütakse süüdlast preventiivsel eesmärgil panna teatavatest teguritest hoiduma. Lõike 2 järgi on negatiivseteks kohustusteks: mitte tarvitada alkoholi (lg 2 p 2), mitte omada või tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid (lg 2 p 2-1), mitte omada, kanda ja kasutada relva (lg 2 p 3) ja mitte viibida kohtu määratud paikades ega suhelda kohtu määratud isikutega (lg 2 p 7).⁹¹

Analüüsitavates kriminaalasjades kohaldati lisaks KarS § 75 lõikes 1 sätestatud üldistele kontrollnõuetele lõikes 2 loetletud kohustusi kokku 43 isiku puhul. Kahekümne seitsmele isikule määras kohus ühe lisakohustuse. Neist kaheteistkümnele isikule KarS § 75 lg 2 p 2 alusel kohustuse mitte tarvitada alkoholi, üheteistkümnele isikule KarS § 75 lg 2 p 2¹ alusel kohustuse mitte omada või tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid, kahele isikule KarS § 75 lg 2 p 1 alusel kohustuse heastada kuriteoga tekitatud kahju kohtu määratud ajaks, ühele isikule KarS § 75 lg 2 p 4 alusel kohustuse otsida endale töökoht, omandada üldharidus või eriala kohtu määratud tähtajaks ning ühele isikule KarS § 75 lg 2 p 8 alusel kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis. Ülejäänud kuuteistkümnele isikule määras kohus erinevate lisakohustuste kombinatsiooni. Üheks kohustuseks oli kõigil juhtudel kas keeld tarvitada alkoholi (6 korral), keeld omada või tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid (5 korral) või mõlemad (5 korral) ning sellele lisandusid veel kas üks või mitu kohustust. Üheksal korral määras kohus lisaks kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis, 6 korral kohustuse mitte viibida kohtu määratud paikades ega suhelda kohtu määratud isikutega ning kolmel korral kohustuse alluda eelneval nõusolekul ettenähtud ravile (ühel korral kohustus alluda alkoholiravile ning kahel korral kohustus osaleda narkomaanide rehabilitatsiooniprogrammis).

Eelnevalt vaadeldi KarS § 75 lg 2 alusel määratud kohustusi isikute kaupa. Kui lähtuda sellest, mitmel korral kokku kohus mingit kohustust kohaldas, on tulemus järgmine: kohustust mitte tarvitada alkoholi kohaldati 23 korral, kohustust mitte omada või tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid kohaldati 21 korral, kohustust osaleda sotsiaalprogrammis

⁹⁰ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 75/2.3.2.

⁹¹ J. Sootak, P. Pikamäe (viide 7), § 75/2.3.3.

kohaldati 10 korral, kohustust mitte viibida kohtu määratud paikades ega suhelda kohtu määratud isikutega kohaldati 6 korral, kohustust alluda ettenähtud ravile kohaldati 3 korral, kohustust heastada kuriteoga tekitatud kahju 2 korral ning kohustust asuda tööle või õppima 1 korral.

Justiitsministeeriumi 2013. aasta analüüsis tingimisi vabastamise ja käitumiskontrolli kohaldamise kohta selgus, et aastatel 2006–2012 oli ülekaalukalt kõige sagedamini KarS § 75 lg 2 alusel määratav kohustus mitte tarvitada alkoholi ja narkootikume⁹². Sellele järgnesid kohustus osaleda sotsiaalabiprogrammis, kohustus mitte suhelda kohtu poolt määratud isikutega ning kohustus otsida endale töökoht kohtu määratud ajaks.⁹³ Seega võib öelda, et käesoleva töö raames saadud tulemused ühtivad üldise statistikaga.

Kõne all olevad kohustused peaksid aitama kriminaalhooldusalustel uute kuritegude toimepanemisest hoiduda ning käitumiskontroll edukalt läbida. Ülaltoodud tulemustest on näha, et süstemaatiliste varaste puhul kasutas kohus põhiliselt negatiivseid kohustusi (76,9% kõigist määratud kohustustest) ning palju väiksemal määral positiivseid kohustusi (23,1% kõigist määratud kohustustest). Selline praktika seab aga kahtluse alla kohustuste määramise otstarbekuse. Siinkohal võib näitena tuua kõige sagedamini määratava kohustuse ehk alkoholi ja narkootikumide tarvitamise keelu. Autor nõustub täielikult justiitsministeeriumi analüüsis välja toodud seisukohaga selle kohta, et loobumaks alkoholi või narkootikumide tarvitamisest, vajavad sõltlased kõrvalist abi ravivõimaluste näol. Praktikas on aga kahjuks probleemiks vastavate ravivõimaluste vähene kättesaadavus.⁹⁴ Võib ju loota, et süstemaatiliselt vargusi toime panev sõltlane loobub alkoholi või narkootikumide tarvitamisest vaid tänu kohtuotsusest tulenevale kohustusele, kuid suure tõenäosusega on see lootus ilma vastava ravivõimaluseta alusetu. Seni kuni ravivõimalused puuduvad, jääb ka vastavate kohustuste määramise otstarbekus küsitavaks. Üheks lähtepunktiks kohustuste määramisel võiks ideaalis olla ka kriminaalhooldusametniku hinnang, kuid selline individuaalsete hinnangute tellimine on väga ressursimahukas. Kuigi KrMS § 264 lg 3 sellise võimaluse ette näeb, ei kasutanud kohus mitte üheski analüüsitavas kriminaalasjas võimalust tellida kriminaalhooldusametnikult kohtueelne ettekanne.

⁹² Sel perioodil kehtinud KarS § 75 lg 2 p 2 sätestas keelu tarvitada alkoholi ja narkootikume. RT I, 04.04.2012, 3.

⁹³ A. Ahven, A. Kruusement, J. Salla. Tingimisi vabastamise ja käitumiskontrolli kohaldamise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 3/2013. Justiitsministeerium, lk 13. – Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/tingimisi-vabastamise-ja-kaitumiskontrolli-kohaldamise-analuus>. 14.04.2017.

⁹⁴ A. Ahven (viide 93), lk 13.

4.2. Karistuse määr

Kohtu poolt mõistetud karistuse määrade võrdlemine on küllaltki keerukas, kuna süstemaatiliste varguste toimepanemise asjaolud võivad olla väga erinevad ning karistuse määra üle otsustamisel mängivad rolli mitmed erinevad nüansid. KarS § 56 alusel on karistamise alus isiku süü. Riigikohus on öelnud, et andes hinnangut süü suurusele, tuleb esmajoones lähtuda süüteo toimepanemisega seotud, seega eelkõige tegu ja tagajärge ning süüdlase käitumise motiivi ja eesmärki iseloomustavatest asjaoludest⁹⁵. Võttes küll üldiseks aluseks süü ulatuse, eeldatakse ühtlasi ka eripreventiivse eesmärgi saavutamist – „võimalust mõjutada süüdlast edaspidi hoiduma süütegude toimepanemisest”. Eesmärk on kuritegu toime pannud isikut parandada, resotsialiseerida või/ja teda karistuse kohaldamise abil hirmutada/represseerida. Seetõttu on hädavajalik välja selgitada, mida endast kujutab süüdlase isik.⁹⁶

Karistuse mõistmine on peaaegu alati teatud valik erinevate õiguslike variantide vahel või kõigi vajalike õiguslike tingimuste arvestamine. Kuid etteantud õiguslikes piirides jääb kohtunikul alati teatud otsustamisvabadus, mis ei allu õiguslikule regulatsioonile. Seega sõltub kohtualusele mõistetav karistus alati suuremal või vähemal määral ka kohtuniku äranägemisest.⁹⁷

Süstemaatiliselt toime pandud varguste puhul iseloomustab suurt hulka otsuseid see, et isik on süüdi mõistetud mitme varguse episoodi toimepanemises, samas otsuses on mõistetud karistus mõne teise kuriteo toimepanemise eest, lisaks süstemaatilisusele esineb teisi kvalifikatsioone (sagedamini varguse toime panemine grupi poolt või sissetungimisega) või on tegu toime pandud katseajal ning tuleb mõista liitkaristus. Samuti on sageli tegemist isikutega, kes panevad kuritegusid toime väga lühikeste ajavahemike jooksul ning kellel on arvukalt varasemaid kriminaalkaristusi. Kõigi nende nüansside arvesse võtmine muudab karistusmäärade võrdlemise keerukaks.

Lisaks eelpool väljatoodud asjaoludele võib karistuse määr muuhulgas sõltuda ka menetlusliigi valikust. Lühimenetluse kohaldamisest peaks süüdistatav olema huvitatud eelkõige seetõttu, et lühimenetluses süüdimõistvat kohtotsust tehes vähendab kohus KrMS § 238 lg 2 alusel pärast kõigi kuriteo asjaolude kaalumist süüdistatavale mõistetavat

⁹⁵ RKKKo 3-1-1-18-11.

⁹⁶ P. Pikamäe, L. Kivi. Karistusõiguse põhiprobleeme. Õppematerjal kohtunikele. Tartu: Eesti Õiguskeskus 2004, lk 37.

⁹⁷ L. Kivi, J. Sootak. Karistuse kohaldamise alused karistusseadustikus. – Juridica 2001/VII, lk 475.

põhikaristust ühe kolmandiku võrra.⁹⁸ Riigikohus on märkinud, et ebaõige on lühimenetluses karistuse mõistmisel mõista isikule raskem karistus üksnes seetõttu, et § 238 alusel seda ühe kolmandiku jagu vähendatakse. Ka lühimenetluses peab karistuse mõistmine vastama täpselt samadele põhimõtetele nagu üldmenetluses. Selliselt saadud karistust vähendatakse kolmandiku võrra.⁹⁹

Vastavalt KrMS §-le 244 lg 2 ja §-le 245 lg 1 p 7 on kokkuleppemenetluses üheks kokkuleppe objektiks karistuse liik ja määr. Kokkuleppemenetluse õiguslikus regulatsioonis ei ole otsesõnu ette nähtud karistusmäära vähendamise võimalust, kuid võib asuda seisukohale, et prokuratuur võib kokkuleppemenetluses taotleda kergemat karistust võrreldes selle karistusega, mida ta taotleks pärast samade kuriteo asjaolude kaalumist üldkohtumenetluse korras. Seda seetõttu, et vastavalt KrMS §-le 244 lg 2 ja §-le 245 lg 1 p 9 on karistuse liik ja määr kokkuleppemenetluses üheks kokkuleppe objektiks ning sellest seadusesättest võib kaudselt tuletada prokuratuuri volituse teha järeleandmisi karistusmäära suhtes. Vastasel juhul ei oleks karistuse liigi ja määra arvamine kokkuleppemenetluse läbirääkimisobjektide hulka mõttekas ega kooskõlas kokkuleppemenetluse olemusega.¹⁰⁰

Kohtumenetlus kiirmenetluses võib toimuda lühimenetluse, kokkuleppemenetluse, käskmenetluse või üldmenetluse reeglite järgi (KarS § 256⁴ lg 4).

Järgnevalt on koostatud ülevaade kõikidest vaatluse all olevates kriminaalasjades mõistetud vangistuse määradest. Lisaks on eraldi vaadeldud ühe-episoodiliste poevarguste eest mõistetud karistusi, kuivõrd need on sarnaste toimepanemise asjaolude tõttu omavahel paremini võrreldavad. Järgnevas ülevaates on lühimenetluses mõistetud karistuste puhul arvestatud lõplikku karistust, millest on KrMS § 238 lg 2 alusel üks kolmandik maha arvatud. Nendes asjades, milles kohus mõistis liitkaristuse, ei ole arvestatud teisi liidetavaid karistusi, vaid ainult vaatluse all olevas kriminaalasjas varguse eest mõistetud karistust. Analüüsisist on selguse huvides välja jäetud need kriminaalasjad, kus moodustati liitkaristus enne ja pärast eelmist otsust toime pandud kuritegude eest mõistetud karistustest. Nendes kriminaalasjades, milles isikud olid kahtlustatavana kinni peetud, ei ole karistuse määrast KarS § 68 lg 1 alusel eelvangistuses viibitud päevi maha arvestatud.

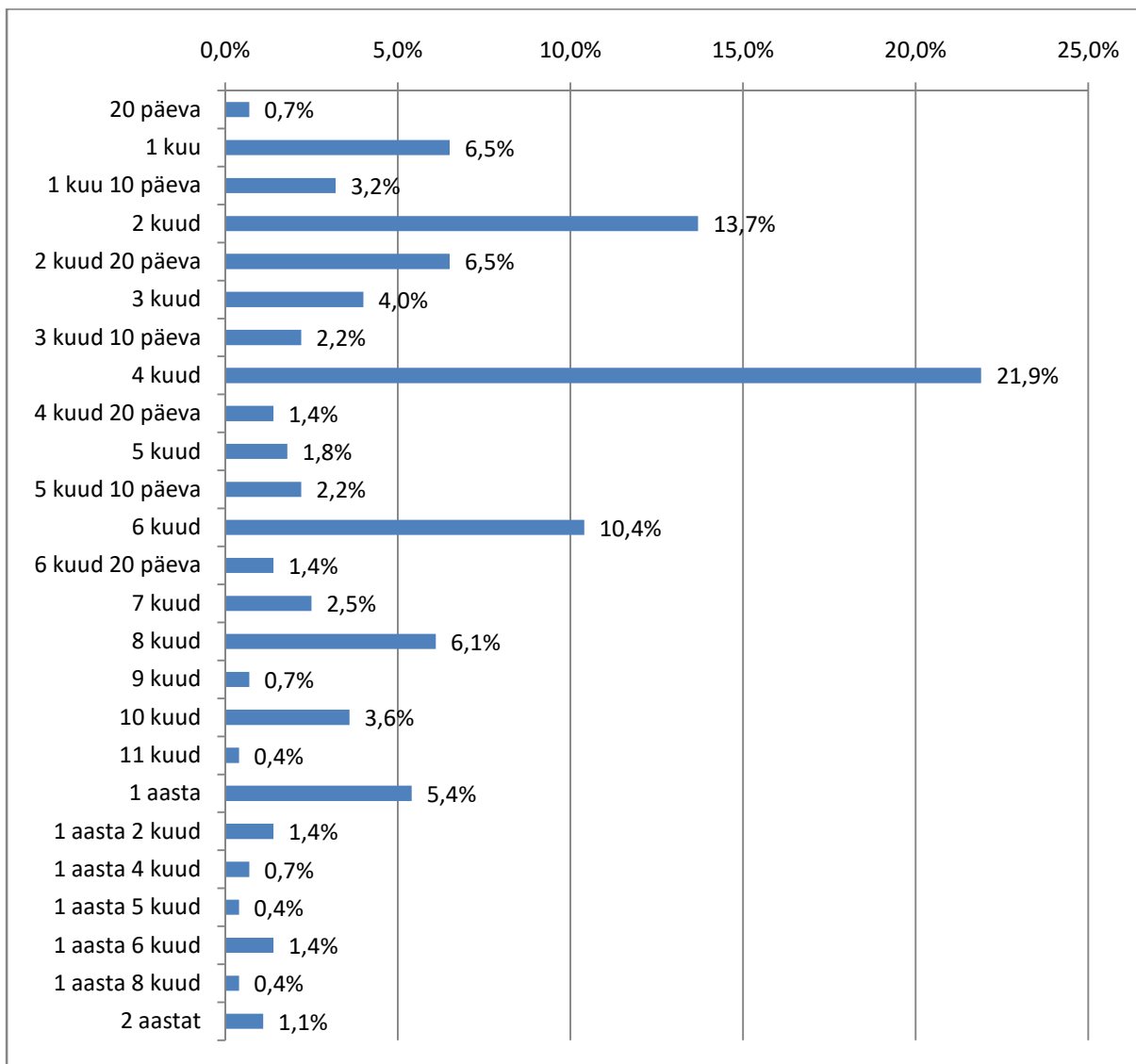
KarS § 199 lg 2 p 9 näeb karistusena ette rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse. Kui arvestada kõiki KarS § 199 lg 2 p 9 või KarS § 199 lg 2 p 9 ja § 25 lg 2 alusel erinevates

⁹⁸ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 382.

⁹⁹ RKKKo 3-1-1-77-11.

¹⁰⁰ E. Kergandberg, M. Sillaots (viide 98), lk 373.

menetlusliikides mõistetud vangistuse määrasid (kokku 278 karistust), oli keskmiseks määraks 5,4 kuud. Olgu märgitud, et 88 kriminaalasja menetleti lühimenetluses, 71 kokkuleppemenetluses ning 119 kriminaalasja kiirmenetluses lühimenetluse või kokkuleppemenetluse sätete alusel. Kõige sagedamini kohaldatud vangistuse määraks oli 4 kuud ning pikemad kui 1-aastased vangistused moodustasid vaid 5,4% kõigist mõistetud karistustest. Erinevate karistuse määrade kohaldamise sagedus on esitatud alljärgnevas tabelis.

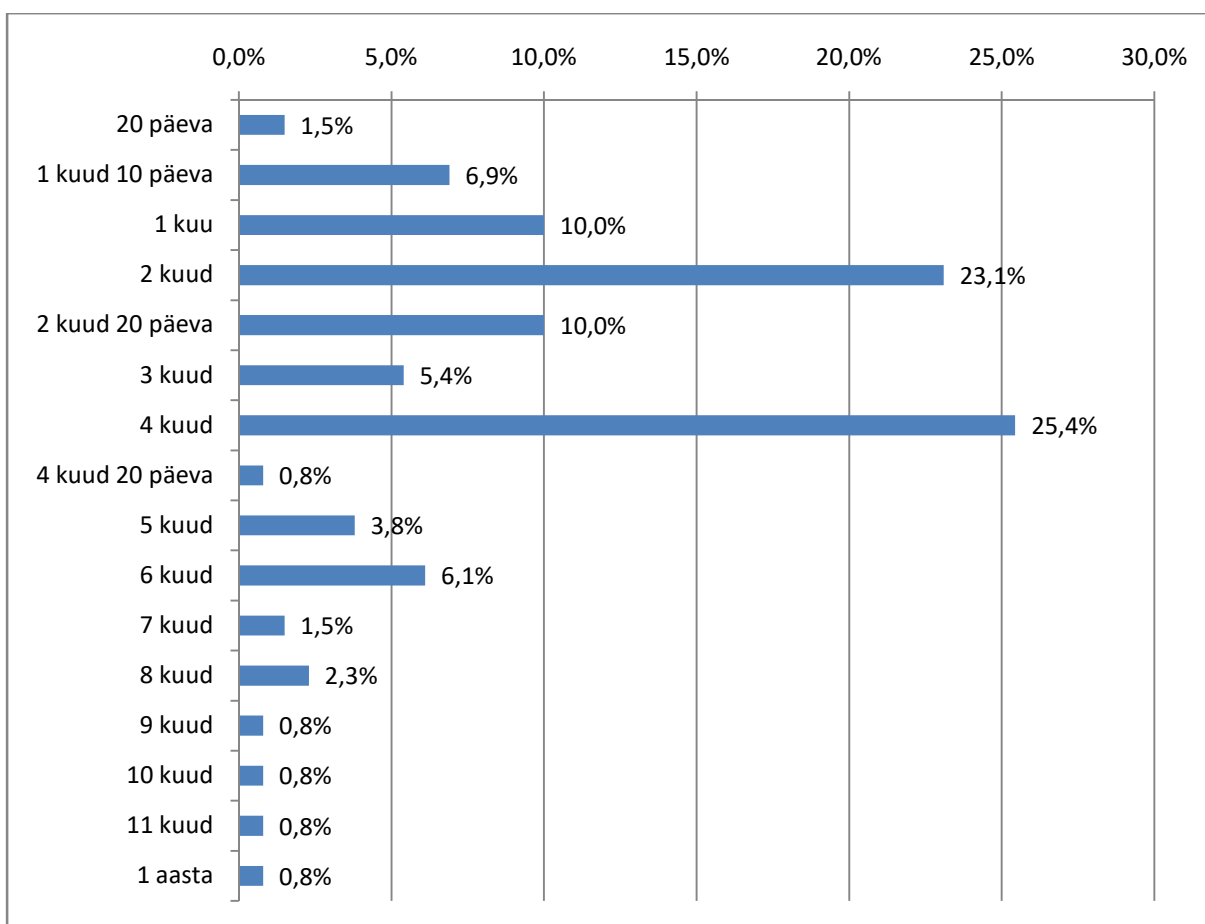

Joonis 20. KarS §-s 199 lg 2 p 9 sätestatud kuriteo eest mõistetud vangistuse määrad Harju Maakohtu praktikas 2015.–2016. aastal.

Kui võrrelda karistusi menetlusliikide lõikes, siis kiirmenetluses oli keskmine vangistuse määr 3,7 kuud, lühimenetluses 5,6 kuud ning kokkuleppemenetluses 7,8 kuud. Vaadeldavates kriminaalasjades oli keskmine varastatu väärtus kiirmenetluses 98,6 eurot, lühimenetluses 602,8 eurot ning kokkuleppemenetluses 786,6 eurot. Kui kõrvutada neid andmeid omakorda episoodide arvuga, selgub, et kiirmenetluses oli ka oluliselt väiksem keskmine episoodide arv

ühes kriminaalasjas. Nimelt oli see arv kiirmenetluses 1,5, lühimenetluses 3 ning kokkuleppemenetluses 2,8. Kui eeltoodud andmeid kogumis hinnata, võib öelda, et lühimenetlus on võrreldes kokkuleppemenetlusega süüdlasele natuke soodsam menetlusliik. Samas on tegemist üldistatud andmetega ning märkimisväärset erinevust kahes menetlusliigis mõistetud keskmiste vangistuse määrade vahel ei olnud.

Järgnevalt on analüüsitud Harju Maakohtu poolt süstemaatiliste varguste eest mõistetud karistuse määrasid ühe-episoodilistes kauplusevargustes. Kokku oli selliseid kriminaalasju valimis 130. Neist 27 menetleti kokkuleppemenetluses, 21 lühimenetluses ning 82 asja kiirmenetluses lühimenetluse või kokkuleppemenetluse sätete alusel. Kõige sagedamini mõistis kohus ühe-episoodiliste pisivarguse puhul karistuseks 4-kuulise vangistuse ning sageli 2-kuulise vangistuse.

Joonis 21. KarS §-s 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritud ühe-episoodiliste poevarguste eest mõistetud vangistuste määrad Harju Maakohtu praktikas 2015.–2016. aastal.

Kui võrrelda ühe- episoodiliste poevarguste eest mõistetud karistusi menetlusliikide lõikes, siis kiirmenetluses oli keskmine vangistuse määr 4,2 kuud, lühimenetluses 4,5 kuud ning kokkuleppemenetluses 4,7 kuud. Vaadeldavates kriminaalasjades oli keskmine varastatu

väärtus kiirmenetluses 38,5 eurot, lühimenetluses 58,8 eurot ning kokkuleppemenetluses 83,8 eurot. Seega oli keskmine mõistetud vangistuse määr kõige madalam kiirmenetluses tehtud otsustes ning kõige kõrgem kokkuleppemenetluses tehtud otsustes. Keskmine varastatu väärtus oli selle tulemusega vastavuses, kuna see oli kõige väiksem kiirmenetluses menetletud asjades ning kõige suurem kokkuleppemenetluses lahendi saanud asjades.

Vaadates eraldi ühe-episoodilisi poevargusi, milles varastatu väärtus oli äärmiselt väike ehk alla 5 euro, selgus, et keskmine kohtu poolt selliste pisivarguste eest mõistetud vangistuse määr oli 2,9 kuud. Kokku 24 kriminaalasjas valis kohus kõige sagedamini ehk 8 korral vangistuse määraks 3 kuud, 3 korral 45 päeva, 4 korral 1 kuu, 3 korral 2 kuud, 3 korral 4 kuud ning 3 korral 6 kuud. Sellest võib järeldada, et kui kohus ei mõista isegi nii väikese teosüüga kuritegude eest karistust miinimummääras (mis on KarS § 45 lg 1 alusel 30 päeva), on karistusotsuse kujunemisel suur roll ka süüdlase isikul (eelkõige tema varasemal karistatusel) ning eripreventiivsetel eesmärkidel.

Võrdluseks on vaadatud kolme kriminaalasja, kus kohus mõistis kiirmenetluses tehtud otsustes isikutele ühe-episoodiliste poevarguste eest miinimumist oluliselt kõrgemad vangistuse määrad. Ühel juhul karistas Harju Maakohus isikut 1 aasta pikkuse vangistusega, mida vähendati lühimenetluse sätete alusel ühe kolmandiku võrra. Tegemist oli katse staadiumisse jäänud poevargusega, kus varguse objektiks oli toidukaup summas 33,55 eurot, mida isik püüdis enda sõnul enda tarbeks varastada. Tegemist oli isikuga, kes pani uue kuriteo toime väga lühikese aja jooksul peale eelmist kohtuotsust ning kellel oli 8 kehtivat ning 11 aegunud kriminaalkaristust. Maakohtu otsuse peale esitatud apellatsioon ei pidanud süüdistatav õigeks, et kohus heitis talle ette varasemaid kriminaalkaristusi. Ta rõhutas, et oli varasemad karistused ära kandnud ning käesoleva kuriteo eest karistuse mõistmisel ei oleks tohtinud neid arvesse võtta. Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata, leides, et see on seaduslik ja põhjendatud. Karistuse määra puutuvalt märkis ringkonnakohus, et isikule mõisteti karistus tunduvalt alla sanktsiooni ülemmäära. Samuti pidas ringkonnakohus karistust põhjendatuks seetõttu, et tegemist oli isikuga, kellele varasemad karistused ei ole mõju avaldanud, kuivõrd ta pani jätkuvalt vargusi toime.¹⁰¹

Teisel juhul karistas Harju Maakohus isikut 1 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega, mida vähendati lühimenetluse sätete alusel ühe kolmandiku võrra. Tegemist oli katse staadiumisse jäänud poevargusega, kus varguse objektiks olid alkohol ja sigaretid maksumusega 31,10 eurot, mida isik püüdis varastada enda tarbeks. Tegemist oli süüdistatavaga, kellel oli 6

¹⁰¹ HMKo 27.05.2016, 1-16-4649.

varasemat kehtivat kriminaalkaristust. Kuna maakohtu otsuse peale apellatsiooni ei esitatud, koostas kohus vaid otsuse resolutiivosas, milles ei sisaldu põhjendusi karistuse määra üle otsustamise kohta.¹⁰²

Kolmandas kriminaalasjas karistas Harju Maakohus isikut kokkuleppemenetluse korras 11 kuu pikkuse vangistusega, mis asendati KarS § 69 alusel üldkasuliku tööga. Tegemist oli samuti katse staadiumisse jäänud poevargusega, kus varguse objektiks oli 3 pudelit alkoholi maksumusega 252,97 eurot, mida isik püüdis varastada edasimüügi eesmärgil. Tegemist oli süüdistatavaga, kellel oli varasemalt 6 kehtivat ning 12 arhiveeritud kriminaalkaristust.¹⁰³

Võib eeldada, et ka teise ja kolmanda näite puhul arvestas kohus otsuse tegemisel eelnevaid karistusi ja seda, et need karistused ei ole isikutele mõju avaldanud. Samas võib siia kõrvale tuua juhusliku näitena kriminaalasja, kus oli tegemist katse staadiumisse jäänud poevargusega ning kus varguse objektiks oli 10 paari sukkpükse maksumusega 34,90 eurot, mida isik püüdis varastada edasimüümise eesmärgil. Sellel süüdistataval oli 7 kehtivat ning 14 arhiveeritud karistust ning kohus mõistis talle karistuseks 4 kuud vangistust, mida vähendati lühimenetluse sätete alusel ühe kolmandiku võrra. Samuti võib võrdluseks tuua 2-episoodilise kauplusevarguse, kus isik püüdis ühes episoodis varastada 4 pudelit viina ning teises paki raseerimisvahendeid kogumaksumusega 46,36 eurot. Tegemist oli isikuga, kellel oli 11 kehtivat karistust ja 17 arhiveeritud karistust ning eelmisest kohtuotsusest oli möödunud vähem kui kuu. Seda isikut karistas kohus 3-kuulise vangistusega, mida vähendati lühimenetluse sätete alusel ühe kolmandiku võrra. Seega võib öelda, et kuigi teoreetiliselt ei peaks kurjategijale mõistetavat karistust mõjutama see, milline kohtunik tema kriminaalasja arutab, näitab praktika, et paraku sõltub mõistetav karistus siiski suuremal või vähemal määral ka kohtuniku äranägemisest.

4.3. Kaebeõiguse kasutamine

Kriminaalmenetluse seadustiku § 318 lg 1 sätestab, et kui kohtumenetluse pool esimese astme kohtuotsusega ei nõustu, on tal õigus esitada apellatsioon. Valimisse kuuluvates kriminaalasjades kasutasid kaebeõigust 57 isikut ehk 19,2% kõigist süüdimõistetutest ning apellatsioon või määruskaebus esitati 56 kriminaalasjas (ühes kriminaalasjas esitasid apellatsiooni kaks süüdistatavat). 42,9% edasikaevatud otsustest moodustasid kiirmenetluses tehtud otsused, 35,7% lühimenetluses tehtud otsused ning 21,4% kokkuleppemenetluses tehtud otsused. Järgnevalt on antud ülevaade sellest, mida KarS § 199 lg 2 p 9 alusel süüdi

¹⁰² HMKo 10.08.2016, 1-16-6820.

¹⁰³ HMKo 28.09.2016, 1-16-8294.

mõistetud isikud vaidlustasid ning millised lahendid ringkonnakohus nendes kriminaalasjades tegi.

Vaid kahes kriminaalasjas lahendas ringkonnakohus maakohtu otsuse peale esitatud kaebuse otsusega, ülejäänud asjades määrusega. Ühes apellatsioonis, mille ringkonnakohus otsusega lahendas, taotles süüdistatav karistuse vähendamist. Ringkonnakohus jättis karistuse muutmata, kuid tühistas maakohtu otsuse osaliselt kandmisele kuuluva karistuse aja alguse osas¹⁰⁴. Teises apellatsioonis, mille ringkonnakohus otsusega lahendas, vaidlustas süüdistatav maakohtu otsuse kahe kuriteoepisoodi, mõistetud karistuse ning menetluskulude väljamõistmise osas. Ringkonnakohus jättis apellatsiooni rahuldamata ja maakohtu otsuse muutmata.¹⁰⁵

35 edasikaevatud otsuse puhul (16 lühimenetluses tehtud otsust ning 19 kiirmenetluses lühimenetluse sätteid kohaldades tehtud otsust) jättis ringkonnakohus KrMS § 326 lg 3 alusel apellatsiooni määrusega läbi vaatamata, kuna kriminaalasja arutav kohtukoosseis leidis üksmeelselt, et apellatsioon on ilmselt põhjendamatult. Riigikohus on selgitanud, et ilmselt põhjendamatuks saab lugeda apellatsiooni, mille rahuldamine pole võimalik põhjusel, et apellandi argumendid ei ole õiguslikult asjakohased või mille väited on küll õiguslikult asjakohased, kuid konkreetse kohtuasja eripärast tulenevad asjaolud võimaldavad kolmeliikmelise kohtukoosseisu liikmetel juba eelmenetluses jõuda veendumusele, et tegemist on perspektiivitu kaebusega. Selline olukord võib kõne alla tulla juhul, mil maakohtu otsus on kooskõlas kohtupraktikas selgelt ja üheselt välja kujunenud seisukohtadega ja ringkonnakohus ei pea vajalikuks kohtupraktikat muuta.¹⁰⁶

Apellatsioonides, mille ringkonnakohus jättis läbi vaatamata kui ilmselt põhjendamatud, oli peamiselt vaidlustatud karistuse liiki ja määra. Nimetatud apellatsioonid olid perspektiivitud, kuna süüdistatavad palusid kohtult sageli „kergemat karistust”, kuigi adekvaatsed põhjendused maakohtu poolt mõistetud karistuse muutmiseks puudusid ning mõistetud karistused olid kohtupraktikaga kooskõlas. Näiteks paluti ringkonnakohtul korduvalt mõista vangistuse asemel rahaline karistus või asendada mõistetud vangistus üldkasuliku tööga olukorras, kus sellise karistuse mõistmiseks igasugused alused puudusid. Näitena võib tuua kriminaalasja, kus isik mõisteti süüdi kahes kauplusevarguse episoodis ning karistati 1-aastase vangistusega, mida vähendati lühimenetluse sätete alusel ühe kolmandiku võrra. Lisaks mõisteti talle KarS § 69 lg 7 ja KarS § 65 lg 2 alusel liitkaristus. Tegemist oli isikuga, keda oli

¹⁰⁴ TlnRnKo 10.12.2015, 1-15-5573.

¹⁰⁵ TlnRnKo 07.10.2015, 1-15-5881.

¹⁰⁶ RKKKm 3-1-1-120-09.

varem 5 korral varavastaste kuritegude toimepanemise eest karistatud, kes oli 3 korral kandnud reaalselt vangistust ning kes pani kõne all olevad vargused toime üldkasuliku töö tegemise ajal. Maakohtu otsuse peale esitas apellatsiooni kaitsja, kes taotles maakohtu otsuse tühistamist karistuse mõistmise osas ning taotles uue otsuse tegemist ning kaitsealusele rahalise karistuse mõistmist. Kaitsja põhjendas taotlust sellega, et kuriteoga tekitatud kahju ei olnud suur ning kaitsealune kahetses tehtut.¹⁰⁷ Eeltoodud asjaolusid silmas pidades on ilmselge, et maakohtu otsuse muutmiseks ning rahalise karistuse mõistmiseks ei olnud mingit alust ning selline apellatsioon oli perspektiivitu.

Neljal juhul menetles ringkonnakohus lühimenetluse või kiirmenetluses tehtud otsuse peale esitatud kaebust määruskaebemenetluses, kuna vaidlustatud oli kriminaalmenetluse kulude väljamõistmist. Kahel juhul jäeti maakohtu otsus menetluskulude väljamõistmises muutmata ja määruskaebus rahuldamata ning kahel juhul jättis kohus määruskaebuse kui ilmselt põhjendamatu läbi vaatamata.

Kolmel juhul jättis ringkonnakohus apellatsiooni läbi vaatamata põhjusel, et kohtumenetluse pooled olid loobunud apellatsiooniõigusest KrMS § 315 lg 5 p 2 alusel. Vastavalt KrMS §-le 319 lg 1 tuleb apellatsiooniõiguse kasutamise soovist teatada otsuse teinud kohtule kirjalikult seitsme päeva jooksul, alates kohtuotsuse või selle resolutiivosa kuulutamisest. KrMS § 315 lg 5 p 2 alusel saab apellatsiooniõigusest loobuda ka kohe (peale kohtu vastavasisulisi selgitusi), mis vastavalt KrMS §-le 315 lg 6 kantakse kohtuistungis protokollis, kusjuures kaitsja võib apellatsiooniõigusest loobuda üksnes kaitsealuse kirjalikul nõusolekul.

Kokkuleppemenetluses tehtud otsuse peale esitati apellatsioon 12 korral. Kriminaalasja arutamine kokkuleppemenetluses seab kohtuotsuse vaidlustamisele piirangud. KrMS § 318 lg 3 p 4 sätestab, et kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsuse peale ei saa apellatsiooni esitada, välja arvatud sama paragrahvi lõikes 4 sätestatud juhtudel, s.o KrMS-i 9. peatüki 2. jao sätete või § 339 lõike 1 rikkumise korral. Süüdistatav ja kaitsja võivad esitada kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsuse peale apellatsiooni ka juhul, kui kokkuleppes kirjeldatud tegu ei ole kuritegu, see on ebaõigesti kvalifitseeritud või kui süüdistatavale on kuriteo eest mõistetud karistus, mida seadus selle eest ette ei näe.

Kokkuleppemenetluses tehtud maakohtu otsuste peale esitatud kaebustes vaidlustati põhiliselt menetluskulude väljamõistmist, kahel korral lisaks tsiviilhagi suurust ning ühel korral kaitsjale makstava tasu suurust. 29.03.2015 jõustunud KrMS § 245 lg 1 p 12 kohaselt kuuluvad kokkuleppe esemesse ka süüdistatava poolt hüvitatud kriminaalmenetluse kulud

¹⁰⁷ HMKo 06.10.2015, 1-15-5049.

ning KrMS §-s 318 lg 3 p 4 sätestatud edasikaebepiirang kohaldub ka menetluskulude hüvitamise otsustuse vaidlustamisele. Enne seda tegi KrMS § 189 lg 3 koostoimes §-ga 191 lg 1 üldreeglit erandi ning lubas vaidlustada kohtuotsuses lahendatud kriminaalmenetluse kulude hüvitamise otsustuse kohtuotsusest eraldi määruskaebusmenetluses. Ringkonnakohtul ei olnud võimalik menetluskulude hüvitamise otsustuse peale esitatud kaebust KrMS §-s 318 lg 1 sätestatud kaebepiirangu tõttu läbi vaatamata jätta ning väljakujunenud praktika järgi võis esitada ka kokkuleppemenetluses tehtud otsuse peale määruskaebuse menetluskulusid puudutavas osas KrMS §-s 318 lg 4 nimetatud alustest sõltumata.¹⁰⁸

Ringkonnakohus lahendas kõik esitatud kaebused määrusega ning ei muutnud ühtegi kokkuleppemenetluses tehtud maakohtu otsust. Seitsmel juhul jättis ringkonnakohus apellatsiooni läbi vaatamata, põhjendades seda edasikaebeõiguse puudumisega, kuivõrd esitatud apellatsioonidest ei nähtu ühegi KrMS §-s 318 lg 4 loetletud asjaolu esinemist. Kahel juhul juhtis ringkonnakohus 29.03.2015 jõustunud seadusemuudatusele küll tähelepanu, kuid käsitles maakohtu otsuste peale esitatud kaebusi siiski määruskaebustena. Kolme kriminaalmenetluse kulude hüvitamise otsustuse peale esitatud kaebust käsitles ringkonnakohus määruskaebusena, vaatamata sellele, et kõik otsused olid tehtud peale seadusemuudatuse jõustumist.

Seega võib öelda, et kuigi viiendik KarS § 199 lg 2 p 9 alusel süüdi mõistetud isikutest vaidlustasid maakohtu otsuse, oli tegemist perspektiivitute kaebustega ning ringkonnakohtul ei olnud põhjust maakohtu otsuseid muuta.

¹⁰⁸ RKKKm 3-1-1-7-16.

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada süstemaatiliselt vargusi toime panevaid isikuid iseloomustavad tunnused, varguste toimepanemise peamised põhjused ning see, milline on Harju Maakohtu karistuspraktika KarS § 199 lg 2 p 9 alusel menetletavates kriminaalajades. Lisaks iseloomustati süstemaatiliste varaste poolt toime pandud tegu, sealhulgas varguse toimepanemise kohta, varguse objekti ning varastatu väärtust. Magistritöö põhines empiirilisel uurimisel, mille aluseks olid 290 Harju Maakohtus 2015. ja 2016. aastal otsuse saanud kriminaalaja, milles 297 isikut süüdistati varguste süstemaatilises toimepanemises KarS § 199 lg 2 p 9 alusel.

Esimene peatükk käsitles KarS § 199 lg 2 p 9 koosseisu ning seda, millised eeldused peavad süstemaatilisuse moodustumiseks täidetud olema. Lisaks oli esimeses peatükis juttu sellest, et suure osa süstemaatiliselt toime pandud vargustest moodustavad pisivargused ning bagatellkuritegevus on tõsine kriminaalpoliitiline probleem. Kuna pisivargusi puudutava regulatsiooni kehtestamisel seisab ühel pool alati küsimus ülekriminaliseerimise ohust ning teisel pool vajadus piirata süütegusid toime panevate isikute karistamatuse tunnet, on karistusseadustiku kehtivuse ajal seda regulatsiooni korduvalt muudetud. Pisivargusi puudutav karistusseadustiku regulatsioon jaguneb kolme ajaperioodi: 01.09.2002 kuni 15.03.2007 oli korduv pisivargus kriminaalkorras karistatav, 15.03.2007 kuni 19.06.2008 olid pisivargused dekriminaliseeritud ning alates 19.06.2008 on karistusseadustiku § 199 lõikes 2 punkt 9, mis sätestab kriminaalvastutuse süstemaatiliselt toime pandud varguste eest.

Teise peatüki esimene alapeatükk käsitles empiirilise uurimuse üldiseid andmeid. Muuhulgas selgus, et kõige suurem osa valimisse kuuluvatest kriminaalajadest saadeti kohtusse kiirmenetluses (nendest 86,9% lühimenetluse sätete alusel). Järgnes lühimenetlus ning lihtmenetlustest kõige vähem kasutati kokkuleppemenetlust. Üldmenetluses saadeti kohtusse vaid üks valimisse kuuluv kriminaalasi. Selline tulemus erineb oluliselt üldisest statistikast, kuna 1. astme kohtute menetlusstatistika andmetel lahendati nii 2015. kui 2016. aastal kõige rohkem kriminaalaja kokkuleppemenetluses. Kuna menetlusliigi üle otsustab prokuratuur, on selline tendents ilmselt põhjendatav Põhja Ringkonnaprokuratuuri prokuröride subjektiivsete eelistustega. Tõkendi kohaldamise puutuvalt selgus, et 42,2% isikute puhul ei olnud tõkendi kohaldamine vajalik, kuna kriminaalasi lahendati kohtus kiirmenetluses ning kahtlustatavana kinnipeetud isikud viidi kohe kohtuistungile ning 2,4% isikute puhul ei osutunud tõkendi kohaldamine vajalikuks seetõttu, et nad kandsid eelmise kohtuotsusega mõistetud karistust.

Tõkenditest kohaldati enam elukohast lahkumise keeldu (33% valimisse kuuluvate isikute puhul) ning harvem vahistamist (22,2% valimisse kuuluvate isikute puhul).

Järgnevalt analüüsiti teises peatükis andmeid süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute soo, vanuse, kodakondsuse, emakeele ja perekonnaseisu kohta. Selgus, et süstemaatilise varaste hulgas oli meeste ülekaal märkimisväärne ning kõigist isikutest 247 (83,2%) olid mehed ja 50 (16,8%) naised. Uurijad on naiste kuritegevuse vastu huvi tundnud kriminoloogia sünnist peale ning naiste vähesele kriminaalsusele on antud erinevaid seletusi, millest mõnda käesolevas töös ka põgusalt käsitleti.

Valimisse kuuluvate isikute vanuselist jaotust analüüsides selgus, et kõige sagedamini panevad süstemaatiliselt vargusi toime isikud vanuses 29–39 eluaastat. Sellele eelnevas ja järgnevas vanuserühmas oli aktiivsus üle 10% väiksem ning kõige väiksema kuritegeliku aktiivsusega oli vanuserühm 62 ja vanemad. Seega ei ole süstemaatiliste varaste vanuseline jaotus kooskõlas kriminoloogilise teooriaga (nn *age crime curve*), mille kohaselt hakkab kriminaalne aktiivsus alates süüvõimelisuse ikka jõudmisest tõusma, saavutab haripunkti hilises teismeeas ning hakkab seejärel jälle langema, esialgu kiiremini ning siis aeglasemalt.

Süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute kodakondsust puudutavad andmed erinesid elanikkonda üldiselt iseloomustavatest andmetest oluliselt. Kui kogu Eestis ning Harjumaal moodustasid Eesti kodakondsusega isikud üle 80% püsielanikest, siis süstemaatiliste varaste hulgas oli neid vaid 59,6%. Määratlemata kodakondsusega isikuid oli kogu Eestis ja Harjumaal alla kümnendiku püsielanikest, kuid süstemaatiliste varaste seas oli neid oluliselt rohkem, nimelt 36% kõigist isikutest.

Rohkem kui kaks kolmandikku (68,7%) valimisse kuuluvatest isikutest nimetas emakeeleks vene keele ning 30,3% isikutest eesti keele, seega olid vene keelt kõnelevad isikud süstemaatiliste varaste seas selges ülekaalus. Võrreldes saadud tulemust 2011. aasta rahvaloendusel kogutud andmetega selgus, et vene keelt kõnelejate osakaal oli valimis ligikaudu 1,5 korda kõrgem kui Tallinna elanikkonnas (68,7% vs 44%) ning ligikaudu 1,8 korda kõrgem kui Harjumaa elanikkonnas (68,7% vs 37,7%).

Vaadeldes süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute perekonnaseisu, selgus, et suurem osa neist olid üksikud. Valimisse kuuluvatest isikutest 60,6% olid enda sõnul vallalised, 8,4% isikutest lahutatud ning 1,4% isikutest lesed. Abielus oli 7% kõigist valimisse kuuluvatest isikutest, vabaabielus 11,4% isikutest ning 11,1% isikute perekonnaseisu kohta kriminaaltoimikute materjalides andmed puudusid. Võrreldes neid andmed 2011. aasta rahva

ja eluruumide loenduse statistikaga, võib öelda, et süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute seas on partnerita elavaid inimesi oluliselt rohkem kui elanikkonnas üldiselt (79,2% vs 49,9%).

Teise peatüki kolmandas alapeatükis analüüsiti andmeid süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute haridustaseme, majandusliku aktiivsuse ja sissetulekute kohta. Erialases kirjanduses on toodud välja rida põhjuseid, miks haridusel võib olla mõju kuritegevusele ning käesolevas töös leidsid mõned teoreetilised seisukohad ka põgusat käsitlemist. Uurimuse tulemusel selgus, et kõige rohkem oli valimisse kuuluvate süstemaatiliste varaste seas põhiharidusega isikuid (41,1%), järgnesid keskharidusega isikud (31%), keskeriharidusega isikud (15,5%) ning kõige vähem oli alusharidusega isikuid (6,4%) ning kõrgharidusega isikuid (6%). Saadud andmete võrdlemisel rahvaloenduse statistikaga selgus, et süstemaatiliste varaste seas oli oluliselt rohkem alus- ja põhiharidusega isikuid kui kogu Harjumaa elanikkonnas ning kuus korda vähem kõrgharidusega isikuid, kui Harjumaa üldpopulatsioonis.

Empiirilise uurimuse käigus kogutud andmed kinnitasid eeldust, et varguste toimepanemine ja kurjategijate majanduslik olukord on omavahel tihedalt seotud ning majanduslik aktiivsus on süstemaatiliste varaste seas madal. Suurem osa isikutest (64%) ei töötanud ega õppinud. Kuigi 20,2% valimisse kuuluvatest isikutest väidetavalt töötas, jõudis autor kriminaaltoimikute materjale kogumis analüüsides järeldusele, et andmed töötamise kohta ei olnud sageli usaldusväärsed ning suure tõenäosusega on töötavate isikute osakaal veel oluliselt väiksem. Samuti selgus, et 45,1%-l isikutest puudus Maksu- ja Tolliameti andmetel igasugune legaalne sissetulek ning ka ülejäänud isikute puhul ei olnud näha püsiva sissetuleku olemasolu, vaid enamjaolt oli tegemist väikeste ning pigem juhuslike summadega.

Teise peatüki neljandas alapeatükis vaadeldi süstemaatiliste varaste elukohta. Selgus, et 84,8% valimisse kuuluvatest isikutest elasid Harjumaal. Nendest 72,4% elasid Tallinnas ning 12,4% mujal Harjumaal. 5,4% isikutest elas väljaspool Harjumaad. Tallinnas elavatest kurjategijatest nimetas kõige suurem osa enda elukohaks Lasnamäe, järgnesid Põhja-Tallinn ja Mustamäe. 9,8% valimisse kuuluvatest isikutest puudus kindel elukoht ning osa isikutest, kes väidetavalt omasid kindlat elukohta, olid enda elukohaks nimetanud erinevaid Tallinnas asuvaid sotsiaalmajutusüksusi ning kodutute öömajasid.

Valimisse kuuluvate isikute karistusandmeid analüüsides selgus, et arvestades ainult kehtivaid karistusi, olid 86,2% KarS § 199 lg 2 p 9 alusel süüdi mõistetud isikutest varem kriminaalkorras karistatud. Varem kriminaalkorras karistatud isikute puhul olid

märkimisväärsed nii varasemate karistuste arv kui kuritegude toimepanemise sagedus. Suurt hulka isikutest oli varem vaid varguste toimepanemise eest karistatud ning ülejäänute puhul joonistus samuti välja tendents, et teised kuriteod on pigem juhuslikku laadi. Seega võib öelda, et valimisse kuuluvate isikute puhul on suuremas osas tegemist vargustele „spetsialiseerunud” kurjategijatega. Lisaks kriminaalkaristustele vaadeldi töös süstemaatiliste varaste väärteokorras karistatust. Kõiki valimisse kuuluvaid isikuid oli väärteokorras karistatud ning sarnaselt kriminaalkaristustele oli keskmine väärteokaristuste arv märkimisväärselt suur.

Teise peatüki viimane alapeatükk võttis vaatluse alla süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute sõltuvusprobleemid ning nende mõju varguste toimepanemisele. Empiirilise uurimuse tulemusel selgus, et suur osa valimisse kuuluvatest isikutest olid alkoholi- või narkosõltlased. Nimelt oli 127 isikul (42,8%) probleem narkootikumidega, 104 isikut (35%) kuritarvitasid alkoholi ning 14 isikut (4,7%) nii narkootikume kui alkoholi.

Magistritöö kolmas peatükk käsitles varguse toimepanemise kohta, varguse objekti ja varastatu väärtust. Selgus, et suurem osa (71,1%) süstemaatilistest vargustest pandi toime kauplustest. Teisel kohal olid eluruumidest toime pandud vargused ning tanklatest toime pandud kütusevargused. Neile järgnesid avalikus kohas toime pandud vargused, autodest toime pandud vargused, majutusasutustes toime pandud vargused, ühistranspordivahendites toime pandud vargused, toitlustusasutustes toime pandud vargused, kõrvalhoonetest ja suvilast toime pandud vargused, meelelahutusasutuses toime pandud vargused ning viimaks sõidukivargused.

Kauplustest varastati kõige enam toiduaineid ja alkoholi. Toiduainetest varastati kõige sagedamini suures koguses šokolaadi, kohvi ning erinevaid kalatooteid. Lisaks alkoholile ja toiduainetele olid populaarsemad kauplusevarguste objektid kosmeetikatooted, rõivad ja aluspesu, sigaretid, tehnikaseadmed, pesupesemisvahendid, raseerimisvahendid ning sokid ja sukkepüksid. Kriminaaltoimikute materjale analüüsid võis jõuda järeldusele, et varguse objektiks valiti sageli kaubad, millele oleks võimalik kiiresti realiseerimisvõimalus leida.

Empiirilise uurimuse andmete põhjal tehti kokkuvõtte varguse objektide väärtusest ning andmed varastatu väärtuse kohta toodi välja kriminaalasjade kaupa. Selgus, et väga suure hulga varguste puhul ei olnud kuriteoga tekitatud kahju proportsioonis selle menetlemisele kuluva ressursiga. Lausa 57 kriminaalasjas 290-st vaatluse all olevast kriminaalasjast oli varastatu väärtus kõigis varguse episoodides kokku vähem kui 10 eurot ning varastatu väärtuste mediaan kõigis kriminaalasjades oli 59,62 eurot.

Järgmises alapeatükis analüüsiti seda, kas valimisse kuuluvad isikud varastasid enda tarbeks või edasimüügi eesmärgiga. Selgus, et isikuid kelle puhul oli kriminaaltoimiku materjalidele tuginedes põhjust arvata, et nad varastasid või püüdsid varastada edasimüügi eesmärgiga, oli 118 (39,7% kõigist valimisse kuuluvatest isikutest) ning isikuid, kes varastasid või püüdsid varastada enda tarbeks, oli 115 (38,7%). Ülejäänud isikute puhul vastavad andmed kriminaalasja materjalides puudusid. Võib öelda, et alkohoolikud varastasid pigem enda tarbeks ning narkomaanid edasimüümise eesmärgil ning seda võib põhjendada asjaoluga, et vastupidiselt alkohoolikutele ei ole narkomaanidel võimalik sõltuvusainet kauplusest varastada ning neil on vaja narkootikumide ostmiseks raha hankida.

Kolmanda peatüki viimases alapeatükis hinnati seda, kas ja kuidas on süstemaatiliselt vargusi toime panevad isikud ise kuritegude toimepanemise põhjuseid hinnanud. Kõige rohkem oli isikud, kes nimetasid varguste toimepanemise põhjuseks materiaalseid raskusi (32,7% isikutest). Lisaks nimetati vajadust hankida raha narkootikumide ostmiseks (10,8% isikutest), alkoholismi (11,4% isikutest) ja psüühilisi probleeme (2% isikutest). 4,7% isikutest tõid välja muid erinevaid põhjendusi, 8,1% isikutest ei osanud enda teguviisi põhjendada ning 5,7% isikutest ei mäletanud kuriteo toimepanemist. Ülejäänud isikud ei andnud varguse toimepanemise motiivi kohta üldse ütlusi ning nendel juhtudel ei olnud toimikutes ka viiteid selle kohta, et menetleja oleks kuriteo toimepanemise põhjuste kohta küsinud.

Neljandas peatükis analüüsiti Harju Maakohtu poolt süstemaatilistele varastele mõistetud karistuse liiki ja määra ning tehti kokkuvõtte apellatsiooniohiguse kasutamisest valimisse kuuluvates kriminaalasjades. Nagu vaatluse all olevate kuritegude toimepanemise järjepidevat iseloomu ning süüdlaste isikut arvestades eeldada võis, karistas Harju Maakohus suuremat osa süstemaatilisi vargaid vangistusega ning ainult 5 isikule mõisteti rahaline karistus. Kõige sagedamini karistati isikuid reaalse vangistusega (52,2% isikutest), järgnes vangistuse asendamine üldkasuliku tööga (16,2% isikutest), vangistuse tingimisi kohaldamata jätmine süüdlase allutamisele käitumiskontrollile KarS § 74 alusel (15,1% isikutest), vangistuse tingimisi kohaldamata jätmine KarS § 73 alusel (14,1% isikutest) ning vangistuse osaline ärakandmine (0,7% isikutest). Lisaks üldistele kontrollnõuetele kohaldati 43 isiku puhul KarS §-s 75 lg 2 sätestatud kohustusi. Kõige sagedamini kohaldati kohustust mitte tarvitada alkoholi ning kohustust mitte omada või tarvitada narkootilisi või psühhotroopseid aineid.

Võttes arvesse kõik vaatluse all olevates kriminaalasjades mõistetud karistused, selgus, et keskmiseks vangistuse määraks oli 5,4 kuud ning kohus mõistis isikutele kõige sagedamini 4-kuulise vangistuse. Ühe-episoodilistes kauplusevargustes oli keskmiseks vangistuse määraks

2,9 kuud ning kõige sagedamini mõistetavateks karistusteks 4-kuuline vangistus ja 2-kuuline vangistus.

Magistritöö viimases alapeatükis käsitleti kaebeõiguse kasutamist KarS § 199 lg 2 p 9 alusel süüdi mõistetud isikute poolt. Kaebeõigust kasutasid 57 isikut ehk 19,2% kõigist süüdimõistetutest. Ringkonnakohus lahendas vaid kahes kriminaalasjas maakohtu otsuse peale esitatud apellatsiooni otsusega, ülejäänud asjades määrusega. Peamiselt vaidlustati karistuse liiki ja määra ning menetluskulude väljamõistmist, kuid tegemist oli perspektiivitute kaebustega ning ringkonnakohtul ei olnud põhjust maakohtu otsuseid muuta. 35 edasikaevatud otsuse puhul jättis ringkonnakohus KrMS § 326 lg 3 alusel apellatsiooni kui ilmselt põhjendamatu läbi vaatamata.

Kokkuvõttes võib öelda, et suur osa süstemaatilistest varastest on isikud, kellele varguste toimepanemine on muutunud elustiiliks ning ainsaks rahaliste vahendite hankimise viisiks. Seetõttu on nende isikute puhul retsidiivsusrisk äärmiselt kõrge. Samas on suures osas tegemist pisivarastega ning „tõsisema kuritegeliku karjääriga” isikuid on nende seas vähe. Süstemaatiliselt vargusi toime panevate isikute karistamine vangistusega isoleerib nad mõneks ajaks ühiskonnast ning hoiab vangistuse perioodiks ära uute kuritegude toimepanemise, kuid probleemi see ei lahenda. Väga paljudel juhtudel pannakse uus varguse episood toime väga lühikese aja jooksul peale vangistusest vabanemist. Käesoleva töö raames läbi viidud empiiriline uurimus näitas, et rohkem kui nelja viiendiku süstemaatiliste varaste puhul on kuritegude toimepanemine seotud kas alkoholi- või narkosõltuvusega. Seega on ainsaks võimaluseks KarS § 199 lg 2 p 9 alusel kvalifitseeritavate pisivarguste arvu vähendamiseks suurema hulga ressursside suunamine sõltuvusravi võimaluste loomisesse.

Summary

Personality and motivation of persons committing systematic thefts

Criminal offences against property have always constituted the biggest part of all the registered crimes. The dominant position thereof belongs to the thefts amounting in 2015 for 35% of all the registered crimes. The proportion of systematic thefts thereof, in turn, was 25,6% of all thefts and prominent 8,9% of all the crimes registered in 2015. Thus, it may be said that criminal offences against property, including thefts significantly burden both the legal system and the society as a whole.

Since a very large part of the thefts registered in Estonia falls under the definition of systematic thefts under Clause 199 (2) 9) of the Penal Code and a large part thereof, in turn, comprises minor offences or so called bagatelle delicts, this Master's thesis has focused on the persons committing systematic thefts. It is clear that petty thefts still pose a problem that the law revision fails to handle.

The present Master's thesis aims at finding out characteristics of the persons committing systematic thefts. The author hereof tried to ascertain by means of the empirical study specific features of the persons committing a crime construed under clause 199 (2) 9) of the Penal Code and reasons due to which these persons commit systematic thefts. The outcomes of this Master's thesis help to understand why a number of persons committing systematic thefts persists to remain high, what are their criminal behaviour patterns and social problems related to them, what needs to be done first to reduce the number of such crimes.

To conduct the empirical study being a basis for this thesis, the author thereof has analysed 290 criminal cases adjudicated by the Liivalaia Courthouse of the Harju County Court with 297 persons convicted for the criminal offence under Clause 199 (2) 9) of the Penal Code. The court delivered the verdicts in the criminal cases within the period from 18.06.2015 to 10.11.2016. For the sake of better comparison, adult offenders have been analysed only. The objects of the analysis were both the court verdicts and all others materials contained in the criminal cases. The data have been collected through the questionnaire which was filled-in with regard to each criminal case and which contains general information about a criminal case, characterising information about an offender, information about the circumstances of a criminal case and punishments imposed by the court.

The thesis is divided into four chapters. The first chapter describes the elements necessary to constitute a criminal offence under Clause 199 (2) 9) of the Penal Code and currently effective regulation. The previous wordings are further analysed, and the final part of the first chapter contains an overview of important judicial decisions in respect of systematic commission of thefts.

The second chapter describes making of a sample that is a basis for the empirical study and it also consolidates the general data of the study. Further, the author has summarised characterising features of the persons committing systematic thefts on the basis of the findings of the empirical study. The analysed data comprise sex, age, nationality, mother tongue, education, economic activity, level of income and place of residence. In addition, previous criminal records and addiction problems of systematic thieves have been analysed with the impact the said factors have on commission of crimes considered as well.

The third chapter deals with the data characterising the commission of thefts. A place, an object and a value of thefts have been analysed by that. Apart from, the author has analysed the data respecting possible marketing of the objects of thefts and whether the persons committing systematic thefts have themselves assessed the reasons for such criminal behaviour or not and how they see it.

The fourth chapter focuses on the type and term of the punishments imposed on systematic thieves and also on the frequency of and grounds for exercising the right of appeal in the event of a court verdict delivered under Clause 199 (2) 9) of the Penal Code.

Section 199 of the Penal Code foresees a criminal responsibility for taking away of movable property of another with the intention of its illegal appropriation. From the objective point of view, a theft is taking away of movable property, while subjective elements necessary to constitute a crime suggest an intent with regard to the constituent elements of the crime. The event of a crime is present when a person acts with at least an indirect intent and knows or at least admits that it has to do with movable property belonging to and possessed by another person. Subsection 199 (2) of the Penal Code foresees qualifications, and Clause 9 thereof foresees a criminal responsibility for thefts committed systematically.

A systematic theft means that a person has committed at least three thefts, and that it is not important if such offences are to be sub-summarised on a separate basis under Section 199 (as a crime) or under Section 218 (as a misdemeanour). Apart from, it is necessary that offences committed by the person are interconnected, i.e. single separate thefts must make a

substantive system. From the point of view of systematicity, it is not necessary for the person to have been previously convicted (legal repetition) or offences to have been ascertained within one and the same proceedings (factual repetition). Intervals between the interconnected offences are not important to constitute systematicity since no independent legal meaning can be assigned to the time factor.

Despite the fact that not only multiplicities of petty thefts are qualified as systematic thefts, they are clearly overmatching amongst the crimes qualified under Clause 199 (2) 9) of the Penal Code. The Penal Code has been repeatedly amended because of so called bagatelle delicts. These are offences with negligible fault, but on a mass scale they extensively damage the society. Making decisions about criminal policy concerning petty thefts is complicated since, on the one hand, there is a risk of overcriminalization and, on the other hand, there is a need to restrict a sense of impunity of offenders. Because of that, the corresponding provisions of the Penal Code have been repeatedly amended in the following manner: in the period from 01.09.2002 till 15.03.2007, repeated petty thefts were criminally punishable; in the period from 15.03.2007 till 19.06.2008, even systematic petty thefts were decriminalized; as from 19.06.2008, there has been Clause 9 in Subsection 2 of Section 199 thereof which foresees a criminal responsibility for thefts committed systematically.

A majority of the criminal cases belonging to the study's sample group were adjudicated by way of various simplified proceedings with one criminal case only sent to the court for general proceedings. The most frequent type of proceedings applied in case of systematic thefts is expedited proceedings specified under Section 256¹ of the Code of Criminal Procedure (42,1% of all the criminal cases). The next is alternative proceedings specified under Section 233 of the Code of Criminal Procedure (32,4%) and the least frequent is settlement proceedings specified under Section 239 of the Code of Criminal Procedure (25,2%). At that, 86,9% and 13,1% of all the expedited proceedings were adjudicated with the alternative and settlement proceedings' provisions applied, respectively. These outcomes differ to a large extent from the general statistics since as seen from the first instance court's statistics, in 2015 and in 2016 criminal cases were mostly adjudicated by way of settlement proceedings. Since a type of proceedings is chosen by the prosecutor's office, this tendency is likely to have emerged due to subjective preferences of the prosecutors.

It became evident in connection with the preventive measures applied that 42,2% needed no preventive measure to be applied since the criminal case was adjudicated by way of expedited proceedings and the persons apprehended as suspects were delivered directly to the court

session. 2,4% needed no preventive measure since these persons had been serving the punishment imposed by the previous court verdicts. A prohibition from departing from residence was applied most of all (33%) against arresting (22,2%).

It turned out that systematic thefts were committed by far most often by men than women: 247 male thieves (83,2%) versus 50 female thieves (16,8%). Considering the fact that the women proportion in the Estonian population amounts for 53,6%, the gender ratio of systematic thieves considerably differs from the general gender ratio of the Estonian population. A proportion of female thieves is extremely small. Such outcomes are not surprising because criminal activity of men has been always much higher than that of women which has been substantiated in various criminological studies by multiple factors.

The most frequent systematic thieves are 29-39 years' old persons (36%) with the following sequence: 18-28 years' old persons (23,9%), 40-50 years' old persons (22,9%), 51-61 years' old persons (11,8%). The least frequent systematic thieves are persons in the age of 62 years and over (5,4%). While comparing the general age-related ratio of systematic thieves and Estonian population, two major differences became evident. The proportion of 62 years' old and older persons in the Estonian population is the highest, however, this age group commits the smallest number of thefts. While the proportions of the rest age groups in the Estonian population are in general equal, the proportions of the persons chosen for the sample group became even more differential. Systematic thieves reach a peak in their activity at the age of 29-39 years, whereas the younger and the older age groups show a decline in activity by 10%. Thus, the age ratio of systematic thieves is in opposition to the criminological theory (so called *age crime curve*), according to which the criminal activity starts rising on the age of capability of guilt, culminates in late adolescence and then falls, first at a higher and after at a slower pace.

The data related to the citizenship of the persons committing systematic thefts considerably differed from the general data for Estonia. More than 80% of permanent residents throughout Estonia and Harju County were citizens of the Republic of Estonia, whereas only 59,6% of systematic thieves were citizens of the Republic of Estonia. Less than 10% of permanent residents throughout Estonia and the Harju County were stateless persons, whereas amongst systematic thieves this number was by far higher - 36%. Apart from, 10 persons were citizens of the Russian Federation, one person was a citizen of the Republic of Lithuania and one person was a citizen of the Republic of Belarus.

More than two thirds of offenders indicated Russian as their mother tongue, which makes 68,7% of the entire sample group. 30,3% indicated Estonian as their mother tongue. 2 persons said that they were bilingual (Estonian and Russian), and one person indicated Lithuanian as the mother tongue. Comparing these data to the census statistics for 2011, it became apparent that the proportion of Russian-speaking systematic thieves is much higher than that amongst permanent residents of the Harju County and Tallinn, in general. The proportion of Russian-speakers in the sample group was approximately 1,5 as high as amongst the population of Tallinn (68,7% vs 44%) and approximately 1,8 as high as amongst the population of the Harju County (68,7% vs 37,7%).

According to their words, 60,6% of the persons chosen for the sample group were unmarried, 8,4% - divorced and 1,4% - widowed persons. 7% were reported to be married, 11,4% - cohabiting and 11,1% had no data available for their marital status in the criminal files. Leaving out the persons with no available data, a number of the persons from the sample group living without and with a partner amounts for 79,2% and 20,8%, respectively. For the sake of comparison, the author used the census data of the population and residential premises for 2011, according to which the Estonian population of at least 15 years old is divided into merely equal parts: 50,1% live with a partner, and 49,9% without a partner.

There have been various studies made and opinions voiced as to the role of education from the point of view of crime prevention. There is a number of theoretical substantiations how education factor may affect criminality. The attitude prevails that the probability to commit crimes declines, the higher education level is. The largest number of the systematic thieves belonging to the sample group was persons with basic education (41,1%). Persons with secondary education ranked second (31%), those with secondary-vocational education ranked third (15,5%) and the smallest numbers were for the persons with primary education (6,4%) and higher education (6%). Comparing the above proportions with the general statistics, it may be said that there are by far more persons with primary and basic education amongst systematic thieves than in the whole population of the Harju County (47,4% vs 21,4%). Persons with higher education amongst systematic thieves are 6 times less prevalent as in the whole population of the Harju County (6% vs 36,8%).

The data collected during the empirical study confirmed an assumption that in case of a theft, commission of crimes and economic situation of offenders are closely interconnected, and that the persons for whom thefts have become a lifestyle and a manner for obtaining means of subsistence are not economically active. 64% of the sample group said that they neither

worked nor studied. 20,2% worked, according to their words, 11,8% were disability pensioners, 3% were old-age pensioners and only 1% were students. Though the proportion of employed persons was 20,2% as stated in the court verdicts, it may be assumed on the basis of the criminal files' data and various procedural documents that in the majority of cases the data about a workplace were not reliable, therefore the proportion of economically active persons was likely to be even smaller. The above outcomes matched the data collected by the Tax and Customs Board with regard to annual net income indicating that 45,1% had no legal source of income. The rest of the persons had either no signs of stable incomes which were primarily small and rather sporadic sums of money.

It became evident that 84,8% of the all the persons chosen for the sample group lived in the Harju County with 72,4% thereof living in Tallinn and 12,4% somewhere else in the Harju County. 5,4% lived outside the Harju County and 9,8% had no permanent place of residence. The largest number of the offenders living in Tallinn (28,8%) indicated Lasnamäe city district as their place of residence, 22,3% - Põhja-Tallinn, 19,5% - Mustamäe, 10,8% - Kesklinn, 7,9% - Kristiine, 5,6% - Haabersti and 4,2% -Nõmme. Only 2 persons indicated Pirita city district as their place of residence (0,9%). It turned out that in addition to the persons with no permanent place of residence, there are quite a few systematic thieves who are alleged to have a permanent place of residence but who, in fact, live in various public welfare settlement units and homeless shelters in Tallinn.

It became apparent when analysing criminal records of the sample group that 86,2% of the persons convicted under Clause 199 (2) 9) of the Penal Code had valid previous criminal records. A large number of the persons were previously punished for the commission of thefts, and crimes others than thefts were committed rather at random. Thus, it may be said that the persons belonging to the sample group are overwhelmingly "specialised" criminals. Apart from the criminal records, the author hereof has analysed misdemeanour records of the persons belonging to the sample group. All the persons had previous misdemeanour records and, similarly to criminal records, an average number of misdemeanour records was considerably high. The persons were punished most often under Subsection 218 (1) of the Penal Code, Section 15¹ of the Act on Narcotic Drugs and Psychotropic Substances and Precursors thereof, Sections 70 (invalid as from 01.07.2014) and 71 of the Alcohol Act.

As evidence from various studies, commission of crimes is strongly linked to drugs consumption. To assess the issue of drugs addition, the author has studied all the materials of the criminal cases as a whole. References to drugs consumption appeared in various

procedural documents and materials of the criminal cases. It turned out that there are a great many drugs abusers amongst systematic thieves. Only 52 persons (17,5%) had no addiction problems as evidenced from the criminal cases. 127 persons (42,8%) were narcotic drugs addicts, 104 persons (35%) - alcohol abusers and 14 persons (4,7%) were both narcotic drugs and alcohol abusers. Alcohol abusers often stole alcohol and they gave testimony that they had stolen alcohol just for self-consumption. Narcotic drugs addicts had stolen most often to get money for their addiction. According to their words, many narcotic drugs addicts had been consuming amphetamine and fentanyl for a long time.

The largest part of systematic thefts (71,1%) was so called shoplifting. Thefts from residential premises and stealing of fuel from petrol stations ranked second and the further sequence was as hereunder: thefts from public places, thefts from cars, thefts from accommodation establishments, thefts committed in public transport, thefts committed in catering facilities, thefts from outbuildings and summer cottages, thefts committed in entertainment facilities and thefts of vehicles.

The most frequent objects of shoplifting were various foodstuff and alcohol. The most popular foodstuff stolen from shops were large quantities of chocolate, coffee and fish products. In addition to alcohol and foodstuff, the popular objects of “shoplifting” were cosmetics, clothes and underwear, cigarettes, technical equipment, laundry detergents, shaving products, socks and pantyhose. The analysis of the data contained in the criminal files allows to conclude that systematic thieves are aware of potential marketability of some products and they therefore choose an object of theft from this perspective.

Section 218 of the Penal Code sets out that an offence against property shall be deemed as a misdemeanour if the value of an object of theft does not exceed 20 daily rates or 200 euros. Thus, thefts of objects with the value of less than 200 euros are generally treated as misdemeanours, save in the event of a systematic theft construed under Clause 199 (2) 9) of the Penal Code. It means that in case of systematic thefts the value of stolen objects may vary to a considerable degree. The author hereof has summarised the data of the values of stolen objects collected in the empirical study and sorted them out on a criminal cases’ basis. It turned out that the damage incurred through commission of quite a big number of thefts was not appropriate to the procedural resources spent on investigating them. Namely, the value of the stolen objects in 57 criminal cases (out of 290) was less than 10 euros. The value of the stolen objects in 40 criminal cases was 11-20 euros in total, 21-50 euros in 39 criminal cases, 51-100 euros in 25 criminal cases, 101-250 euros in 32 criminal cases, 251-500 euros in 34

criminal cases and 501-1000 euros in 23 criminal cases. The value of the stolen objects was more than 1000 euros in 40 criminal cases in total. The median value of the stolen objects was thus 59,62 euros.

Further, the author has analysed the data respecting the fact how many persons used or planned to use an object of theft for self-consumption and how many persons committed a theft with the view of resale. It became evident that 39,7% stole or attempted to steal with the view of resale and 38,7% - for self-consumption. There were no data available with regard to the rest of the sample group. The analysed data testified to the tendency that alcohol abusers tended to steal for self-consumption while narcotic drugs addicts stole with the view of resale. It also turned out that major reselling places of the stolen objects were pawnshops and markets. In the majority of cases, the suspects confessed that they had resold the stolen objects in the street or at the market to "strangers" or "occasional passer-by".

A remarkable part of the persons, namely, 73 persons (24,6%), did not give any testimony in respect of motives of theft. 97 persons (32,7%) pointed out economic difficulties as a reason for committing thefts, 32 persons (10,8%) confessed that they committed thefts to obtain money for buying narcotic drugs. 34 persons (11,4%) gave testimony in the fact that they committed thefts because of alcoholism, 6 persons (2%) indicated psychological problems as a reason for commission of thefts and 14 persons (4,7%) pointed out some other reasons.

A criminal offence construed under Clause 199 (2) 9) of the Penal Code is punishable by a pecuniary punishment or up to five years' imprisonment. As may be suggested considering consistent nature of all the criminal cases analysed by the author and the personality of offenders, the Harju County Court punished the greater part of systematic thieves with imprisonment. 292 persons were punished with imprisonment with only 5 persons punished with pecuniary punishment. The most frequent punishment was non-suspended imprisonment (52,2%). 16,2% were punished with substitution of imprisonment by community service, 15,1% were punished with suspended imprisonment with subjection of an offender to supervision of conduct under Section 74 of the Penal Code, 14,1% with suspended imprisonment with no supervision of conduct under Section 73 of the Penal Code and 0,7% with partial serving of imprisonment.

Subsection 75 (2) of the Penal Code prescribes different requirements that the court may impose on an offender for the period of supervision of conduction addition to the general supervisory requirements specified in Subsection 1 thereof. The requirements specified in Subsection 75 (2) of the Penal Code were imposed on 43 persons, in addition to the

supervisory requirements specified in Subsection 1 thereof. The most frequent requirements were not to consume alcohol and not to possess or use narcotic drugs or psychotropic substances.

Systematic thefts are characterised by a large number of procedural decisions: persons may be convicted for multi-episode thefts; the same decision may contain a punishment imposed for another criminal offence; in addition to systematicity, there may be present other qualification elements (the most frequent, commission by a group or by intrusion); a theft may be committed on a probation period and an aggregate punishment must be imposed. It is also often the case when the persons commit crimes in close succession and they have abundant previous criminal records. Taking into account all of these details makes the process of deciding over terms of punishment rather complicated. Apart from the above circumstances, a term of punishment may depend on the choice of a type of proceedings as well. Having analysed the terms of punishments imposed in all the criminal cases studied in this thesis, the author claims that an average term of punishment is 5,4 months and that the most frequent punishment imposed by the court is 4 or 2 months of imprisonment. The average term of punishment for one-episode shoplifting criminal cases was 2,9 months.

Subsection 318 (1) of the Code of Criminal Procedure sets out that if a party to a court proceeding does not consent to the judgment of the court of first instance, the party has the right to file an appeal. 57 accused (19,2% of all the convicted persons) used the right of appeal in the criminal cases studied herein. 42,9% were appeals filed against the court verdicts delivered by way of expedited proceedings, 35,7% - by way of alternative proceedings and 21,4% - by way of settlement proceedings. The Circuit Court handled the appeal filed against the verdict delivered by the county court by way of court order only 2 times, in the rest cases it was handled by way of court ruling.

Pursuant to Subsection 326 (3) of the Code of Criminal Procedure, the Circuit Court refused to hear 35 appeals (filed against 16 court verdicts delivered by way of alternative proceedings and 19 court verdicts delivered by way of expedited proceedings) since the court panel hearing the criminal matter unanimously found that the appeal was clearly unfounded. The said appeals were filed to appeal a type and a term of the imposed punishments. These appeals were hopeless since the accused often asked the court to impose a milder punishment, however, the imposed punishments met the judicially set standards, on top of that, there were no appropriate substantiations for imposing a milder punishment. 4 times the Circuit Court handled the appeal filed against the court verdict delivered by way of alternative or expedited

proceedings in the complaint proceedings since the ordered payment of legal expenses was appealed therein. 3 times the Circuit Court refused to hear the appeals because the parties to the court proceeding had waived the right of appeal pursuant to Clause 315 (5) 2) of the Code of Criminal Procedure. 12 appeals were filed against the court verdict delivered by way of settlement proceedings with the ordered payment of legal expenses mainly appealed therein. 2 times a size of the civil claim was also appealed and once – a criminal defence counsel's fee. The Circuit Court handled all the said appeals by way of court ruling and affirmed the verdicts delivered by the county court. Thus, it may be concluded that one fifth of the persons convicted under Clause 199 (2) 9) of the Penal Code, filed an appeal against the county court's verdict but since these appeals were hopeless, the Circuit Court had no reasons to change the appealed verdicts.

To sum up, it may be said that a large number of systematic thieves are persons for whom thefts have become a lifestyle and a manner for obtaining means of subsistence and therefore a risk of crimes repetition is extremely high. Punishing systematic thieves with imprisonment isolates them for some time from the society and keeps them from commission new crimes but it does not cure the problem. In many cases, a new theft episode is committed within a very short period of time after the release from prison. The empirical study conducted in this thesis has shown that more than four fifths of the thieves are alcohol abusers or narcotic drugs addicts. Many offenders confess that they have drugs addiction problems but admit the absence of appropriate medical treatment. Thus, the only possibility to reduce a number of petty thefts construed under Clause 199 (2) 9) of the Penal Code is to allocate massive resources on rehabilitation options and facilities.

Kasutatud kirjandus

1. Aas, N. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile. – *Juridica* 2014/VII, lk 540–544.
2. Abel-Ollo, K. 2014. aasta riiklik raport (2013. aasta andmed) EMCDDA-le REITOX-I riiklikult narkoteabekeskuselt. Tervise arengu Instituut/ REITOXi Eesti Narkoteabe Keskus 2014. – Arvutivõrgus: https://intra.tai.ee/images/prints/documents/145685139580_Raport_narkoolukorrast_Eestis_2014.pdf. 14.04.2017.
3. Ahven, A. jt. Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn: Justiitsministeerium 2016. – Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2015>. 14.04.2017.
4. Ahven, A. Kruusement, A. Salla, J. Tingimisi vabastamise ja käitumiskontrolli kohaldamise analüüs. Kriminaalpoliitika analüüs nr 3/2013. Justiitsministeerium. – Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/tingimisi-vabastamise-ja-kaitumiskontrolli-kohaldamise-analuus>. 14.04.2017.
5. Ahven, A. Üldkasuliku töö kohaldamine ning mõju retsidiivsusele. Tallinn 2009. Justiitsministeerium, lk 26. – Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ukt_kohaldamine_ning_moju_retsidiivsusele._justiitsministeerium._2009.pdf. 14.04.2017.
6. Anepaio, T. jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn: Juura 2004.
7. Eest kohtud. Kohtute statistika. Esimese ja teise astme menetlusstatistika 2015. aasta koondaruanded. – Arvutivõrgus: <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtud/kohtute-statistika>. 14.04.2017.
8. Eesti kohtud. Kohtute statistika. Esimese ja teise astme menetlusstatistika 2016. aasta koondandmed. – Arvutivõrgus: <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtud/kohtute-statistika>. 14.04.2017.
9. Estrada, F. Bäckman, O. Nilsson, A. The darker side of equality? The declining gender gap in crime: historical trends and an enhanced analysis of staggered birth cohorts. – *British Journal of Criminology* 2016/56, lk 1272–1290.
10. Farrington, D.P. Age and Crime. – *Crime and Justice* 1986/Vol.7, lk 189–250.
11. Ginter, J. Kruusamäe, M. Sootak, J. Eesti karistuspoliitika: vabadusekaotuslikud karistused: üleminek totalitaarriiklikust karistusõigusest õigusriiklikku karistusõigusesse. Tallinn: Juura 2004.
12. Ginter, J. Randma, P. Sootak, J. Narkosüüteod Eestis. Tallinn: Juura 2007.

13. Groot, W. Brink, H.M. The effects of Education on Crime. – *Applied Economics* 2010/42, lk 279–289.
14. Kairjak, M. Sootak, J. Varavastased süüteod. 3., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.
15. Karistusseadustiku muutmise seaduse 225 SE eelnõu seletuskiri. Karistusseadustiku muutmise seaduse 225 SE eelnõu seletuskiri. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5d28feaf-36c5-235b-1f02-c95b30bfe9b4/Karistusseadustiku%20muutmise%20seadus>. 14.04.2017.
16. Kergandberg, E. Sillaots, M. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006.
17. Kergandberg, E. Üldmenetluste ja erimenetluste vaheline pinge tänases kriminaalmenetlusõiguses ja kohtupraktikas. – *Juridica* 2012/VIII, lk 579–587.
18. Kivi, L. Sootak, J. Karistuse kohaldamise alused karistusseadustikus. – *Juridica* 2001/VII, lk 475–487.
19. Klopets, U. Vahistamise kestus 2015. aastal. Kriminaalpoliitika analüüs nr 4/2016. Justiitsministeerium 2016. – Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/vahistamise-kestus-2015-aastal>. 14.04.2017.
20. Laine, M. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia 1997.
21. Lindsalu, P. Kohtueelse kriminaalmenetluse hind joobes juhtimise ja kauplusevarguse kuritegudes. Tallinn: Justiitsministeerium 2011. – Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kohtueelse-kriminaalmenetluse-hind-joobes-juhtimise-ja-kauplusevarguse-kuritegudes>. 14.04.2017.
22. Machin, S. Marie, O. Vujic, S. The Crime Reducing Effects of Education. – *The Economic Journal* 2011/Vol. 121, lk 463–484.
23. Maguire, M (koost). *The Oxford handbook of criminology*. Oxford: Oxford University Press 2012.
24. Marsh, I (koost). *Theories of Crime*. London; New York: Routledge 2006.
25. Orro, E. jt. Alkoholi turg, tarbimine ja kahjud Eestis. Aastaraamat 2016. Tallinn 2016: Eesti Konjunktuuriinstituut, lk 4. – Arvutivõrgus: https://intra.tai.ee//images/prints/documents/148577570125_Alkoholi_aastaraamat_2016.pdf. 14.04.2017.
26. Paabo, R. Aru, K. PPA Analüüsibüroo ülevaade registreeritud narkoväärtegedest ning korduvtarvitajate seotus teiste süütegude sooritamisega. PPA 2013, lk 17. – Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/dotAsset/286448.pdf>. 14.04.2017.

27. Perling, L. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2015. aastal. – Arvutivõrgus: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/Riigi%20peaprokur%C3%B6ri%20%C3%BClevaade%20p%C3%B5hiseaduskomisjonile%202015.pdf. 14.04.2017.
28. Pikamäe, P. Kivi, L. Karistusõiguse põhiprobleeme. Õppematerjal kohtunikele. Tartu: Eesti Õiguskeskus 2004.
29. Randma, P. Väheväärtusliku vallasasja süstemaatiline vargus KarS § 199 lõike 2 punkti 9 tähenduses. Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi määrus kriminaalasjas 1-11-11324 (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsuses asjas 3-1-1-87-07 väljendatud seisukohtade osaline vastustamine). – Juridica 2013/II, lk 139–143.
30. Raska, E. Kriminoloogia: sissejuhatus ainesse. Tallinn: Juura 2002.
31. Reinthal, T. Karistusõiguse suund – ülekriminaliseerimine? – Juridica 2010/X, lk 740–750.
32. Saar, J. Kriminaalpsühholoogia. Tallinn: Juura 2007.
33. Saar, J. Kuritegevus muutub maailmas. – Akadeemia 2011/9, lk 1697–1740.
34. Siseministerium. Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika valge raamat. Tallinn 2014. – Arvutivõrgus: [http://www.emcdda.europa.eu/system/files/Estonian%20Government%20\(2014\)%20White%20Paper%20on%20Drug-Use%20Reduction.pdf](http://www.emcdda.europa.eu/system/files/Estonian%20Government%20(2014)%20White%20Paper%20on%20Drug-Use%20Reduction.pdf). 14.04.2017.
35. Siseministerium. Turvalisuspoliitika 2014. – Arvutivõrgus: <https://www.siseministerium.ee/et/siseturvalisuse-valdkond/turvalisuspoliitika-pohisuunad>. 14.04.2017.
36. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010.
37. Sootak, J. Kriminaalpoliitika. Tallinn: Juura 2015.
38. Sootak, J. Pikamäe, P (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2015.
39. Sootak, J. Pikamäe, P. Kriminaaltäiteõigus. Tallinn: Ilo 2001.
40. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007.
41. Sotsiaalministerium. Alkoholipoliitika roheline raamat. 2014. – Arvutivõrgus: http://www.tai.ee/images/PDF/Alkoholipoliitika_roheline_raamat.pdf. 16.04.2017.
42. Statistikaamet. RL001: Rahvastik elukoha, soo, vanuse järgi, 31. detsember 2011. Statistika andmebaas: Rahva ja eluruumide loendus 2011. – Arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/databasetree.asp>. 14.04.2017.

43. Statistikaamet. RL0422: Rahvastik kodakondsuse, soo, vanuserühma ja elukoha järgi, 31. detsember 2011. Statistika andmebaas: Rahva ja eluruumide loendus 2011. – Arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/databasetree.asp>. 14.04.2017.
44. Statistikaamet. RL0432: Rahvastik emakeele, soo ja elukoha järgi, 31. detsember 2011. Statistika andmebaas: Rahva ja eluruumide loendus 2011. – Arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/databasetree.asp>. 14.04.2017.
45. Statistikaamet. RLO401: vähemalt 15-aastased perekonnaseisu, soo vanuse ja elukoha järgi, 31. detsember 2011. Statistika andmebaas: Rahva ja eluruumide loendus 2011. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvaloendus/databasetree.asp>. 14.04.2017.
46. Statistikaamet. TT0200: Hõivatud tegevusala (EMTAK 2008) järgi. Statistika andmebaas. – Arvutivõrgus: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=TT0200&ti=H%D5IVATUD+TEGEVUSALA+%28EMTAK+2008%29+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaalelu/15Tooturg/02Heivatud/02Aastastatistika/&lang=2>. 14.04.2017.
47. Sweeten, G. Piquero, A.R. Steinberg, A. Age and the Explanation of Crime, Revisited. – *Journal of Youth and Adolescence* 2013/42, lk 921– 938.
48. Sööt, M-L. Uuringutest ja mõjude analüüsist kriminaalpoliitika näitel. – *Juridica* 2010/VIII, lk 617– 625.
49. Tamm, G. jt. Narkosõltlastest õigusrikkujate sõltuvusravi ja rehabilitatsioon Eestis. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus. Justiitsministeerium, lk 39. – Arvutivõrgus: https://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/narkosoltlastest_oigusrikkujad_l6pparuanne.pdf. 14.04.2017.
50. U. Lõhmus. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 2014.
51. Vaher, K-M. Masskuriteod: väike teosüü ja suur ohtlikkus. – *Juridica* 2008/VIII, lk 527–530.
52. Williams, K.S. Textbook on criminology. Oxford: Oxford University Press 2004.

Kasutatud õigusaktid

53. Eesti Vabariigi haridusseadus. – RT I, 23.03.2015, 254.
54. Karistusseadustik. – RT I, 31.12.2016, 14.
55. Karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 12.07.2014, 1.
56. Korrakaitseaduse muutmise ja rakendamise seadus. – RT I, 13.03.2014, 4.
57. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 31.12.2016, 46.
58. Vabariigi Valitsuse 06.06.2015 määrus nr 120 „Eesti Vabariigi kvalifikatsioonide ja enne 20. augustit 1991.a antud endise ENSV Liidu kvalifikatsioonide vastavus”. – RT I 2005, 32, 241.
59. Vabariigi Valitsuse 13.08.2002 määrus nr 264. – RT I, 21.05.2013, 8.

Kasutatud kohtupraktika

60. HMKo 03.09.2015, 1-15-6727
61. HMKo 06.10.2015, 1-15-5049.
62. HMKo 07.11.2016, 1-16-7293.
63. HMKo 10.08.2016, 1-16-6820.
64. HMKo 15.09.2015, 1-15-6098.
65. HMKo 23.09.2015, 1-15-6439.
66. HMKo 27.05.2016, 1-16-4649.
67. HMKo 28.06.2016, 1-16-5692.
68. HMKo 28.09.2016, 1-16-8294.
69. RKKKm 12.04.2010, 3-1-1-120-09.
70. RKKKm 11.02.2016, 3-1-1-7-16.
71. RKKKo 18.04.2011, 3-1-1-18-11.
72. RKKKo 18.02.1997, 3-1-1-22-97.
73. RKKKo 21.06.2002, 3-1-1-66-02.
74. RKKKo 24.10.2011, 3-1-1-77-11.
75. RKKKo 20.04.2009, 3-1-1-87-08, p 10.
76. RKKKo 22.08.2000, 3-1-3-9-00, p 5.3.
77. TlnRnKo 07.10.2015, 1-15-5881.
78. TlnRnKo 10.12.2015, 1-15-5573.

Lisad

Lisa 1. Empiirilise uurimuse valimisse kuulunud Harju Maakohtu kriminaalasjad

1-15-6036	1-15-5989	1-15-5727	1-15-5369
1-15-5697	1-15-4764	1-15-5601	1-15-4941
1-15-5440	1-15-4642	1-15-4448	1-15-4261
1-15-5049	1-15-7498	1-15-6186	1-15-7194
1-15-5579	1-15-5296	1-15-6727	1-15-6162
1-16-6108	1-15-5759	1-15-5395	1-15-6459
1-15-4401	1-15-6732	1-15-6634	1-15-3575
1-15-6603	1-15-4890	1-15-6351	1-15-6471
1-15-5881	1-15-6226	1-15-8949	1-15-8282
1-15-7864	1-15-8055	1-15-8144	1-15-8712
1-15-8615	1-15-7908	1-15-8227	1-15-7925
1-15-7627	1-15-6717	1-15-7840	1-15-8180
1-15-8140	1-15-7331	1-15-6461	1-15-6158
1-15-6439	1-15-6906	1-15-7724	1-15-7558
1-15-5092	1-15-7313	1-15-6098	1-15-5573
1-15-10143	1-15-9909	1-15-9734	1-15-9085
1-15-9825	1-15-9025	1-15-9514	1-15-9010
1-15-9226	1-15-9023	1-15-9540	1-15-9440
1-15-6070	1-15-9035	1-15-8954	1-15-9324
1-15-7340	1-15-8927	1-15-9250	1-15-8602
1-15-7963	1-15-8487	1-15-8936	1-15-5172
1-16-145	1-15-10847	1-16-243	1-15-10643
1-15-10742	1-15-9889	1-16-81	1-15-10513
1-15-9892	1-15-9050	1-15-6996	1-15-10270
1-15-10680	1-15-9668	1-15-9904	1-15-10465
1-15-9723	1-15-9563	1-15-7045	1-15-6631
1-15-10201	1-15-9833	1-15-9066	1-15-9021
1-16-1762	1-16-1431	1-16-627	1-16-909
1-15-10894	1-16-834	1-16-11000	1-16-1201
1-16-1199	1-16-974	1-16-397	1-15-10235

1-16-883	1-16-416	1-16-837	1-16-10151
1-16-647	1-16-10100	1-16-447	1-16-489
1-16-372	1-15-11022	1-16-3078	1-16-3039
1-16-2505	1-16-2924	1-16-2861	1-16-2874
1-16-2127	1-16-2817	1-16-1682	1-16-2784
1-16-2756	1-16-2736	1-16-2706	1-16-2616
1-16-1966	1-16-2008	1-16-1326	1-16-882
1-16-2456	1-16-2405	1-16-2404	1-16-1365
1-16-1488	1-16-3951	1-16-1599	1-16-3909
1-15-3380	1-16-3280	1-16-3655	1-16-3660
1-16-2291	1-16-3373	1-16-3124	1-16-3471
1-16-2686	1-16-3405	1-16-3403	1-16-3413
1-16-3329	1-16-3288	1-16-2665	1-16-2542
1-16-3271	1-16-3225	1-16-2923	1-16-2682
1-16-3106	1-16-3062	1-16-4694	1-16-3912
1-16-3699	1-16-4572	1-16-4481	1-16-4057
1-16-4398	1-16-4407	1-16-3101	1-16-3750
1-16-4403	1-16-4370	1-16-3690	1-16-4129
1-16-4069	1-16-2697	1-16-3695	1-16-3647
1-16-3693	1-16-3652	1-16-3932	1-16-3378
1-16-4649	1-16-5726	1-16-5663	1-16-5692
1-16-5493	1-16-4484	1-16-5447	1-16-5438
1-16-5431	1-16-5377	1-16-5202	1-16-4753
1-16-5079	1-16-5054	1-16-4913	1-16-4359
1-16-4037	1-16-4949	1-16-4459	1-16-4383
1-16-4027	1-16-4716	1-16-4513	1-16-6250
1-16-4560	1-16-7105	1-16-6688	1-16-4415
1-16-6820	1-16-6719	1-16-6666	1-16-5980
1-16-6369	1-16-6067	1-16-6334	1-16-6251
1-16-6120	1-16-5754	1-16-4811	1-16--4719
1-16-5809	1-16-5813	1-16-8532	1-16-5718
1-16-8488	1-16-5531	1-16-7856	1-16-8294
1-16-7644	1-16-8110	1-16-8084	1-16-7715
1-16-7756	1-16-6416	1-16-5192	1-16-6535

1-16-7481	1-16-7414	1-16-5123	1-16-7428
1-16-7066	1-16-6413	1-16-5660	1-16-7346
1-16-7289	1-16-9235	1-16-8396	1-16-8252
1-16-9818	1-16-9179	1-16-8707	1-16-8106
1-16-7293	1-16-9202	1-16-9575	1-16-8305
1-16-9511	1-16-9469	1-16-9295	1-16-9280
1-16-9253	1-16-8365	1-16-8628	1-16-7103
1-16-8798	1-16-9058	1-16-7740	1-16-6180
1-16-8994	1-16-5941		

Lisa 2. Küsimustik Harju Maakohtu otsuste ning kriminaaltoimikute analüüsimiseks

ÜLDANDMED

Kriminaalasja number:

Kohtuotsuse kuupäev:

Menetluse liik:

Kohaldatud tõkend:

KURITEO TOIME PANNUD ISIK

Sugu:

Perekonnaseis:

Kas on alaealisi lapsi:

Sünniaasta:

Kodakondsus:

Emakeel:

Haridus:

Elukoht:

Andmed töötamise/õppimise kohta:

Töötab

Töökoht:

Amet:

Õpilane/üliõpilane

Õppeasutus:

Omandatav haridus:

Ei tööta ega õpi

Töövõimetuspensionär

Vanaduspensionär

Andmed sissetuleku kohta (eelmise kalendriaasta tulu pärast tulumaksu mahaarvamist):

Andmed alkoholi või narkootikumide tarvitamise kohta:

Varasem kriminaalkorras karistatus

1) Kehtivad karistused:

2) Arhiveeritud karistused:

Varasem väärteokorras karistatus

1) Kehtivad karistused:

2) Arhiveeritud karistused:

ANDMED KURITEO TOIMEPANEMISE KOHTA

Teo toimepanemise koht:

- Võõra eraisiku kodu
- Tuttava eraisiku kodu
- Kõrvalhoone
- Kauplus
- Auto
- Muu transpordivahend
- Avalik koht
- Toitlustusasutus
- Meelelahutusasutus
- Muu ettevõtte
- Majutusasutus
- Tankla
- Muu koht

Varguse objekt:

Varastatu väärtus:

Kuriteo toimepanemise põhjus/motiiv:

KURITEO EEST MÕISTETUD KARISTUS

Karistuse liik:

Karistuse määr:

ANDMED VARGUSE OBJEKTI VÕIMALIKU TURUSTAMISE KOHTA (varastas enda tarbeks või müüs edasi):

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mari Vunk (16.02.1986)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Süsteematiliste varguste toimepanijate isiksus ja motivatsioon”,

mille juhendaja on prof Jaan Ginter,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2017.